



รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ
การศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมและเรื่องเล่า
เพื่อสร้างอุดมการณ์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาว
คีรีวง

ต. กำไลน อ.ลานสกา จ. นครศรีธรรมราช

โดย นายธีรพันธ์ จุฬากาญจน์และคณะ

พฤษภาคม 2551

คำนำ

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โครงการการศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมและเรื่องเล่าเพื่อสร้าง
อุดมการณ์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวคีรีวง ต.กำโลน อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช
มุ่งเน้นศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมและเรื่องเล่า ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากร
และ ระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนชาวคีรีวง รวมถึงการสร้างระบบการเรียนรู้ของเด็ก
และเยาวชนคีรีวง ตลอดจนสร้างการรับรู้ให้แก่ผู้มาเยือนคีรีวง

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือ ชี้แนะ และความร่วมมือจากหน่วยงาน
กลุ่ม องค์กรต่างๆ ตลอดจนพี่น้อง ลุง ป้า น้า อา ตา ยาย ญาติพี่น้อง คนเฒ่าคนแก่ในชุมชนคีรีวง
นอกจากนี้งานวิจัยชิ้นนี้จะสำเร็จลงมิได้เลยหากไม่ได้รับความอนุเคราะห์การทำวิจัยจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ท้องถิ่น) โดยศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งคณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัยหวังว่ารายงานการวิจัยฉบับนี้ คงมีประโยชน์แก่ชุมชนชาวคีรีวงบ้างไม่มากก็
น้อย ส่วนข้อผิดพลาดใดๆ ย่อมเป็นหน้าที่ของเราแบกรับโดยลำพัง

ลงชื่อ.....

(นายธีรพันธ์ จุฬากาญจน์)

หัวหน้าทีมวิจัยคณะผู้วิจัย

พฤษภาคม 2551

สารบัญ

คำนำ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาของโครงการ	1
คำถามวิจัย	3
วัตถุประสงค์	3
พื้นที่ดำเนินการ	3
วิธีการดำเนินงาน	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
งบประมาณของโครงการและการจ่ายเงิน	5
 บทที่ 2 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง	 6
1. ประวัติศาสตร์	6
2. ข้อมูลทั่วไปชุมชนศรีวัง	9
2.1 เขตการปกครอง	9
2.2 ผู้นำและลักษณะการปกครอง	14
2.3 ประชากร	14
2.4 การศึกษา	15
2.5 การสาธารณสุข	15
2.6 ลักษณะการถือครองที่ดิน	16
2.7 การประกอบอาชีพ	17
2.8 รายได้และรายจ่ายของประชากร	18
2.9 โครงสร้างพื้นฐาน	18
2.9.1 ระบบถนนและการขนส่ง	18
2.9.2 ระบบสาธารณูปโภค	18
3. วิถีชีวิตชุมชน	19
3.1 ระบบสังคมและชุมชน	19
3.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น	20
3.3 องค์การชุมชน	22
3.4 วัฒนธรรม ประเพณี วิถีคิดและความเชื่อ	23

3.5 ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนคีรีวง	23
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคีรีวง	24
สรุป	32
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	34
1. ขอบเขตการศึกษา	34
2. พื้นที่ดำเนินการวิจัย	34
3. กลุ่มคนเป้าหมายและทีมวิจัย	34
4. แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล	37
5. การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล	41
บทที่ 4 ประเพณี พิธีกรรมและเรื่องเล่าในคีรีวง	44
ตอนที่ 1 บันทึกเรื่องราวพ่อแม่แม่เล่าให้ฟัง	44
1. คนคีรีวงมาจากไหน : ขวานฟ้า รูปปั้นเทวสตรี ดาบระดัง	45
2. “บ้านขุนน้ำ” : กลุ่มบ้านในอดีต	47
3. สาธารณูปโภค : วัด โรงเรียน ตลาด ถนน	47
3.1 วัด	47
3.2 โรงเรียน	49
3.3 ตลาด	52
3.4 ถนนและรถคนแรกที่มาถึงคีรีวง	52
4. บุคคลสำคัญของคีรีวง	53
4.1 “14”: สายสกุลคนดั้งเดิม	53
4.2 ผู้นำ	53
5. วิถีชีวิตของชาวชุมชนคีรีวงยุคพ่อแม่แม่เล่า	55
5.1 การบุกเบิกที่ดิน	55
5.1.1 พื้นที่ทำกินและตั้งบ้านเรือน	55
5.1.2 เครื่องมือเครื่องใช้	56
“พาย” หรือ ถุงผ้า, ห่อผ้า	57
“บันไดเก็บพลู”	59
“หมาตักน้ำ”	61
“รังใส่จำปาตะ”	61
“เรือเหินือ”	63

5.1.3 พันธุ์พืชที่ปลูก	65
5.2 ประเพณีวัฒนธรรม	65
5.3 อาหารการกิน	65
5.4 การสร้างบ้านและที่อยู่อาศัย	66
5.5 เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน	67
5.6 การแต่งกาย	68
5.7 การละเล่นและการบันเทิง	69
5.8 การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ	70
5.9 สัตว์ป่าดุร้าย	70
5.10 เครือข่ายทางสังคมจากการล่องเรือเหนือ: ไปนอก-ชาวเมือง-ชาวนอก-ชาวเหนือ- พวกเขา	71
ตอนที่ 2 เวทีผู้เฒ่าเล่าความหลัง	74
1. เรื่องเล่าเกี่ยวกับภัยธรรมชาติ	75
1.1 ภัยพิบัติและน้ำท่วมใหญ่	75
2. เรื่องเล่าเกี่ยวกับภิกษุหรือนักบวชสำคัญ	76
2.1 รูปแกะสลักของพ่อท่านนุ่น	76
2.2 พ่อท่านทวด	76
3. เรื่องเล่าเกี่ยวกับวัตถุ รูปเคารพ และสมบัติของวัดและส่วนรวม	77
3.1 พระลาก	77
3.2 ทรายในวัด	77
4. เรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าที่ศักดิ์สิทธิ์	77
4.1 อิทธิฤทธิ์ “ตากลวงตาพัง”	78
4.2 ปู่เจ้าอินทเรศ : ผู้ปกป้องช่วยเหลือและอำนวยความสะดวก	78
4.3 ปู่เจ้าอินทเรศกับเรื่องโตกที่ “สวนไผ่ใน”	79
4.4 นางพันธุรัตน์และเขาหอยสังข์	80
5. เรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่สำคัญ	80
5.1 พ่อตาหัวเกาะ	80
5.2 นาออก- นาดก	81
6. เรื่องเล่าเกี่ยวกับต้นไม้ใหญ่	81
7. สัจจะและความเชื่อของกลุ่มพรวาน	81
7.1 สัตว์ห้ามล่า : เต่า ไค้หรือเลียงผา	82

ตอนที่ 3 ประเพณี พิธีกรรม : ภาคปฏิบัติการของความเชื่อต่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และความมั่นคงของชุมชนศิวิล	83
1. ประเพณี พิธีกรรมระดับครัวเรือน	84
1.1 การตั้งเจ้าที่	84
1.2 การไหว้เจ้าที่	85
2. ประเพณี พิธีกรรมระดับกลุ่มบุคคล	86
2.1 พิธีบวงสรวงไหว้เจ้าที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์	86
3. ประเพณีพิธีกรรมระดับชุมชน	90
3.1 ประเพณี พิธีกรรมที่สอดคล้องกับ คติความเชื่อของชาวภาคใต้	90
3.1.1 งานบุญสารทเดือนสิบ	90
3.1.2 งาน“ลากพระ”	95
3.1.3 พิธี “ทอดกฐิน”	100
3.1.4 กิจกรรมวันปีใหม่	103
3.1.5 กิจกรรมงานสงกรานต์	104
3.2 ประเพณี พิธีกรรมที่ริเริ่มโดยชุมชน และจัดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน	109
3.2.1 งานบุญเดือนสาม : กวนข้าวยาโค และทำบุญพ้อทานเถื่อน	109
3.2.1 งาน “ 22 พุทธจักรำลึก ” และให้ทานไฟ	112
สรุป	117
บทที่ 5 การจัดการเรียนรู้แก่เยาวชนและชุมชน	118
1. กิจกรรมค่ายเรียนรู้ “ลูกขุนน้ำ”	118
2. กิจกรรมค่ายมัคคุเทศก์น้อย	121
3. กิจกรรมค่ายอบรมโฆษกันน้อย	122
4. กิจกรรมค่ายละคร	124
สรุปผลการจัดการเรียนรู้แก่กลุ่มเยาวชนและข้อเสนอแนะ	125
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและสิ่งที่ได้จากกระบวนการทำวิจัย	127
1. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย	127

1.1	นิยามของป่า: พื้นที่แห่งความเชื่อ พื้นที่แห่งปัจเจก พื้นที่ส่วนรวมและที่มาของความมั่นคง	127
1.2	ที่มาและการก่อเกิดกฎเกณฑ์การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ	128
1.3	กฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ	129
1.4	เงื่อนไขที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของความเชื่อ เรื่องเล่าและพิธีกรรม	129
1.5	เงื่อนไขที่มีผลต่อการเสื่อมสลายของ ความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่า	130
1.6	บทบาทของความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่า ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรของชาวชุมชนคีรีวง	131
1.7	พิธีกรรมและประเพณี : สถาบันทางสังคมและกลไกเพื่อ ความมั่นคงของชุมชน	131
1.8	เรื่องเล่า ประเพณี พิธีกรรม : ความหมายทางสังคมและเงื่อนไข ความเปลี่ยนแปลงการจัดการทรัพยากรของชุมชน	133
1.9	การสร้างระบบการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนคีรีวง	140
2.	ผลจากกระบวนการวิจัยต่อคณะวิจัย	140
3.	ผลจากกระบวนการวิจัยต่อชุมชนและสังคม	141
	ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะของคณะวิจัยที่มีต่อวิธีการของงานวิจัยท้องถิ่น	141
	บรรณานุกรม	143
	บุคลากร	145
	ภาคผนวก	147
	ภาคผนวก ก ตัวอย่างแบบสอบถาม	148
	ภาคผนวก ข ประวัติคณะวิจัย	152
	ภาคผนวก ค สื่อและบทความที่เกี่ยวกับคีรีวงระหว่างทางการวิจัย	157
	1) เทียบคีรีวงแบบบายใจไปกับไกด้น้อย	158
	2) เนื้อข่าวผ่านเว็บไซต์มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	165
	3) บทสรุปว่าด้วยพิธีกรรม ประเพณี เรื่องเล่า : อุดมการณ์ชุมชนว่าด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชาวคีรีวง	167

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 1 แมกไม้ สายน้ำและทิวเขาศีรีวงในยามเช้า	6
ภาพที่ 2 สภาพวัดและชุมชนหลังมหาอุทกภัย 2531	8
ภาพที่ 3 และ 4 สวนสมรมและผลผลิตจากสวนสมรม	17
ภาพที่ 5 ประเพณีรดน้ำดำหัวแสดงความกตัญญูต่อผู้อาวุโส	19
ภาพที่ 6 “ขึ้นสวน” ในวิถีประจำวันชาวศิรีวง ผู้อาวุโสในภาพ คือ ตาบั่น ดิษสระและภรรยา	21
ภาพที่ 7 คณะวิจัยประชุมร่วมกับ ดร.เลิศชายและเจ้าหน้าที่ ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จ. นครศรีธรรมราช	39
ภาพที่ 8 คณะวิจัยศึกษาเอกสารต่างๆ จากแหล่งข้อมูล ในภาพ คณะวิจัยสืบค้นข้อมูลที่หอสมุด มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช	39
ภาพที่ 9 สังเกตการณ์การบูรณาการเหมือนปูเจ้าอินทเรศ	40
ภาพที่ 10 บรรยากาศเวทีเสนอผลการวิจัยและปิดโครงการ	41
ภาพที่ 11 แสดงขวานฟ้าลักษณะต่างๆ ที่พบในศิรีวง	45
ภาพที่ 12 แสดงภาพเทวสตรี	46
ภาพที่ 13 แสดงอาคารเรียนสองชั้นโรงเรียนชุมชนวัดศิรีวงมีปามะพร้าวเป็นฉากหลัง	51
ภาพที่ 14 แสดงสภาพหลังเหตุการณ์มหาอุทกภัย 2531 อาคารเรียนสองชั้น ของโรงเรียนชุมชนวัดศิรีวงหายไป เผยให้เห็นแนวปามะพร้าวเป็นฉากหลัง	51
ภาพที่ 15 บรรยากาศโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 74 (ชุมชนบ้านศิรีวง) แรกเปิดทำการเรียนการสอน	52
ภาพที่ 16 การใช้พายในชีวิตประจำวัน แม่บ้านสะพายห่อผ้า หรือ พาย ไปจ่ายตลาด ขณะที่ชาวสวนหาบโตระไ้รังจำปาตะและสะพายพาย	58
ภาพที่ 17 ลักษณะของค้างพลู	59
ภาพที่ 18 ด้านซ้ายสุด คือ ลักษณะของโอง หรือ อง หรือ พะอง สองรูปกลาง บันไดตีน หรือ “ไดตีน” คือ เป็นบันไดที่ทำได้ง่าย ๆ แบบหนึ่งหรือบันไดตีนที่มีขา 2 ข้างและขวามือสุดแสดง การปีนบันไดเก็บพลูและเล็บเก็บพลูที่สวมนี้สำหรับเก็บพลู	60
ภาพที่ 19 “หมาด้อหมาก” และ “หมวกด้อ” หนึ่งในของใช้	61

ในวิถีชีวิตประจำวันของชาวศรีวัง ในภาพนี้นายจัต แดงอ่อน

ใช้หมวกต้อสวมกันแดดกันฝนยามไปทำงานในสวน มือชาวถือพรว

ไหล่ขวามีพาย ภาพล่างเป็นหมวกต้ออีกแบบหนึ่ง

ภาพที่ 20 ชาวบ้านศรีวังกำลังนั่งสาน “รังจำปาตะ” เพื่อหุ้มผลจำปาตะ 62

จัดได้ว่าเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันแมลงวันทองเจาะทำลาย

ผลผลิต ภาพล่างแสดงลักษณะของผลจำปาตะที่เป็นลายหลังการถอดรัง

ภาพที่ 21 ลักษณะของเรือเหินือ 63

ภาพที่ 22 เครื่องไหว้ก่อนทำการล่องเรือ และ การรื้อฟื้นล่องเรือเหินือ 64

ภาพที่ 23 เครื่องใช้ในครัวเรือนที่เจ้าของอนุรักษ์ไว้ 67

ภาพที่ 24 ลุงซ่อง ชำนะ ภรรยาสาธิตการเล่นกาหวงไขให้ลูกหลานดู 69

ภาพที่ 25 ลุงฝาก ตริวัลย์ แสดงทักษะและข้อคิดเห็นไว้ในเวทีผู้เฒ่าเล่าความหลัง 74

ภาพที่ 26 ชาวศรีวังสรงน้ำพระลากเพื่อความเป็นสิริมงคล 77

ภาพที่ 27 ปู่เจ้าอินทเรศ ผู้คุมครองเขาหลวง 79

ภาพที่ 28 ตาปิ่น ดิษสระ ผู้อาวุโสแห่งศรีวังกำลังสาธิตการยิงธนูคัน 82

ภาพที่ 29 ยอด เนาว์वास นำอาหารไปตั้งเจ้าที่ระหว่าง 85

นำคณะนักท่องเที่ยวชมสวนสมรม

ภาพที่ 30 บรรยากาศในพิธีบวงสรวงเจ้าที่ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ 89

และสร้างสานความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคณะวิจัย

ผู้เกี่ยวข้องกับผู้อาวุโส

ภาพที่ 31 บรรยากาศในงานสารทเดือนสิบ การทำบุญตักบาตร 94

บั้งสุกุลกระดูกบรรพบุรุษ ตั้งเปรตและการช่วยกันคัดแยกอาหาร

ผัก ผลไม้และของทำบุญ

ภาพที่ 32 งานลากพระที่ชุมชนศรีวัง ผู้คนเริ่มหันมาแต่งกายย้อนยุค 97

ขณะที่ยังคงช่วยกันลากพระไปตามเส้นทางอย่างสนุกสนาน

แล้วจบลงด้วยการสรงน้ำพระลาก

ภาพที่ 33 รำวงเวียนครกก่อนวันงาน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มาร่วมงาน 102

และขบวนกฐินที่จัดอย่างสวยงาม

ภาพที่ 34 คล้องพวงมาลัยให้กำลังลูกหลาน และไหว้พระทำบุญร่วมกัน 104

ภาพที่ 35 หนึ่งตะลุง สาวน้อย และการกว่นข้าวยาโคในงานบุญเดือนสาม 110

ภาพที่ 36 ชาวบ้านช่วยกันทำอาหารคาวหวาน หลังจากถวายพระแล้ว 116

ก็ร่วมกันชิมร่วมกันปรุงในพิธีกรรมให้ทานไฟจากนั้นร่วมกันทำบุญ
และร่วมกิจกรรมในวาระครบรอบ “ 22 พฤศจิกายนรำลึก ”

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ 1	แสดงจำนวนประชากรแต่ละหมู่บ้าน	14
ตารางที่ 2	แสดงประชากรวัยทำงาน	15
ตารางที่ 3	แสดงแสดงปริมาณการใช้พื้นที่ของชุมชน	16
ตารางที่ 4	แสดงชื่อ ลักษณะ และการใช้ประโยชน์ของ เครื่องมือเครื่องใช้ประจำวันของชาวคีรีวง	57

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของโครงการ

คีรีวงเป็นชุมชนเก่าแก่ขึ้นเขตการปกครองประกอบด้วยหมู่ที่ 5,8,9 และ 10 ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ห่างออกไปทางทิศตะวันตกของจังหวัด ประมาณ 30 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 8,173 ไร่ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบแอ่งกระทะระหว่างภูเขามีสธารน้ำหลายสายซึ่งเกิดจากต้นน้ำบนเทือกเขาโดยรอบไหลผ่านและหล่อเลี้ยงชุมชนก่อนที่จะไหลลงสู่บริเวณชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย มีถนนตัดผ่านย่านที่พักอาศัยของชุมชน ชาวบ้านจะสร้างบ้านเรือนบริเวณที่ราบเชิงเขาในละแวกใกล้เคียงกันมากกว่าที่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำเช่นในที่ราบภาคกลาง เนื่องจากในฤดูน้ำหลาก ระดับน้ำจะเอ่อท่วมสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน ดังเช่นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในอดีต

พรพิล เลิศวิชา กล่าวว่า บรรพบุรุษของชาวคีรีวงที่เข้ามาตั้งรกรากเป็นกลุ่มแรก เป็นบรรดาไพร่ที่หลบหนีการเกณฑ์ทหารเพื่อไปรบที่เมืองไทรบุรี(มาเลเซียในปัจจุบัน) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สมัยรัชกาลที่ 1-2) เดินทางมาตามคลองขุนน้ำ(คลองท่าดี) จนกระทั่งมาถึงที่ราบเล็กๆ ระหว่างหุบเขาที่อุดมสมบูรณ์ มีลำน้ำไหลผ่านตลอดปี จึงพร้อมใจกันจับจองพื้นที่อาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชนเล็กๆ ปลูกพันธุ์ไม้ผลหลายชนิด รวมไปถึงพันธุ์ไม้ตามธรรมชาติบริเวณเชิงเขาเลียนแบบวิถีธรรมชาติ ที่ชาวคีรีวงเรียกว่า “สวนสมรม” (ผสม + รวม)

ต่อมาในปี พ.ศ.2505 เกิดวาทภัยร้ายแรงที่แหลมตะลุมพุกและชุมชนคีรีวง ทำให้บ้านเรือนและสวนผลไม้เสียหายจำนวนมาก ลำคลองตื้นเขิน เนื่องจากมีการพังทลายของหน้าดินมาก เพราะพื้นที่ป่าถูกแผ้วถางจนไม่สามารถใช้เป็นแนวกันชนเพื่อลดแรงปะทะจากพายุได้ การดำเนินชีวิตทางน้ำจึงได้ยุติบทบาทลงตั้งแต่นั้นมา เนื่องจากลำน้ำตื้นเขิน ไม่สามารถสัญจรไปมาได้ ชาวคีรีวงจึงหันไปบุกเบิกเส้นทางคมนาคมทางบกแทน ซึ่งสร้างความสะดวกสบายในการเดินทางให้กับชุมชนอย่างมาก แต่ก็มีผลกระทบในเชิงลบมากเช่นกัน ที่สำคัญคือ ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไปจากเคยใช้ชีวิตพึ่งพาธรรมชาติ อาศัยเฉพาะร่างกายและมีดพรว้า บุกเบิกที่ทำกิน เปลี่ยนมาเป็นการใช้เครื่องทุ่นแรง สภาพแวดล้อมเริ่มเสียสมดุล จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2518 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ น้ำป่าไหลทะลักเข้าสู่ชุมชนดินและหินบนภูเขาถล่มลงมาทำให้เกิดความเสียหายอย่างหนัก ทั้งสองเหตุการณ์ ทำให้ชาวคีรีวงพยายามช่วยเหลือตนเอง โดยการขุดเจาะ ระบิดภูเขาเพื่อสร้างถนน ร่วมกับการพลิกฟื้นชุมชน ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคีรีวงขึ้นในปี พ.ศ. 2523 ทำให้มีเงินออมเกือบ 10 ล้านบาท อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่แท้จริงยังคงไม่ได้รับการแก้ไข ชาวบ้านยังคงทำลายสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่องเป็นผลให้เกิดอุทกภัยร้ายแรงขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2531 และถือได้ว่าเป็นมหันตภัยครั้งร้ายแรงที่สุด เท่าที่ชาวคีรีวงเคยประสบมา ทำให้ชาวคีรีวงกลับมาให้ความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบพึ่งพา โดยจัดตั้งกองทุนเดิมสี่เขียวใส่เขาหลวง เพื่อทำหน้าที่แทนชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรป่า

กล่าวได้ว่าชีวิตของชาวคีรีวงเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรอื่นๆ อย่างชัดเจน โดยประการแรกชุมชนคีรีวงตั้งอยู่ในสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นหุบเขา พร้อมที่จะถูกฝนป่าท่วมและดินถล่มทันทีหากว่าไม่มีผืนป่าคอยปกคลุมผืนดินและดูดซับน้ำฝน ประการที่สอง ชุมชนคีรีวงในปัจจุบันสร้างตัวจนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง มีผู้คนแวะเข้ามาท่องเที่ยวหรือเยี่ยมชมตลอดเวลา สามารถพัฒนางานและสวัสดิการของชุมชนได้อย่างดี มีวิถีปฏิบัติที่สำคัญก็คือการอนุรักษ์ผืนป่า การสร้างผลผลิตทางเกษตรแบบพันธุ์พื้นเมือง การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ เป็นต้น

วิถีชีวิตแบบอนุรักษ์ป่าของชาวคีรีวงมี 2 ประการที่สำคัญ คือ ประการแรกคือการรักษาวิถีชีวิตแบบการทำสวนสมรมไว้รักษาป่าแบบเดิมไว้ หากชาวคีรีวงหันไปปลูกพืชเชิงเดี่ยวเช่นยางพารากันหมด ป่าธรรมชาติก็จะลดลงไปมาก ปัญหาอุทกภัยจะเกิดขึ้นต่อชาวคีรีวง ประการที่สองชาวคีรีวงยังคงรักษาวิถีชีวิตแบบเก็บของป่า จากป่าสาธารณะที่อยู่ในเขตเชิงเขาที่สูงต่อจากสวนสมรมของชาวบ้าน โดยชาวบ้านได้ใช้ป่าอย่างอนุรักษ์ไม่ทำลายมาอย่างยาวนาน ป่าดังกล่าวนี้ยังเป็นแหล่งต้นน้ำและน้ำตกหลายแห่งในคีรีวง

การที่ชาวบ้านแต่เดิมรักษาป่าเพราะรู้คุณค่าของป่า จึงสืบทอดระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่จะทำให้คนใช้ป่าร่วมกันอย่างยั่งยืน ระเบียบกฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้ได้เข้าไปฝังลึกเป็นอุดมการณ์ของชาวคีรีวง โดยระเบียบกฎเกณฑ์ดังกล่าวจะปรากฏในรูปของความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่า ซึ่งแต่เดิมในคีรีวงจะมีความเชื่อ พิธีกรรมและเรื่องเล่าที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติ

อย่างไรก็ดีปัญหาสำคัญในยุคปัจจุบันของคีรีวง คือ เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ไม่ได้สืบทอดความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่าดังกล่าวแล้ว เนื่องจากต้องเข้าไปเรียนในโรงเรียนระบบใหม่ และไม่ได้ติดตามพ่อแม่ออกไปสวนสมรมหรือเข้าป่าอย่างเด็กรุ่นก่อนส่งผลให้ไม่ซาบซึ้ง หรือเห็นคุณค่าของการทำสวนสมรมและการรักษาป่า ทำให้เป็นที่หวงวิตกของผู้อาวุโสและผู้นำชุมชนว่าหากปล่อยให้สภาพเช่นนี้ดำเนินต่อไป คนรุ่นลูกหลานจะตกอยู่ในสภาพของการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั่งยืน ซึ่งสุดท้ายจะนำไปสู่การพบภัยพิบัติจากธรรมชาติและผู้คนภายนอกจะเลิกสนใจความเป็นคีรีวง ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะมีการศึกษาความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่า ที่เคยมีอยู่และทำหน้าที่ในการสร้างความสัมพันธ์ของชาวคีรีวงกับทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะของการเห็นคุณค่าและการมองป่าที่มีความหมายมากกว่าการใช้ประโยชน์รวบรวมเรื่องราวเหล่านี้ไว้อย่างละเอียด วิเคราะห์ให้เห็นคุณค่าที่มีต่อคนและทรัพยากรธรรมชาติ จากนั้นนำไปสร้างกระบวนการการเรียนรู้เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ซาบซึ้งกับเรื่องราวเหล่านี้และเกิดเป็นอุดมการณ์ของชาวคีรีวงรุ่นใหม่ได้

คำถามวิจัย

1. ความเชื่อ พิธีกรรม เรื่องเล่า ของชาวชุมชนคีรีวงที่สืบทอดมาแต่เดิมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ มีอะไรบ้าง สืบทอดต่อเนื่องมาอย่างไร
2. ความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่าของชาวคีรีวงดังกล่าวมีความหมายทางสังคมที่ส่งผลถึงความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันของชาวคีรีวงกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร ความหมายดังกล่าวเปลี่ยนแปลงมาอย่างไรในแต่ละช่วงเพราะเหตุใด
3. จะนำองค์ความรู้ที่ได้จากข้อ 1 ข้อ 2 ไปสู่ระบบการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในชุมชนคีรีวง และการรับรู้และเห็นความสำคัญของผู้มาเยือนคีรีวงได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษา ความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่าที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรของชาวชุมชนคีรีวง
2. เพื่อศึกษาความหมายทางสังคมของความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่าที่รวบรวมได้ตามข้อ 1 ที่แสดงให้เห็นถึงระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของความหมายและเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว
3. เพื่อสร้างระบบการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนคีรีวงเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่ศึกษาได้ตามข้อ 1 และข้อ 2 เช่น การสร้างหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในชุมชน การจัดค่ายกิจกรรมเรียนรู้ และสร้างการรับรู้ให้แก่ผู้มาเยือนคีรีวง อาทิ การสร้างเส้นทางท่องเที่ยววิถีชีวิตชาวคีรีวง เป็นต้น

พื้นที่ดำเนินการ

บ้านคีรีวง บ้านคีรีทอง บ้านขุนคีรี และบ้านคีรีธรรม ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีการดำเนินงาน

1. งานสร้างความรู้

- 1) ทีมวิจัยจะสัมภาษณ์เชิงลึกผู้รู้ในชุมชนทุกกลุ่ม ทั้งสัมภาษณ์เดี่ยวและสัมภาษณ์กลุ่ม
- 2) ทีมวิจัยจะจัดเวทีเล่าเรื่องราวโดยให้ผู้รู้ในชุมชนมาเล่าเรื่องราวต่างๆ และผู้ร่วมเวทีช่วยกันเสริม
- 3) สืบสาวเรื่องราวและความศรัทธาต่อพิธีกรรม โดยการคัดเลือกพิธีกรรมสำคัญและคนลิ้มเลือนไปแล้วขึ้นมาจัด และให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมอย่างจริงจัง
- 4) สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรมที่ยังมีการปฏิบัติกันอยู่

- 5) จัดเวทีชุมชนเป็นระยะ เพื่อให้ชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล โดยเฉพาะการร่วมกันหาความหมายของความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่าต่างๆ ทั้งนี้จะเชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกมาร่วมเวที ดังกล่าวด้วย

2. งานปลูกฝังความรู้ความเข้าใจแก่เด็กและเยาวชน

- 1) ทีมวิจัยจะร่วมกับโรงเรียนและครูในโรงเรียนในชุมชน เพื่อนำเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาไปสร้างหลักสูตรสถานศึกษา
- 2) การจัดค่ายการเรียนรู้ โดยการจัดค่ายเยาวชนในชุมชน เพื่อร่วมกันเรียนรู้เรื่องราวที่ได้จากการศึกษา
- 3) การอบรมมัคคุเทศก์น้อย โดยจะคัดเลือกเด็กและเยาวชนที่สนใจเป็นพิเศษนำมาเรียนรู้เรื่องราวที่ได้จากการศึกษาอย่างรอบด้านลึกซึ้งพอที่จะทำหน้าที่มัคคุเทศก์สำหรับแนะนำให้แก่ผู้ที่มาท่องเที่ยวได้
- 4) การจัดสร้างและฝึกฝนทีมโฆษกน้อย โดยจะคัดเลือกเด็กและเยาวชนที่สนใจรวมตัวกันเป็นกลุ่มโฆษกเพื่อร่วมกันนำความรู้จัดรายการออกอากาศทางหอกระจายข่าวของชุมชน
- 5) จัดแสดงละครโดยเด็กและเยาวชน โดยทีมผู้วิจัยจะขอความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัยในจังหวัดนครราชสีมาเพื่อร่วมกันสร้างบทละครที่นำความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่าต่างๆ ที่สำคัญมาผูกเป็นเรื่อง ละครนี้จะแสดงให้ทั้งชาวบ้านและผู้ที่มาท่องเที่ยวในชุมชนได้

3. งานเผยแพร่ความเข้าใจต่อบุคคลภายนอก

ทางทีมวิจัยจะพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวลักษณะใหม่ขึ้น โดยเป็นเส้นทางที่ผ่านสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีเรื่องราวความเชื่อต่างๆ และสถานที่ที่มีเรื่องเล่าต่างๆ รวมทั้งการท่องเที่ยวแบบการเข้าร่วมพิธีกรรม โดยมีมัคคุเทศก์น้อยที่อบรมไว้เป็นผู้อธิบายความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่าต่างๆ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้องค์ความรู้ที่รวบรวมจากความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่าที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรของชาวชุมชนคีรีวง
- 2) ได้ความหมายทางสังคมของความเชื่อ พิธีกรรม และเรื่องเล่าที่รวบรวมได้ตามข้อ 1 ที่แสดงให้เห็นถึงระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของความหมายและเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว
- 3) เด็กและเยาวชนคีรีวงได้เรียนรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ที่ศึกษาได้ตามข้อ 1 และข้อ 2 เช่น การสร้างหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในชุมชน การจัดค่ายกิจกรรมการเรียนรู้

และสร้างการบริการให้แก่ผู้มาเยือนศรีวัง อาทิ การสร้างเส้นทางท่องเที่ยววิถีชีวิต
ชาวศรีวัง เป็นต้น

งบประมาณของโครงการและการจ่ายเงิน

งบประมาณรวม ในวงเงิน 300,000 บาท (สามแสนบาท) แยกเป็นหมวดได้ดังนี้

ค่าใช้สอย	288,000 บาท
ค่าวัสดุ	12,000 บาท
รวมทั้งสิ้น	300,000 บาท

แบ่งจ่ายเงินทั้งหมด 2 งวด

- งวดที่ 1 จำนวน 126,150 บาท (หนึ่งแสนสองหมื่นหกพันหนึ่งร้อยห้าสิบบาทถ้วน)
จ่ายภายใน 30 วัน หลังจากวันลงนามในสัญญา
- งวดที่ 2 จำนวนไม่เกิน 173,850 บาท (หนึ่งแสนเจ็ดหมื่นสามพันแปดร้อยห้าสิบบาท)
จ่ายภายใน 30 วัน หลังจากผู้ให้ทุนเห็นชอบกับรายงานการเงิน
และรายงานความก้าวหน้า จำนวนฉบับที่ 1 (จำนวน 3 เล่ม)

บทที่ 2

บทพวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. ประวัติศาสตร์

คีรีวงเป็นชุมชนเล็กๆ ตั้งอยู่ในที่ราบหุบเขาของเทือกเขานครศรีธรรมราช พื้นที่ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่และน่าภูมิใจในความเป็นมา ความกล้าหาญ ความอดทน และการต่อสู้ของบรรพบุรุษที่นับย้อนไปได้กว่า 200 ปีที่ผ่านมาแล้ว

เดิมชุมชนคีรีวงมีชื่อเรียกว่า “บ้านขุนน้ำ” เหตุเพราะมีพื้นที่อยู่ใกล้ต้นน้ำจากยอดเขาหลวงใน เทือกเขานครศรีธรรมราช ทำให้มีลำคลองไหลผ่านกลางหมู่บ้านตลอดปี ถึง 3 สาย คือ คลองปง คลองท่าหา และคลองท่าชาย ซึ่ง ไหลมาบรรจบรวมกันที่หน้า หมู่บ้าน เรียกว่า “คลองท่าดี” แล้วไหลไปสู่เมืองนครศรีธรรมราช ออกทะเลที่ปากนคร มีระดับน้ำ ลึกเพียงพอสำหรับใช้เป็นเส้นทาง ขนส่งสัจจกรไปมาได้ นอกจากนี้ หมู่บ้านอื่นๆ ที่ตั้งอยู่บนเทือกเขา ใกล้ต้นน้ำก็ใช้คำว่า “ขุนน้ำ” นำหน้าชื่อชุมชนเหมือนกัน เช่น ขุนน้ำเขาแก้ว ขุนน้ำท่าดี ขุนน้ำท่าจิว ขุนน้ำกำโลน เป็นต้น



ภาพที่ 1 แมกไม้ สายน้ำและทิวเขาคีรีวงในยามเช้า

ต่อมาชื่อชุมชนถูกเปลี่ยนเป็น “บ้านคีรีวง” ซึ่งมีความหมายว่า “บ้านที่อยู่ภายในวงล้อมของภูเขา” ตาม ชื่อวัดที่สร้างขึ้นและอยู่ในเขตการปกครองท้องถิ่นของตำบลกำโลนสืบมาจนถึงปัจจุบัน

เอกสารของพรพิล เลิศวิชา กล่าวถึงบรรพบุรุษของชาวคีรีวงว่า บรรพบุรุษของชาวคีรีวงที่เข้ามา ตั้งรกรากเป็นกลุ่มแรกเป็นบรรดาไพร่ที่หลบหนีการเกณฑ์เพื่อไปรบเมืองไทรบุรี (มาเลเซียในปัจจุบัน) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สมัยรัชกาลที่ 1-2) จึงได้ชักชวนกันเดินลัดเลาะเรื่อยมาตามคลองขุนน้ำ (คลองท่าดี) จนกระทั่งมาถึงที่ราบเล็กๆ ระหว่างหุบเขาซึ่งมีภูเขาล้อมรอบไว้หมดทุกด้าน มีท่าเลที่ยาก ต่อการถูกติดตามและยังเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีลำน้ำไหลผ่านตลอดปี บรรดาไพร่กลุ่มนี้จึงพร้อมใจกัน จับจองพื้นที่บริเวณที่ราบระหว่างหุบเขา แล้วถากสร้างที่พักอาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชนเล็กๆ และปลูก ผลไม้ขึ้นไปตามริมฝั่งคลองทั้ง 3 ด้าน คือ เขาหอยสังข์ เขายอดเพล และเขาหลวง โดยปลูกพันธุ์ไม้ผล หลายชนิด รวมไว้กับพันธุ์ไม้ธรรมชาติบริเวณเชิงเขา เกิดเป็นรูปแบบที่เปลี่ยนวิถีธรรมชาติ ชาวคีรีวงเรียก สวนผลไม้ของตนเองว่า “สวนสมรม” (ผสม+รวม) เป็นแนวทางการผลิตที่พึ่งพิงธรรมชาติ ใช้เทคโนโลยี

แบบเรียบง่ายให้ต้นไม้ดูแลกันเอง ไม่มีปัญหาการระบาดของโรคแมลง ไม่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยและสารเคมีใดๆ

ชาวศรีวังในอดีตติดต่อกับชุมชนภายนอกเพียงเพื่อแลกเปลี่ยนผลไม้เป็นข้าว กะปิ หรือเกลือ เนื่องจากชุมชนไม่สามารถผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคได้เองทั้งหมด การเดินทางต้องใช้ “เรือเหินือ” ซึ่งชาวบ้านขุดขึ้นมาเองจากไม้ขนาดใหญ่ เช่น ไม้ตะเคียน ไม้ไผ่กลอง หรือไม้ตังหน เป็นต้น ลำเรือมีขนาดยาวประมาณ 5 วา กว้าง 1 วา ใช้บรรทุกผลผลิตทางการเกษตร โดยอาศัยแรงงานคน 2 คน ถ่อหัวและท้าย ออกเดินทางจากศรีวังในเวลาเย็น ล่องไปตามคลองท่าดีจนถึงปากแม่น้ำ ใช้เวลาเดินทาง 1 คืน ชาวบ้านเรียกการเดินทางนี้ว่า “ไปนอก” ซึ่งนิยมเดินทางในช่วงเดือน 4 (มีนาคม) และเดือน 8 (กรกฎาคม) เพราะเป็นช่วงที่น้ำในคลองไม่เชี่ยวมากเกินไป รวมทั้งเป็นช่วงที่ชุมชนในที่ราบอยู่ระหว่างเก็บเกี่ยวข้าว ชาวศรีวังจะนำผลไม้ไปแลกข้าว ส่วนเดือน 8 ชาวนาดานา ชาวศรีวังจะนำเสบียงอาหารไปแลกเปลี่ยน โดยมีเกณฑ์ในการแลกเปลี่ยนง่าย ๆ คือ ชาวศรีวังขนผลไม้ไปเต็มลำเรือ “พวงนอก” จะขนข้าวใส่ให้เต็มลำเรือเช่นเดียวกัน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2505 เกิดวาทภัยร้ายแรงที่แหลมตะลุมพุกและชุมชนศรีวัง ทำให้บ้านเรือนและสวนผลไม้เสียหายจำนวนมาก ลำคลองตื้นเขิน เนื่องจากการพังทลายของหน้าดินมาก เพราะพื้นที่ป่าถูกแผ้วถางจนไม่สามารถใช้เป็นแนวกันชนเพื่อลดแรงปะทะจากพายุได้ การดำเนินชีวิตทางน้ำจึงได้ยุติบทบาทลงตั้งแต่นั้นมา เนื่องจากลำน้ำตื้นเขิน ไม่สามารถสัญจรไปมาได้ ชาวศรีวังจึงหันไปบุกเบิกเส้นทางคมนาคมทางบกแทน ทำให้สังคมและวิถีชีวิตของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงนับแต่นั้นมา ถนนของชุมชนเส้นทางแรกคือ เส้นทางจากวัดโคกถึงบ้านขุนน้ำ เป็นการรวมแรงกันของกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาต่อพ่อท่านชื่น อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีวัง ผู้ซึ่งมีบทบาทอย่างสูงต่อการพัฒนาชุมชนในยุคนั้น ถนนสายนี้สร้างความสะดวกสบายในการเดินทางให้กับชุมชนอย่างมาก แต่ก็มีผลกระทบในเชิงลบมากขึ้นกัน โดยผลกระทบที่สำคัญ คือ ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไปจากเคยใช้ชีวิตพึ่งธรรมชาติใช้เทคโนโลยีการผลิตในระดับต่ำ อาศัยเฉพาะแรงงานและมีดพร้า บุกเบิกที่ทำกิน หาผลผลิตใส่ “ชะหรือโตระ” ออกจากสวน แล้วลำเลียงผลผลิตใส่ลำเรือ เปลี่ยนมาเป็นการใช้เครื่องทุ่นแรง เช่น เลื่อยยนต์บุกเบิกโค่นป่า ใช้รถจักรยานยนต์ ลำเลียงผลผลิตจากสวนมาจำหน่าย ถึงแม้การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จะช่วยประหยัดแรงงาน ลดระยะเวลาการผลิต แต่ก็ทำให้สภาพแวดล้อมเริ่มเสื่อมศุล

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2518 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ น้ำป่าไหลทะลักเข้าสู่ชุมชน ดินและหินบนภูเขาถล่มลงมา ด้วยสาเหตุเดียวกับเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2505 ทำให้เกิดความเสียหายอย่างหนัก ทั้งบ้านเรือนทรัพย์สินและชีวิตของชาวศรีวัง ทั้งสองเหตุการณ์ทำให้ชาวศรีวังพยายามช่วยเหลือตนเอง โดยการขุดเจาะระเบิดภูเขาเพื่อสร้างถนน ร่วมกับการพลิกฟื้นชุมชน โดยใช้ทุนทรัพย์ของตนเอง ทำให้ชาวศรีวังเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการมีเงินทุนไว้หมุนเวียนใช้เมื่อยามจำเป็น ทั้งเห็นว่า ช่วงที่ว่างจากการทำสวนผลไม้ ชาวบ้านไม่มีรายได้ ต้องกู้ยืมจากแหล่งเงินทุนภายนอก ชาวศรีวังจึงได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านศรีวังขึ้นในปี พ.ศ. 2523 ด้วยสติปัญญาและคุณธรรมของชาวศรีวัง

ทำให้กลุ่มออมทรัพย์มีการพัฒนาเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนหลายล้านบาท พร้อมกันนั้นชื่อเสียงของชุมชนศิรีวงก็เริ่มเป็นที่รู้จักของสังคมภายนอกมากขึ้น เมื่อกลุ่มออมทรัพย์ฯ มีเงินออมเกือบ 10 ล้านบาท และได้รับรางวัลชนะเลิศทั้งระดับจังหวัดและระดับภาค รวมทั้งได้รับรางวัลชมเชยในการประกวดหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง(อ.พ.ป.) ระดับประเทศเมื่อปีพ.ศ.2528 ถือว่าเป็นช่วงที่ชุมชนศิรีวงเจริญสูงสุด ชาวบ้านให้ความร่วมมือดีมาก จนเป็นที่กล่าวขานว่านี่คือ “สวรรค์บนดิน”

อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่แท้จริงยังคงไม่ได้รับการแก้ไข ชาวบ้านยังคงทำลายสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้เกิดอุทกภัยร้ายแรงขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2531 และถือได้ว่าเป็นมหันตภัยครั้งร้ายแรงที่สุดเท่าที่ชาวศิรีวงเคยประสบมา ทั้งชีวิตและทรัพย์สินของชาวศิรีวงเสียหายเป็นจำนวนมาก

เหลือเพียงซากปรักหักพังของบ้านเรือน โบสถ์และวิหารได้เป็นสิ่งเตือนใจ จากบทเรียนครั้งนี้ทำให้ชาวศิรีวงกลับมาให้ความสำคัญต่อการอยู่กับธรรมชาติแบบพึ่งพา จึงได้จัดตั้งกองทุนเดิมสี่เขียวใส่เขาหลวงเพื่อทำหน้าที่แทนชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกับองค์กรภายนอก จัดกิจกรรมให้ชาว



ภาพที่ 2 สภาพวัดและชุมชนหลังมหาอุทกภัย 2531

ศิรีวงฟื้นฟูและปกป้องป่ารอบชุมชน จัดกิจกรรมปลูกป่าทดแทนตั้งแต่พื้นราบในหุบเขาศิรีวงจนถึงยอดเขาหลวง ร่วมกันปลูกต้นประดู่ตลอดแนวคลองท่าหา คลองปง คลองท่าชาย และคลองท่าดี เพื่อยึดเกาะหน้าดินและป้องกันการพังทลายของหน้าดินบริเวณริมตลิ่ง รวมทั้งเป็นภูมิทัศน์ที่ดีของชุมชนอีกทางหนึ่ง ตลอดจนเป็นแหล่งให้ความรู้ปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ป่าแก่ชาวบ้านเพื่อรักษาพื้นป่ารอบชุมชน

ภายหลังอุทกภัยในปี พ.ศ. 2531 ลักษณะทางกายภาพของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป สายน้ำเปลี่ยนทิศทาง มีความคดเคี้ยวลดลงและไหลตัดผ่านตรงกลางหมู่บ้าน แบ่งชุมชนออกเป็นสองฝั่งคลอง ประกอบกับระยะนั้นเป็นช่วงที่กระทรวงมหาดไทยต้องการแบ่งเขตการปกครองพื้นที่ ซึ่งมีประชากรหนาแน่นเป็นหมู่บ้านใหญ่ ชุมชนศิรีวงถูกแบ่งเป็น 4 หมู่บ้านคือ หมู่ 5 บ้านศิรีวง, หมู่ 8 บ้านศิรีทอง หมู่ 9 บ้านขุนศิรี และ หมู่ 10 บ้านศิรีธรรม มาจนถึงปัจจุบัน

การพัฒนาชุมชนภายหลังเกิดอุทกภัยปี พ.ศ. 2531 บางส่วนเป็นการพัฒนาที่มีผลสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรของรัฐและเอกชน สรุปรูปเป็นโครงการความช่วยเหลือเด่นๆ ได้ดังนี้

- 1.โครงการฟื้นฟูพื้นที่และบรรเทาอุทกภัยบ้านคีรีวง โดยกรมชลประทาน เป็นโครงการตาม แนวพระราชดำริ ให้ขุดลอกคลองและป้องกันตลิ่ง แก้ปัญหาการกัดเซาะหน้าดิน และลดแรงปะทะของน้ำ
- 2.โครงการก่อสร้างโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 74 โดยการสนับสนุนจากมูลนิธิหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ
- 3.โครงการพัฒนาอาชีพเสริม เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากสถานทูตไทย-ออสเตรเลียและมูลนิธิโกมลคีมทอง เพื่อให้ชาวบ้านลดการทำลายธรรมชาติ อันจะส่งผลต่อระบบนิเวศโดยรวม ช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองด้านการจัดการอาชีพได้ รวมถึงการทำธุรกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพในแต่ละกิจกรรม เช่น กลุ่มผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มแม่บ้านทุเรียนกวน ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวง เป็นต้น ซึ่งแต่ละกลุ่มยังคงดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ถึงแม้วิถีชีวิตของชาวคีรีวงจะเปลี่ยนไป แต่ชาวคีรีวงก็ทำให้โลกภายนอกยอมรับว่า ชุมชนแห่งนี้ เป็นชุมชนที่มีความพร้อมในการพึ่งตนเองและการพัฒนา มีทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ มีการเรียนรู้และการจัดการที่คัดสรรวิทยาการใหม่ๆ จากสังคมภายนอกเข้าสู่ชุมชน ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของการพึ่งตนเองตามหลักพุทธศาสนาที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” อีกทั้งคนคีรีวงเป็นคนจริง เสียสละเพื่อส่วนรวม และมีความสามัคคีของหมู่คณะ

2. ข้อมูลทั่วไปชุมชนคีรีวง

2.1 เขตการปกครอง

ชุมชนคีรีวงตั้งอยู่ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลกำโลนกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ประมาณ 8,173 ไร่ ๓๓๖ ไร่ ๓๓๖ ไร่ (2542 : 23,26,29,32) กล่าวไว้ว่าแต่เดิมคีรีวงเป็นหมู่บ้านค่อนข้างใหญ่ มีประชาชนอาศัยอยู่ประมาณ 700 หลังคาเรือน ทำให้การบริหารจัดการและการปกครองตลอดจนการบริการประชาชนของ อบต.กำโลน ทำได้ไม่ทั่วถึงจึงได้แบ่งเขตการปกครองท้องถิ่นใหม่ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2536 โดยแยกชุมชนคีรีวงออกเป็น 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ 5 บ้านคีรีวง หมู่ 8 บ้านคีรีทอง หมู่ 9 บ้านขุนคีรี และ หมู่ 10 บ้านคีรีธรรม และคงคำว่า “คีรี” เอาไว้เป็นอนุสรณ์ว่าครั้งหนึ่งเคยอยู่ในชุมชนเดียวกัน ดังนี้

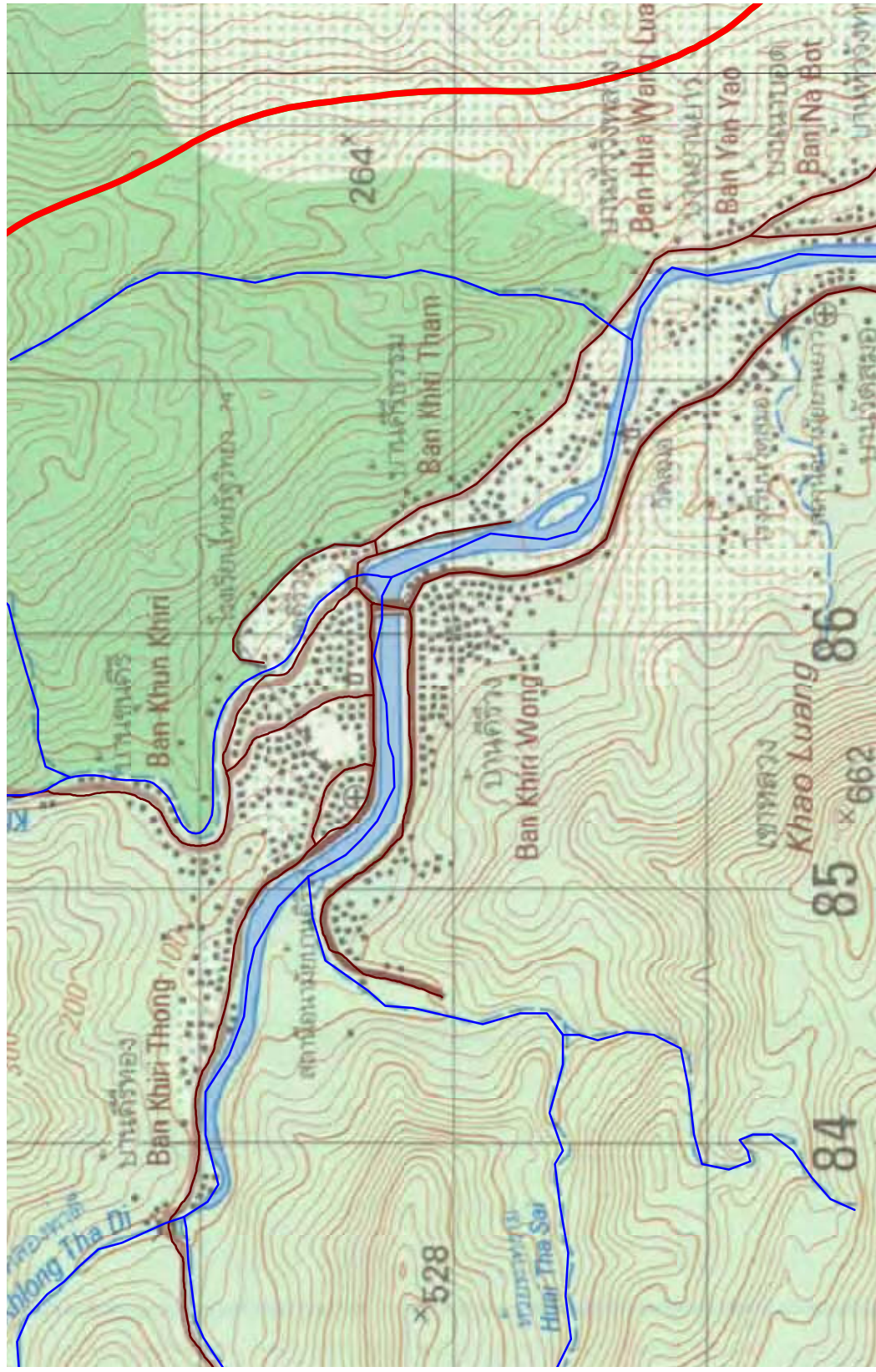
2.1.1 หมู่ที่ 5 บ้านคีรีวง มีพื้นที่ประมาณ 2,569 ไร่ มีระยะทางจากที่ว่าการอำเภอลานสกาไปทางทิศเหนือประมาณ 12 กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กำโลน ประกอบด้วยกลุ่มบ้าน 4 กลุ่ม คือ บ้านห้วยนอน บ้านควนบน บ้านวัดใหม่ และบ้านวัดกลาง

2.1.2 หมู่ที่ 8 บ้านคีรีทอง มีพื้นที่ประมาณ 890 ไร่ มีระยะทางจากที่ว่าการอำเภอลานสกาไปทางทิศเหนือประมาณ 13.8 กิโลเมตร ประกอบด้วย กลุ่มบ้าน 3 กลุ่ม คือ บ้านท่าชาย บ้านแพรกตัง และบ้านหนองไธนก

2.1.3 หมู่ที่ 9 บ้านขุนคีรี มีพื้นที่ประมาณ 2,195 ไร่ มีระยะทางจากที่ว่าการอำเภอลานสกาไปทางทิศเหนือประมาณ 14.5 กิโลเมตร ประกอบด้วย กลุ่มบ้าน 6 กลุ่มคือ บ้านท่าหา บ้านในเกาะ บ้านวังยาว บ้านมะปรางหวาน และบ้านเชิงแตระ

2.1.4 หมู่ที่ 10 บ้านศิริธรรม มีพื้นที่ประมาณ 2,519 ไร่ มีระยะห่างจากที่ว่าการอำเภอลานสกา ไปทางทิศเหนือประมาณ 14 กิโลเมตร ประกอบด้วยกลุ่มบ้าน 5 กลุ่ม คือ บ้านโนนา บ้านใหญ่ บ้านหัวเหว บ้านหัวหมง และบ้านหน้าวัด

ผังที่ 1 แสดงภูมิศาสตร์และที่ตั้งชุมชนศิราวง



หมายเหตุ เส้นสีฟ้าหมายถึงเส้นทางนำหัดตั้งมาตุทกัย 2531

ผังที่ 3 แสดงสถานที่สำคัญและที่ตั้งของกลุ่มองค์กรในชุมชนศิริง



2.2 ผู้นำและลักษณะการปกครอง

ผู้นำในชุมชนมีทั้ง 1) ผู้นำที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและเจ้าหน้าที่ของรัฐทำหน้าที่ประสานระหว่างรัฐกับชาวบ้าน และทำงานร่วมกับ 2) ผู้นำตามธรรมชาติ เช่น ผู้สูงอายุในชุมชน ผู้นำการพัฒนาในอดีต เป็นต้น ผู้นำแบบเป็นทางการที่ชาวบ้านให้การยอมรับที่สำคัญคือ กำนัน(ร้อยละ 68) และ ผู้ใหญ่บ้าน(ร้อยละ 47) คุณสมบัติผู้นำที่สำคัญคือ มีคุณธรรม สามารถแก้ปัญหาชุมชนได้ ซึ่งบุคคลที่เป็นผู้นำแบบเป็นทางการในปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่เป็นบุคคลจากกลุ่มเยาวชนในอดีต ผู้นำชุมชนและชาวศรีวังกระดือหรือวันในการร่วมกันรักษาค่านิยมของชุมชน ดังคำขวัญการพัฒนาหมู่บ้านว่า **“หมู่บ้านสวย รวยน้ำตก ยกวัฒนธรรม นำพัฒนา”** ปัจจุบันนี้แต่ละหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการและเป็นตัวแทนหมู่บ้านเข้าไปเป็นคณะกรรมการบริหาร อบต. หมู่บ้านละ 2 คน (รวม 8 คน) นอกจากนี้ยังมีผู้นำชุมชนตามธรรมชาติและกลุ่มองค์กรที่จัดตั้งขึ้นอีกมากมายตามความถนัด ความสนใจและความเหมาะสมของแต่ละบุคคลหรือครอบครัว ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน

สมาชิกชุมชนศรีวังส่วนใหญ่ ร้อยละ 99 นับถือศาสนาพุทธ มีเพียงร้อยละ 1 ที่นับถือศาสนาอิสลาม ชาวศรีวังส่วนมากเป็นคนในท้องถิ่นเดิม มีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาบ้างซึ่งส่วนใหญ่เป็นการย้ายตามครอบครัวด้วยการแต่งงาน

2.3 ประชากร

ชุมชนศรีวังมีจำนวนประชากรและลักษณะการปกครอง ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรแต่ละหมู่บ้าน¹

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ครัวเรือน	จำนวนประชากร	ชาย	หญิง	คนชรา	คนพิการ
5.	บ้านศรีวัง	196	871	416	455	35	7
8.	บ้านศรีทอง	76	309	155	154	9	5
9.	บ้านขุนศรี	190	859	423	436	21	7
10.	บ้านศรีธรรม	257	1032	486	546	35	4
	รวม	719	3,071	1,480	1,591	100	23

¹ ข้อมูลจากสถานีอนามัย บ้านศรีวัง ตำบลกำโลน อำเภอฉวาง จังหวัดนครราชสีมา, 2546.

ตารางที่ 2 แสดงประชากรวัยทำงาน ²

สมาชิกในแต่ละครัวเรือน	หมู่ที่/จำนวน/คน				รวม
	5	8	9	10	
1.สมาชิก/ผู้อาศัยในครอบครัวรวม	871	309	859	1032	3,071
2.เด็กจบแล้วช่วยทำงานที่บ้าน	36	9	30	52	127
3.คนโสดที่ไปทำงานต่างถิ่น	40	1	26	60	127
4.แรงงานตกงานกลับบ้าน	20	2	9	21	52
5.คนอายุต่ำกว่า 60 ปีเจ็บป่วยทำงานไม่ได้	10	1	5	2	18
6.คนชรา	35	9	21	35	100
7.เด็กเล็ก ☐	55	8	6	77	146
8.เด็กที่อยู่ในวัยเรียนหนังสือ	192	65	203	187	647

2.4 การศึกษา

ประชากรร้อยละ 55 ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา รองลงมาร้อยละ 26 ได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ(ปวช.) ชาวศรีวังให้ความสำคัญต่อการศึกษามาก และส่งเสริมให้บุตรหลานได้รับการศึกษา เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 74 มีการจัดการเรียนการสอนโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งมีการผลักดันให้โรงเรียนจัดสอนวิชาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการดำรงเอกลักษณ์ของชุมชน และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

ด้านปริมาณการศึกษาของคนในชุมชน พบว่า ประชากร ร้อยละ 94 สามารถอ่านออกเขียนได้ มีประชากรช่วงอายุก่อนวัยเรียน ร้อยละ 4 และประชากรไม่เคยเรียนหนังสือ ร้อยละ 2

ในชุมชนศรีวังมีสถานศึกษาระดับประถมศึกษา คือโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 74 อยู่ที่หมู่ 9 บ้านขุนศรี ส่วนสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาไม่มีในชุมชนทำให้ชาวบ้านนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนที่โรงเรียนลานสกา-ประชาสรรค์ ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ 6 ตำบลกำโลน

2.5 การสาธารณสุข

ในชุมชนศรีวัง มีสถานอนามัยประจำตำบลกำโลน 1 แห่ง ตั้งอยู่ใจกลางของชุมชน หมู่ 10 บ้านศรีธรรม ไกลโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 74 วัดศรีวัง และตลาดชุมชน สถานอนามัยเปิดให้บริการตลอด 24 ชั่วโมง รับผิดชอบในการดูแลรักษาพยาบาลอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น นอกจากนี้ยังมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) ที่มีเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) ในอัตราส่วน อสม. 1 คน

² วัชรินทร์ ตรีโชติ, ข้อมูลวิสาหกิจชุมชน

ต่อชาวบ้าน 10 คน ทำหน้าที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้ยาสามัญประจำบ้านและประเมินอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น ในกรณีการรักษาพยาบาลหากเกินขีดความสามารถของสถานีนอมา้ย ก็จะส่งต่อผู้ป่วยไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลลานสกา ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา

2.6 ลักษณะการถือครองที่ดิน

ชาวศรีวังถือครองที่ดินโดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 13.68 ไร่ เป็นที่ดินซึ่งมีเอกสารสิทธิร้อยละ 68 โดยมีเอกสารรับรองสิทธิแตกต่างกันไป เช่น สค.1 โฉนด เป็นต้น ที่เหลือ ร้อยละ 32 เป็นที่ดินเช่าทำเปล่า ไม่มีเอกสารสิทธิ เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2517 กรมป่าไม้ได้ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวงทับซ้อนที่ดินทำกินของชาวบ้านเป็นเนื้อที่ 365,250 ไร่ ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งเรื่องแนวเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งยังหาข้อยุติไม่ได้ เพียงแต่ปัจจุบันอุทยานแห่งชาติได้ผ่อนผันให้ชาวบ้านเข้าทำกินในที่ดินดังกล่าวได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ ร้อยละ 93 ใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการเพาะปลูก

ตารางที่ 3 แสดงแสดงปริมาณการใช้พื้นที่ของชุมชน

ที่	พื้นที่	หมู่ที่/จำนวน				รวม
		หมู่ 5	หมู่ 8	หมู่ 9	หมู่ 10	
1.	พื้นที่ทั้งหมด (ไร่) ³	2,569	890	2,195	2,519	8,173 ไร่
2.	พื้นที่สาธารณะ (ไร่) ⁴	-	-	4	7	11 ไร่
3.	ที่ดินทำกินรวมทั้งหมด(ไร่) ⁵	2,133	519	1,631.5	1,475	5,758.5 ไร่
4.	ที่ดินของตนเอง (ไร่) ⁶	-	519	1,315.5	1,475	3,309.5 ไร่
5.	เช่าที่ดินของคนอื่น (ไร่)	-	-	-	-	-
6.	อาศัยที่ทำกินของคนอื่น (ไร่)	-	-	316	-	316 ไร่
7.	พื้นที่ปลูกไม้ผล (ไร่) ⁷	-	519	1,131.5	1,475	3,125.5 ไร่

สำหรับปัญหาการกว้านซื้อที่ดินของนักธุรกิจจากภายนอกในปัจจุบันยังมีไม่มากนัก เนื่องจากชาวบ้านตระหนักถึงผลกระทบต่อชุมชนอาจเกิดตามมา ในกรณีที่มีผู้จำเป็นต้องขายที่ดินจริงๆ คณะกรรมการหมู่บ้านจะปรึกษารื้อกับเจ้าของที่ดิน และสำรวจว่าภายในชุมชนมีผู้ต้องการซื้อที่ดิน

³ คณะทำงานโครงการการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, รายงานฉบับสมบูรณ์, น.3-6-3-7

⁴ วิรัตน์ ตรีโชติ, ข้อมูลจากการสำรวจของสภาวิสาหกิจชุมชนศรีวัง

⁵ เรื่องเดียวกัน

⁶ เรื่องเดียวกัน

⁷ เรื่องเดียวกัน

หรือไม่ หากไม่มีและจำเป็นต้องขายที่ดินให้กับคนภายนอก จะร่วมกันพิจารณาคุณสมบัติของผู้ซื้อ วัตถุประสงค์ของการเข้ามาอยู่ในชุมชนซึ่งจะต้องไม่ขัดกับวิถีชีวิตปกติของชุมชน

2.7 การประกอบอาชีพ

ชาวบ้านส่วนใหญ่ ร้อยละ 90 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมบนพื้นที่เชิงเขาในรูปแบบสวนผสมผสาน เรียกว่า "สวนผสม" มีการปลูกพืชหลายชนิดไว้ในแปลงเดียวกัน ส่วนมากเป็นไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ ใช้วิธีการดูแลแบบธรรมชาติ ปลูกผสมผสานในสภาพของป่า ต้นไม้จะเกื้อกูลกันเอง ไม่มีโรคระบาด ร้ายแรงและไม่ต้องดูแลมากนัก มีชาวบ้านในชุมชนเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อผลผลิตจากสวนไปขายที่ตลาดหัวอิฐ จังหวัดนครศรีธรรมราช รวมทั้งรับซื้อผลผลิตในราคาต่ำกว่าราคาซื้อที่ตลาดหัวอิฐ เพียงเล็กน้อย ชาวศิริวง ร้อยละ 68 มีงานทำเกือบตลอดปี และมีช่วงว่างจากการผลิตประมาณ 3 เดือน ซึ่งชาวบ้านจะรวมกลุ่มทำอาชีพเสริม เช่น แปรรูปผลผลิต ผลิตสินค้าพื้นบ้าน ได้แก่ ผ้ามัดย้อม สีธรรมชาติ และผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดย้อม เครื่องจักสาน การแปรรูปสมุนไพร การถนอมอาหารจากผลผลิตในสวนผสม เช่น พุเรียนกวน ลูกเนียงหวาน สะตอดอง หมากแห้ง ส้มแขกตากแห้ง เป็นต้น



ภาพที่ 3 และ 4 สวนผสมและผลผลิตจากสวนผสม

อาชีพเสริมที่นิยมอีกอาชีพหนึ่งคือ การรับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นการจ้างงานในสวนผสม เช่น คายหญ้า เก็บผลผลิต ช่อมแซมสวน เป็นต้น อาชีพรับจ้างเป็นทางเลือกหนึ่งของชาวบ้านที่มีที่ดินของตนเอง น้อย ไม่เพียงพอต่อการยังชีพ นอกจากนี้ยังมีอาชีพเสริมด้านการบริการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นผลจากการเปิดตัวหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว โดยชาวบ้านทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ ให้ความรู้เรื่องวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของคนในชุมชนแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงเป็นผู้นำทางศึกษาธรรมชาติและพักผ่อนนอุทยานแห่งชาติเขาหลวง นอกจากนี้ยังให้บริการที่พักในชุมชน (Home Stay) ซึ่งมีอยู่ 2 แห่ง ดำเนินการโดยชาวบ้าน 1 แห่ง และกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1 แห่ง จากการบริการดังกล่าว ทำให้ชุมชนศิริวงได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เมื่อปี พ.ศ. 2539

2.8 รายได้และรายจ่ายของประชากร

รายได้เฉลี่ยของประชากรประมาณ 59,250 บาทต่อครัวเรือนต่อปี รายจ่ายเฉลี่ยประมาณ 49,831 บาทต่อครัวเรือนต่อปี หรือคิดเป็นร้อยละ 84 ของรายได้ รายจ่ายที่สำคัญเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อปัจจัยการศึกษาและการลงทุนทำการเกษตรตามลำดับ ในกรณีที่รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ชาวบ้านจะกู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์บ้านคีรีวง มีบ้างบางรายที่กู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สถาบันการเงินอื่นๆ และเพื่อนบ้าน เมื่อพิจารณาความสามารถในการชำระหนี้สินของผู้กู้ พบว่า ร้อยละ 99 สามารถชำระคืนได้ เพียงแต่ใช้ระยะเวลาแตกต่างกัน

ด้านการออมทรัพย์ ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการออมทรัพย์มาก ในชุมชนคีรีวงมีผู้ออมเงินถึงร้อยละ 78 เนื่องจากชาวบ้านเห็นความสำคัญของการออมทรัพย์จากบทเรียนอุทกภัยครั้งร้ายแรงในปี พ.ศ. 2531 เงินออมจากกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนช่วยให้ชุมชนพลิกฟื้นจากภาวะวิกฤตได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่ต้องพึ่งพาเงินจากภายนอกเพียงอย่างเดียว จึงมีการส่งเสริมการออมให้กับเยาวชนในโรงเรียน โดยเริ่มให้มีการออมไว้กับกลุ่มออมทรัพย์ของนักเรียน อีกทั้งจัดให้มีการออมในทุกกลุ่มองค์กรชาวบ้านและในกลุ่มเครือญาติ

2.9 โครงสร้างพื้นฐาน

2.9.1 ระบบถนนและการขนส่ง

แต่เดิมการติดต่อกับชุมชนภายนอก ชาวคีรีวงใช้การสัญจรทางน้ำเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก ต่อเมื่อเกิดอุทกภัยในปี พ.ศ. 2505 ลำคลองถูกปิดกั้น ดินเลน ไม่สามารถใช้สัญจรไปมาได้ ชาวบ้านจึงร่วมกันสร้างถนนและใช้เป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักนับแต่นั้นมา ปัจจุบันการเดินทางจากตัวเมือง นครศรีธรรมราชไปยังชุมชนคีรีวงโดยทางรถยนต์ ใช้เวลาเดินทางประมาณ 30 นาที ตามทางหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช-อำเภอลานสกา ซึ่งมีระยะทางประมาณ 26 กิโลเมตร มีถนนแยกเข้าหมู่บ้านคีรีวง อยู่ทางขวามือประมาณหลักกิโลเมตรที่ 18 ซึ่งถนนดังกล่าวเป็นเส้นทางคมนาคมที่ใช้เดินทางเข้าออกหมู่บ้านเพียงสายเดียว สดปลายทางที่บริเวณเชิงสะพานคีรีวง หมู่ 5 บ้านคีรีวง

2.9.2 ระบบสาธารณูปโภค

1) ระบบไฟฟ้า จัดให้บริการโดยการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และมีใช้ทุกหลังคาเรือน
2) ระบบโทรศัพท์ มีทั้งโทรศัพท์ส่วนบุคคลจำนวน 200 เลขหมายและโทรศัพท์สาธารณะให้บริการจำนวน 10 เครื่อง โดยในแต่ละหมู่บ้านมีโทรศัพท์สาธารณะ 1-2 เครื่อง เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนประชากรกับจำนวนโทรศัพท์สาธารณะ ถือได้ว่ามีน้อยมาก ไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้ในชุมชน โดยมีจุดที่ตั้งโทรศัพท์สาธารณะดังนี้คือ

หมู่ที่ 5 บ้านคีรีวง มีโทรศัพท์สาธารณะ	จำนวน	2	เครื่อง
หมู่ที่ 8 บ้านคีรีทอง มีโทรศัพท์สาธารณะ	จำนวน	1	เครื่อง

หมู่ที่ 9 บ้านขุนศรี มีโทรศัพท์สาธารณะ	จำนวน	2	เครื่อง
หมู่ที่ 10 บ้านศรีธรรม มีโทรศัพท์สาธารณะ	จำนวน	5	เครื่อง

3. วิถีชีวิตชุมชน

3.1 ระบบสังคมและชุมชน

ชุมชนศรีวังมีระบบสังคมเป็นแบบปิด ความสัมพันธ์ภายในชุมชนเป็นแบบเครือญาติ มีความสามัคคีในหมู่คณะ เป็นชุมชนอิสระที่มีการปกครองแบบพึ่งพาตนเอง ซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน สถาบันผู้สูงอายุเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบสังคม และกำหนดแนวปฏิบัติของสมาชิกในชุมชน หากมีกรณีพิพาทระหว่างครัวเรือน ญาติพี่น้องหรือในระดับสูงขึ้นไป จะเชิญผู้สูงอายุของชุมชนที่ทั้งสองฝ่ายให้การยอมรับมาจำนวนหนึ่งเพื่อทำหน้าที่ตัดสินความ สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาชุมชน หลังเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ ชาวบ้านจะใช้วิธีการระดมความคิดเห็น และร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและถือปฏิบัติเช่นนี้มาจนถึงปัจจุบัน สถาบันทางศาสนา ก็เคยมีบทบาทสำคัญในการ



ภาพที่ 5 ประเพณีรดน้ำดำหัวแสดงความกตัญญูต่อผู้อาวุโส

แก้ปัญหาชุมชน ต่อมาภายหลังมีองค์กรชุมชนเข้ามาทำหน้าที่นี้มากขึ้น ประกอบกับขาดการสานต่อทางบุคลากร สถาบันศาสนาจึงลดบทบาทลง แต่ยังคงเป็นศูนย์รวมการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมและพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมเวทีชาวบ้านเนื่องจากมีพื้นที่เหมาะสม

นอกจากนี้ความเป็นสังคมเครือญาติ ความสนิทสนมของสมาชิก และความเคารพนับถือในผู้สูงอายุ ทำให้สามารถพูดคุย หาข้อตกลงร่วมกันได้ง่าย ทั้งการกำหนดแนวทางของชุมชนและการแก้ปัญหาสังคม สมาชิกของชุมชนจะมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงเอาใจใส่ดูแลซึ่งกันและกัน ครัวเรือนหรือสมาชิกคนใดประสบปัญหา จะให้ความช่วยเหลือกันตามความสามารถที่มี ผู้ใหญ่บ้านสามารถดูแลทุกข์สุขของลูกบ้านได้อย่างทั่วถึง ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ช่วยสืบสานวัฒนธรรมจากคนรุ่นเก่าถึงรุ่นใหม่ สร้างแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติ และการดำเนินชีวิตตามขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี รวมถึงการรักษาวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป เช่น พิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่อหรือผู้ที่เคารพนับถือในชุมชน เพื่อแสดงความกตัญญู การจัดให้มีการขอขมาระหว่างผู้ที่มีความขัดแย้งกัน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน รวมถึงการเสริมสร้างความสามัคคีภายในชุมชน หรือประเพณีชิงเปรต ที่เป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษ และสืบทอดภูมิปัญญาการทำขนมพื้นเมืองควบคู่กันไป

วิถีชีวิตที่เป็นจุดเด่นของชุมชนศรีวัง ได้แก่ การทำสวนสมรม การตั้งถิ่นฐานรวมตัวกันเป็นหมู่บ้าน ชุมชนชาวสวน โดยสร้างหน้า (กระท่อม) ไว้ในสวน เพื่อพักผ่อนและอยู่อาศัยในช่วงฤดูผลไม้ รวมถึงความรักพวกพ้องเครือญาติ มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน โดยมีการรวมกลุ่มกันตามความถนัด หรือความสนใจ เช่น กลุ่มแม่บ้านทุเรียนกวน กลุ่มผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มบ้านสมุนไพร เป็นต้น

3.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิถีชีวิตที่ใกล้ชิดธรรมชาติ และความเอื้ออาทรระหว่างเพื่อนมนุษย์ของชาวศรีวัง เป็นภาพของชาวเหนือ จากมุมมองของชาวเมืองนครศรีธรรมราช ที่มีความผูกพันกับธรรมชาติมายาวนานนับหลายร้อยปี ผ่านช่วงแห่งการเริ่มต้น ความรุ่งเรือง ภาวะวิกฤตและการฟื้นฟูมาหลายยุคหลายสมัย กลั่นเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านมีต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว และระบบสังคมในปัจจุบัน ได้แก่

3.2.1 ป่าเขาลำเนาไพร เป็นเสมือนห้องเรียนธรรมชาติและห้องทดลองของชุมชนที่ชาวบ้านคอยเฝ้าสังเกตและเรียนรู้จนเกิดความเข้าใจในระบบนิเวศ ตระหนักถึงความสัมพันธ์และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความเกี่ยวโยงกันและมองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ถ้าธรรมชาติขาดความสมดุล มนุษย์ย่อมประสบความยากลำบากเนื่องจากมนุษย์ต้องพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิต ชาวบ้านได้ประโยชน์จากป่าและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร โดยชาวบ้านต้องเป็นผู้ดูแล และป้องกันธรรมชาติจากมนุษย์ผู้รุกราน

3.2.2 อาหารพื้นบ้าน เกิดจากการสรรหาของบรรพบุรุษเพื่อการยังชีพในป่า การสังเกตและการเรียนรู้จากการยังชีพของสัตว์ โดยมีข้อสังเกตว่าพืชชนิดใดที่สัตว์กินได้ มนุษย์ก็นำมาจะเป็นอาหารได้ และได้มีการดัดแปลงมาเป็นอาหารประจำท้องถิ่นหลากหลายชนิด อาหารพื้นบ้านที่เป็นผลผลิตจากป่า อาทิเช่น หยวกกล้วยปาลวกจิ้มน้ำพริกหรือนำมาแกงเผ็ด แกงเลียง หรือผักกูดที่มีมากในป่าเขาหลวงใช้เป็นผักเคียงรับประทานกับน้ำพริก ควบคู่กับผลผลิตจากสวนสมรม เช่น ลูกเนียง สะตอ ยอดมันปู พืชคลุมดิน ดอกกาหลา ฯลฯ หมูป่า เป็นผลผลิตจากป่าอีกชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านนำมาปรุงเป็นอาหารได้หลากหลายชนิด หากมีเหลือก็จะถนอมไว้โดยการหมักเกลือและตากแดด ทำให้เก็บได้นาน นอกจากนี้ยังมีการถนอมอาหารอื่นอีก เช่น สะตอดอง ลูกเนียงหวาน เป็นต้น การแปรรูปหมาก ส้มแขก(ส้มกันดาร)ตากแห้ง ทุเรียนกวน ฯลฯ ในปัจจุบัน การถนอมอาหารเหล่านี้ กลายมาเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนอีกทางหนึ่ง

3.2.3 ด้านหัตถกรรม มีการผลิตเครื่องจักสานจากกาบหมาก ที่เรียกว่า หมาด้อหมาก เพื่อใช้บรรจุทุเรียนกวน ทำหมวกกันแดดและฝนอย่างง่าย ๆ การทำชะหรือไตระ ใช้เป็นภาชนะบรรจุไม้ผลจากสวน ผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติที่มีสีสันทัดต่างไปตามวัตถุดิบจากผลผลิตในสวนสมรม เช่น สีม่วง สีชมพูจากเปลือกและใบมังคุด สีส้มอมน้ำตาลจากเปลือกลูกเนียง สีเขียวจากใบเพกา สีเหลืองจากแก่นขนุน เป็นต้น

3.2.4 สวนสมรม เป็นรูปแบบการผลิตอย่างหนึ่งที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความเหมาะสมกับภูมิประเทศ ช่วยแก้ปัญหาข้อจำกัดของพื้นที่ เนื่องจากใช้การปลูกต้นไม้เลียนแบบป่าธรรมชาติ เริ่มจากการสังเกตและการลองผิดลองถูก เพื่อให้ได้พันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ลาดชันหุบเขา โดยใช้ไม้พันธุ์พื้นเมืองเป็นต้นแม่ในการต่อกิ่ง ทาบกิ่ง หรือติดตา ซึ่งเป็นการนำวิทยาการใหม่มาใช้ควบคู่กับภูมิปัญญาดั้งเดิม จากข้อจำกัดของลักษณะภูมิประเทศ ทำให้ต้องปลูกไม้หลายชนิดในแปลงเดียวกัน ต้นไม้จะเบียดตัวพุ่มขึ้นด้านบน เพื่อรับแสงแดด ประกอบกับความแปรปรวนของทิศทางลมในหุบเขา ทำให้ใช้ยาฆ่าแมลงไม่สะดวก การขนส่งปุ๋ยไปบำรุงพืชทำได้ลำบาก ดังนั้นการเพาะปลูกจึงใช้วิธีธรรมชาติ อาศัยระบบนิเวศของพืชและสัตว์ ความแตกต่างของชนิดพันธุ์พืชและระดับรากของต้นไม้ ทำให้สามารถหาอาหารได้โดยไม่แย่งกัน รวมทั้งการปลูกพืชหลายชนิดกระจายเป็นพื้นที่กว้าง ยังช่วยลดการแพร่ระบาดของศัตรูพืช รวมทั้งศัตรูพืชแต่ละชนิดก็มีศัตรูตามธรรมชาติอยู่แล้ว

นอกจากนี้ยังมีระบบการตรวจสอบของสังคมมาควบคุม กล่าวคือ เคยมีผู้ทดลองใช้สารเคมีในสวนสมรม ทำให้เกิดการชะล้างสารเคมีลงสู่แหล่งน้ำลำธาร และถูกเพื่อนบ้านติฉินตำหนิจึงต้องเลิกใช้ รวมทั้งบุคคลที่นำสารเคมีมาใช้ สังเกตพบว่า เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 7 ปี สวนที่ใช้สารเคมี ต้นพืชจะเริ่มเหี่ยวเฉา ดินแห้งแตก

แนวความคิดทำสวนสมรมของชาวจีรวัง สอดคล้องกับแนวคิดเกษตรธรรมชาติ และการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน เพราะมีความหลากหลายและสร้างความสมดุลของระบบนิเวศ โดยสวนผลไม้ของชาวจีรวัง มีต้นไม้อยู่รวมกันมานานถึง 200 กว่าปี เป็นตัวอย่างของความยั่งยืนบนความหลากหลายของพืชและสัตว์ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันแบบเกื้อกูล และควบคุมกันได้อย่างสมดุล ซึ่งเป็นแนวทางการทำสวนที่สามารถลดการกระจายความเสี่ยงต่อโรคและแมลงศัตรูพืช ผลผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้เป็นทั้งฐานในการสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชนและสิ่งสะท้อนเตือนให้ชาวบ้านตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ชาวจีรวังจะร่วมกันป้องกันรักษาชุมทรัพย์



ภาพที่ 6 “ขึ้นสวน” ในวิถีประจำวันชาวจีรวัง
ผู้อาวุโสในภาพ คือ ตาปั้น ดิษสระและภรรยา

ทางธรรมชาติของตนเองไว้อย่างเหนียวแน่น ให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมมาก กวดขันตนเอง และสมาชิกของสังคม มิให้กระทำการที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา มีคนภายนอกมาซื้อที่ดินจากชาวบ้านรายหนึ่งซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างป่ากับชุมชน สร้างบ้านหลังใหญ่ทำสัณฐานคณกรรมการหมู่บ้านได้ขอร้องให้เปลี่ยนสีบ้านใหม่ ให้กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวศรีวัง เป็นภูมิความรู้ที่ผ่านการสั่งสม ชัดเกลามายาวนาน มีความเคารพ ธรรมชาติในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ชาวบ้านมิได้มองธรรมชาติเป็น สิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ที่แตะต้อง หรือทำลายไม่ได้ แต่เชื่อในหลักการและเหตุผลที่ว่า หากทำลายธรรมชาติ ธรรมชาติจะ กลับมาทำลายตน นำภัยพิบัติมาสู่วิถีชีวิตชุมชน ดังนั้น การใช้วิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความเคารพต่อ ธรรมชาติ มีรูปแบบการผลิตเลียนแบบธรรมชาติ และโครงสร้างสังคมแบบเครือญาติ จึงเป็นพลังผลักดัน ในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนศรีวังมาจนถึงปัจจุบัน

3.3 องค์กรชุมชน

ชาวศรีวังมีสำนึกในการมีส่วนร่วมของชุมชนสูง สามารถรวมกลุ่มกันจัดตั้งองค์กรชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการประชุมแสดงความคิดเห็นและร่วมมือกันทำงานเพื่อ ส่วนรวมอยู่เสมอ โดยมีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชนในรูปแบบต่างๆ รวม 4 รูปแบบดังนี้

3.3.1 กลุ่มกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ที่สำคัญคือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านศรีวัง เป็นแหล่งเงินทุนสำคัญในชุมชน มีการบริหารจัดการโดยคนในชุมชน มีกฎระเบียบข้อบังคับ ทั้งในเรื่องการรับสมัครเป็นสมาชิกและการขาดจากสมาชิก ระเบียบการกู้เงินสามัญและการกู้เงินฉุกเฉิน ระเบียบการค้ำประกัน เงินสวัสดิการ หรือประโยชน์ที่ได้รับ (ข้อมูลจากเอกสารแนะนำกลุ่มออมทรัพย์เพื่อ การผลิตบ้านศรีวัง)

3.3.2 กลุ่มกิจกรรมเพื่อเสริมรายได้ เช่น กลุ่มแม่บ้านทำขนม (หมู่ 8 บ้านศรีทอง) กลุ่มทุเรียนกวน และ กลุ่มมัดย้อมสีธรรมชาติ (หมู่ 10 บ้านศรีธรรม) กลุ่มสมุนไพร (หมู่ 9 บ้านขุนศรี) เป็นต้น

3.3.3 กลุ่มกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ ชุมชน การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและการปลูกป่าทดแทน ได้แก่ กองทุนเดิมสีเขียวใส่เขาหลวง (Keep Khoaluang Green Fund) ซึ่งมีการประสานความช่วยเหลือกับองค์กรภายนอก

3.3.4 กลุ่มกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อพัฒนาหมู่บ้าน เช่น กลุ่มแม่บ้านพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งมีอยู่ 4 หมู่บ้าน และชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านศรีวัง ซึ่งก่อตั้งขึ้นเพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยวของ ชุมชน โดยคนในชุมชนมีการบริหารจัดการและจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวที่สนใจ

กลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีการจัดการในรูปแบบขององค์กรชุมชน 11 องค์กร กระจายอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้

- 1) หมู่ที่ 5 บ้านศรีวัง มี 2 องค์กรได้แก่
 - (1) กลุ่มแม่บ้านหัตถกรรม (ทำหมาด้อ, ตะกร้า, ไม้กวาด)
 - (2) กลุ่มเสริมพัฒนา (ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กในหมู่บ้าน)
- 2) หมู่ที่ 8 บ้านศรีทอง มี 1 องค์กรคือ กลุ่มแม่บ้านทำขนม (ขนมเค้กและคุกกี้)
- 3) หมู่ที่ 9 บ้านขุนน้ำ มี 2 องค์กร ได้แก่ กลุ่มบ้านสมุนไพร และกลุ่มงดสูบบุหรี่
- 4) หมู่ที่ 10 บ้านศรีธรรม มี 5 องค์กร ได้แก่

- (1) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคีรีวง
- (2) ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านคีรีวง
- (3) กองทุนเดิมสีเขียวใส่เขาหลวง ปัจจุบันรวมตัวกับชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวง
- (4) กลุ่มแม่บ้านทุเรียนกวน
- (5) กลุ่มมัตย้อมสีธรรมชาติ

3.4 วัฒนธรรม ประเพณี วิธีคิดและความเชื่อ

คีรีวงเป็นชุมชนเกษตรกรรม มีแนวทางการผลิตแบบพึ่งพิงธรรมชาติ มีสถาบันศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ ชี้นำทางความคิด ความเชื่อตามหลักกฎแห่งกรรมหรือผลจากการกระทำ ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่สำคัญในชุมชน ความเชื่อต่อสิ่งเร้นลับเหนือธรรมชาติ ภูตผีปีศาจ มีอยู่บ้าง แต่ไม่มีบทบาทมากนัก

สำหรับงานประเพณี เหมือนกับชาวนครศรีธรรมราชทั่วไป คือ การจัดศาสนพิธีในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น และพิธีรีตองเรียงตามประเพณีไทย เช่น สงกรานต์ ที่มีทั้งทางพิธีทางศาสนาและพิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมไทย การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ สอนเรื่องการให้อภัยกัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเพณีประจำท้องถิ่นคือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ในงานบุญสารทเดือนสิบ โดยชาวบ้านจะจัดสำรับของหวาน ประกอบด้วย

ขนมลา แทน แพรพรรณ

ขนมบ้า แทน ลูกสะบ้า

ขนมดีข้า แทน เงินตราไว้ใช้สอย

อีกทั้งจัดของแห้ง ผลผลิตจากสวนสมรมและยารักษาโรค ถวายพระภิกษุสงฆ์ไว้ใช้ในช่วงเข้าพรรษา

ประเพณีที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวคีรีวง คือ ประเพณีรำลึกถึงผู้ทำคุณประโยชน์แก่ท้องถิ่นที่สำคัญได้แก่ งานระลึกวันมรณภาพของท่านปลัดเถื่อน สุชาโต เป็นพระผู้นำการพัฒนาวินัยที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือมาก โดยเริ่มจัดขึ้นครั้งแรก เมื่อแรม 8 ค่ำ เดือน 3 ปี พ.ศ. 2497 และกระทำเป็นประจำต่อเนื่องมาทุกปี เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูผู้ทำคุณประโยชน์แก่ชุมชน ให้เป็นตัวอย่างแก่คนรุ่นหลังสืบต่อไป นอกจากนี้ยังมีงานทำบุญตักบาตรระลึกถึงมหันตภัยจากน้ำท่วม ปี พ.ศ. 2531 ซึ่งกำหนดจัดงานในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ครั้งนั้นและเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้คนในชุมชน ไม่ให้ชาวคีรีวงกระทำในสิ่งที่เป็นสาเหตุของภัยพิบัติมาสู่ชุมชน ประเพณีต่างๆ แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และความสามารถในการใช้ประเพณี เพื่อสืบสานคุณค่าของท้องถิ่น

3.5 ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนคีรีวง

เกิดจากสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ คือ

3.5.1 ปริมาณและคุณภาพการศึกษา คนบางกลุ่มเห็นว่า ควรขยายโอกาสทางการศึกษา ภายในชุมชนไปสู่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเพราะโรงเรียนมีความพร้อมทั้งด้านบุคลากรและสถานที่ อยู่แล้ว และยังได้รับการยอมรับถึงความเป็นเลิศทางวิชาการและมีความต้องการจำนวนมากทั้งจาก ในชุมชนคีรีวงและชุมชนใกล้เคียง ที่ต้องส่งบุตรหลานประมาณ 500 คน มาศึกษาในโรงเรียน ไทยรัฐวิทยา 74 ซึ่งจำกัดอยู่เพียงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จากนั้นต้องเข้าไปศึกษาต่อในตัวจังหวัด แต่คนบางกลุ่มเห็นว่า การส่ง บุตรหลานไปเรียนนอกชุมชนเป็นข้อดี ทำให้บุตรหลานมีโอกาสรับความรู้ สิ่งใหม่จากภายนอกชุมชน และสามารถนำความรู้ดังกล่าวมาปรับใช้ประโยชน์แก่ชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

3.5.2 เหตุจากปัจจัยภายนอกที่สำคัญ คือ มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเข้าสู่ ชุมชน คีรีวงอย่างรวดเร็วหลังจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประกาศให้คีรีวงเป็นพื้นที่การท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาเพื่อพิชิตยอดเขาหลวง และชมวัฒนธรรมของชุมชนคีรีวง ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมตามมามากมาย ทั้งปัญหาปริมาณ นักท่องเที่ยวที่มากเกินไปจนขีดความสามารถของชุมชนในการรองรับและปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น ล้วนเป็นปัญหา ใหม่ที่ชุมชนไม่เคยประสบมาก่อน

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคีรีวง

งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคีรีวงมีอยู่ด้วยกันหลายชิ้นงาน โดยคณะวิจัยได้เลือกเฉพาะชิ้นงาน ที่น่าสนใจ สรุปใจความได้ ดังนี้

4.1 งานวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบและวิธีการของครอบครัวและชุมชนที่สามารถพึ่งตนเอง พัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง” โดย พัฒนะพงษ์ สุขมะดันและคณะ (2541) ด้วยการสนับสนุนจากสำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นการศึกษารูปแบบและวิธีการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน พึ่งตนเอง และมองถึงความเป็นไปได้ของปัจจัยเงื่อนไขการประยุกต์รูปแบบและวิธีการของครอบครัว และชุมชนที่พึ่งตนเองพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง ใน 6 ชุมชน 6 ภูมิภาคของประเทศไทย คือ ชุมชนสาคคี จ.พระนครศรีอยุธยา, ชุมชนแม่ทา จ.เชียงใหม่, ชุมชนร่มโพธิ์ทอง จ.ฉะเชิงเทรา, ชุมชนโพธิ์ศรีเจริญ จ.สุพรรณบุรี, ชุมชนสระคูณ จ.บุรีรัมย์ และชุมชนคีรีวง จ.นครศรีธรรมราช พบว่าคีรีวงเป็นตัวแทนของ ชุมชนปิดของภาคใต้ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ฐานความเข้มแข็งของระบบเครือญาติ และความมั่นคงของกองทุนออมทรัพย์ ซึ่งสามารถนำพาให้ชุมชนผ่านวิกฤตธรรมชาติ วิกฤตสังคม และวิกฤตเศรษฐกิจมาตราบจนทุกวันนี้ งานชิ้นนี้ให้ข้อสรุปว่า ทุกชุมชนล้วนมีการประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นความรู้ที่ผ่านการสืบทอด ชัดเจนและปรับเปลี่ยนตามลักษณะเฉพาะของตน แต่ มีลักษณะร่วมเหมือนคือต่างมีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์ร่วมกันและมีการจัดสร้าง กลุ่มองค์กรชาวบ้านมาแบกรับภารกิจเฉพาะทาง เช่น กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กลุ่มกิจกรรมด้าน

การดูแลจัดการทรัพยากร กลุ่มกิจกรรมด้านการสืบสานภูมิปัญญาซึ่ง มีรูปแบบและวิธีแตกต่างกันไป จึงเป็นการยากที่จะนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนในภูมิภาคอื่น เพราะมีข้อจำกัดของภูมิประเทศ สถานการณ์ หากแต่ชุมชนอื่นๆ สามารถศึกษาการสร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดการเพื่อเป็นแบบอย่าง แนวทางการสร้างความเข้มแข็ง

4.2 งานวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง กรณีศึกษาชุมชนคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดย เสาวภา เดชาภิมณท์(2544) พบว่า หลักการบริหารจัดการของชุมชนคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช เกิดจากการทำงานของสถาบันสังคมและหน่วยย่อยต่าง ๆ ได้ทำงานอย่างประสานสอดคล้องกัน เนื่องด้วยชุมชนคีรีวงเป็นชุมชนที่มีพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ดังนั้น หลักบริหารจัดการของชุมชนจึงใช้หลักการแบบคนในครอบครัว มีความยึดหยุ่น ช่วยกันดูแลซึ่งกันและกัน และทุกคนพร้อมใจกันปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน ชาวชุมชนคีรีวงจึงมีวิถีความเป็นอยู่เรียบง่าย มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อยู่กันแบบพี่แบบน้องและวิถีการผลิตที่ไม่ทำลายทรัพยากร สิ่งแวดล้อม อีกทั้งพบว่าชุมชนคีรีวงมีศักยภาพสามารถพัฒนาสร้างกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านจนเป็น องค์กรที่มีความเข้มแข็ง รวมทั้งสามารถผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคนำไปแปรรูปเป็นสินค้าอุตสาหกรรม มีศักยภาพในการใช้ระบบเทคโนโลยีที่เหมาะสมผนวกกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่ส่งสมมาเป็นร้อยปี เกิดเป็น ระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศให้เข้มแข็ง

4.3 งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดย มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์(2544)มีใจความว่า แผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เกิดขึ้นจากกระบวนการประสานความคิดและประสบการณ์จากผู้เกี่ยวข้อง และตัวแทนในหลายหน่วยงานและหลายสาขา ประกอบด้วยคณะทำงานจากศูนย์บริการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์และคณะกรรมการศึกษาโครงการที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การสำรวจรวบรวมข้อมูลภาคสนามในชุมชนคีรีวง โดยใช้วิธีการเดินสำรวจ การสัมภาษณ์ การตอบแบบสอบถาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การประชุมระดมความคิดเห็นจากชุมชนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้ศึกษาได้นำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะมาจากที่ประชุม ขึ้นนี้ได้นำเสนอแผน แม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนคีรีวงไว้ในบทที่ 5 ประกอบด้วย วิสัยทัศน์การพัฒนา จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรค พันธกิจ เป้าหมาย กลยุทธ์ รวมถึงแผนงาน/โครงการพัฒนาต่างๆ ซึ่งแบ่งเป็นแผนงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แผนพัฒนาด้านการจัดการ แผนพัฒนาด้านบริการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และแผนพัฒนาด้านการตลาด พร้อมกันนี้ ได้จากการจัดลำดับความสำคัญของ แผนพัฒนาระยะ 5 ปี ทั้ง 4 ด้าน นำเสนอเป็นแผนเร่งด่วนระยะ 1 ปี สำหรับองค์กรด้านบริการต่างๆ ได้นำไปใช้ในการพัฒนาด้วย

4.4 งานวิจัยเรื่อง “โครงการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนคีรีวง” โดยณัณยา ทองศรีเกตุ(2545) การวิจัยนี้มุ่งศึกษาสภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวงที่ผ่านมา ประวัติศาสตร์ชุมชน แนวทางในการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการที่เหมาะสมกับชุมชนโดยยึดชุมชนเป็นหลัก รวมทั้งความพร้อมและความต้องการของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับชุมชน ด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ได้แก่ การศึกษาทางประวัติศาสตร์ การวิจัยภาคสนามและการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยเก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 1 กันยายน 2544-2530 มีนาคม 2545 ผลการวิจัยปรากฏว่า 1) การจัดการท่องเที่ยวในอดีตขาดการประสานงานที่ดีทำให้มีปัญหาในการควบคุมระเบียบและความรับผิดชอบในการดูแลสภาพธรรมชาติและและการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง ไม่มีเอกภาพในการจัดการท่องเที่ยว 2) ค้นพบความรู้ท้องถิ่นที่มีการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ราวพุทธศตวรรษที่ 20-23 ปรากฏหลักฐานที่พบมีอยู่ในชุมชนคือ ชากเจดีย์เก่าและอิฐก่อสร้างในบริเวณวัดคีรีวงยืนยันตรงกับการศึกษาประวัติศาสตร์โดยการบอกเล่า(มุขปาฐะ) ที่มีการกล่าวถึงบรรพบุรุษและการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนหลายกระแสก่อนหน้านี้ 3) พบข้อมูลในการวางแผนงานวิจัยเพื่อพัฒนาระบบมาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชนคีรีวง 3 แผนงาน คือ แผนงานพัฒนาศักยภาพของผู้นำองค์กรในชุมชนคีรีวง แผนงานการจัดทำเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และแผนงานจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน

4.5 งานวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับวิถีชีวิตแบบเกษตรผสมผสานชุมชนคีรีวง” (สวนสมรม) วิรัตน์ ตรีโชติ (2542) งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านกับวิถีชีวิตเกษตรผสมผสาน (สวนสมรม) ของชุมชนคีรีวง ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากชาวบ้านภายในชุมชนคีรีวง โดยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกต พร้อมทั้งถ่ายภาพประกอบ แล้วเสนอผลการวิจัยโดยการวิเคราะห์วิจารณ์จากผู้อาวุโสภายในชุมชน อาจารย์จากสถาบันการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิภายในชุมชน และครูภูมิปัญญา พบข้อมูล 1) ความเป็นมาและความหมายของชุมชนคีรีวงและการทำเกษตรผสมผสาน (สวนสมรม) 2) วิวัฒนาการของการทำเกษตรผสมผสาน (สวนสมรม) ชุมชนคีรีวง โดยใช้เกณฑ์การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและกฎหมายบ้านเมืองแบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคแรก ยุคกลาง และยุคปัจจุบัน 3) วิธีการทำเกษตรผสมผสาน (สวนสมรม) ของชุมชนคีรีวงและความเชื่อเรื่อง เจ้าที่ (สิ่งศักดิ์สิทธิ์) แบ่งตามยุคได้ 3 ยุค คือ ยุคแรก ยุคกลาง และยุคปัจจุบัน 4) เครื่องมือการทำเกษตรผสมผสาน (สวนสมรม) แบ่งตามยุค 3 ยุค คือ ยุคแรก ยุคกลาง และยุคปัจจุบัน ได้แก่ เครื่องมือใช้โค่น ตัด ถาง เครื่องมือใช้เก็บผลผลิตในสวน เครื่องมือใช้เป็นภาชนะใส่ผลผลิต และเครื่องมือใช้ขนผลผลิตในสวน 5) พันธุ์พืชและการขยายพันธุ์พืชในสวน แบ่งตามลักษณะได้ 2 ลักษณะ คือ พันธุ์พื้นบ้านเดิมและพันธุ์ใหม่ แบ่งตามระดับขั้นของพืชได้ 3 ขั้น คือ พืชชั้นล่าง พืชชั้นกลาง พืชชั้นบน 6) ผลผลิตและการแปรรูป แบ่งตามยุค 3 ยุค คือ ยุคแรก (ทุเรียนกวน สะตอดองและหมากหลุม) ยุคกลาง(ทุเรียนกวน สะตอดอง หมากแห้ง) ยุคปัจจุบัน

(ทุเรียนกวน สะตอดอง หมายแห้ง หมายผ่า และสมุนไพโร) 7) การเรียนรู้และการถ่ายทอด แบ่งได้ 3 ยุค ดังนี้ ยุคแรก(เรียนรู้กับธรรมชาติ วัด ครอบครัว และการทำตามกันมา) ยุคกลาง(วัด โรงเรียน ครอบครัว บอกเล่าทำตามกันมา) ยุคปัจจุบัน(โรงเรียน ครอบครัว ทำตามกันมา ศึกษาตำราและสื่อต่างๆ

8) การขนส่ง ตลาด และราคาผลผลิต แบ่งได้ 3 ยุค คือ ยุคแรก(เรือ เดินเท้า ต่างอำเภอ ราคาซื้อขายมาก ใช้วิธีการแลกเปลี่ยน) ยุคกลาง(รถ ต่างอำเภอ ราคาถูก) ยุคปัจจุบัน(รถ ตลาด ต่างอำเภอ ราคาถูก)

9) ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ เส้นทางการขนส่งผลผลิต ภัยธรรมชาติ ราคาและตลาด การดูแลรักษาสวน เขตที่ทำกิน 10) แนวทางการพัฒนาการทำเกษตรผสมผสาน (สวนผสม) ได้แก่ การพัฒนาคน การเรียนรู้ และการถ่ายทอด การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม งานชิ้นนี้สรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับ สวนผสมว่า การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน(สวนผสม) ของชุมชนศิรีวง ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของ ธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนภายในชุมชนด้วยตนเอง เป็นการช่วยตัวเอง แม้ว่าบางครั้งจะต้องประสบกับภัยธรรมชาติอย่างร้ายแรง จนทำให้วิถีชีวิตบางอย่าง เกิดการเปลี่ยนแปลงไป แต่คนชุมชนศิรีวงก็ยังคงยึดมั่นในการประกอบอาชีพการทำเกษตรกรรมแบบ ผสมผสาน(สวนผสม) ที่บรรพบุรุษถ่ายทอดให้มาจนถึงปัจจุบัน

4.6 งานวิจัย เรื่อง การประเมินผลโครงการวิจัยการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท โดย สมศักดิ์ สุภรณ์และคณะ (2543) มีเนื้อหาว่า งานชิ้นนี้เป็นความสืบเนื่องจากโครงการวิจัยการพึ่งตนเอง ทางเศรษฐกิจในชนบทที่ได้ดำเนินมาแล้ว ยังเนื่องจากภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศและ การที่สังคมไทยตระหนักถึงการพึ่งตนเองมากขึ้น อีกทั้งการประเมินยังอยู่ในกรอบความคิดและ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการประชุมสัมมนาหลายครั้งที่จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ โดยได้ เลือกหมู่บ้านเป้าหมายหลัก 5 หมู่บ้าน มีบ้านศิรีวงเป็นตัวแทนภาคใต้ โดยมีข้อสมมุติฐานการประเมินว่า องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการแสวงหา การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนระหว่างกันของนักวิชาการ นักพัฒนา กลุ่มผู้นำและชาวชุมชนบ้านศิรีวงในกระบวนการมีส่วนร่วมของโครงการวิจัยการพึ่งตนเองทั้ง 5 หมู่บ้านนั้น เมื่อเวลาผ่านไปหลายปีจะยังคงมีความต่อเนื่องหรือการคิดค้นใหม่ขึ้นเอง จนก่อให้เกิดการสังสม ความสามารถในการจัดการเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยอันส่งผลดีต่อภาวการณ์พึ่งตนเองของ ชุมชนหรือความสมดุลเป็นปัจจัยผลเกี่ยวโยงตามมาหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้จะรวมถึงการประเมินปัญหา ผลกระทบจากวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศและแนวทางการแก้ปัญหาของ 5 หมู่บ้านกลุ่มเป้าหมาย หลักและ 5 หมู่บ้านใกล้เคียงอีกด้วย

4.7 วิทยานิพนธ์เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านศิรีวง จังหวัด นครศรีธรรมราช โดย จงดี ทองคำ ชัยชนะ (2547) มีใจความสรุปว่า กระบวนการเรียนรู้(learning process) เป็นทั้งกระบวนการรับรู้ กระบวนการสร้างทำและถ่ายทอดความรู้ ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะใน ห้องเรียน สถาบันการศึกษาและสถาบันผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางเท่านั้น (institutionalize) เพราะ

กระบวนการเรียนรู้ไม่ได้มีอยู่เฉพาะแต่ในระบบการศึกษาที่มีเนื้อหาและรูปแบบตายตัวที่มีมาตรฐานเดียวกันหมดเท่านั้น (stereotype) เพราะมนุษย์แต่ละคนมีทักษะการเรียนรู้แตกต่างกัน, มีคุณลักษณะเฉพาะบุคคลแตกต่างกัน, อยู่ภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมและภูมิประเทศที่แตกต่างกันยังผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มต่างกันทำให้มีกระบวนการการถ่ายทอดความรู้ต่างกันด้วยบริบทของสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างหลากหลาย รวมทั้งผ่านกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคมแตกต่างกันทำให้เกิดวิถีคิดและระบบคุณค่าของแต่ละบุคคล ตลอดจนการให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆ แตกต่างกันกลายเป็นผลผลิตทางความคิดของแต่ละบุคคล ที่เรียกได้ว่าเป็น “วัฒนธรรมทางความคิด”

นอกจากนั้นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชน (Learning process in the communal life) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่อยู่ใกล้ตัวมนุษย์เพราะเป็นการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของมนุษย์ในวงแคบบนความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่ถือได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชนเป็นการศึกษาและอธิบายวัฒนธรรมชุมชนของผู้คนที่กลั่นกรองและถ่ายทอดการเรียนรู้ในสู่สมาชิกในชุมชนที่อาจเรียกได้อีกทางหนึ่งว่าเป็น “ความรู้ช้า” ในความเห็นของผู้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชนและความรู้ช้านั้นเป็นการเรียนรู้เพื่อการสร้างดุลยภาพของชีวิต เพราะเป็นการเรียนรู้ที่มีการปรับเปลี่ยนเชื่อมโยงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ชุมชนและบริบทต่างๆ แล้วค่อยๆ คัดเลือก ถ่ายทอด ปรับเปลี่ยนความรู้เหล่านั้นบนความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวมของผู้คนในแต่ละพื้นที่ที่มนุษย์สามารถเชื่อมโยงตนเองกับครอบครัว กับสมาชิกในชุมชน กับผู้คน กับสังคมและโลกได้ จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาทั้งศักยภาพและทักษะการเรียนรู้ของแต่ละปัจเจกที่มีความแตกต่างหลากหลายได้ รวมทั้งสามารถรักษา ถ่ายทอดและส่งเสริมความสัมพันธ์ของกลุ่ม ชุมชนตลอดจนรักษาและถ่ายทอดคุณธรรมและจิตวิญญาณทางสังคมของแต่ละชุมชนและสังคมไว้ได้ด้วย ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า ชุมชนคือวงเป็นหมู่บ้านที่มีความดีเด่นในการพัฒนาซึ่งเป็นการพัฒนาบนฐานการพึ่งตนเองและรักษาทรัพยากรธรรมชาติโดยมีรูปธรรมปรากฏแก่สังคมหลายด้าน คือ

การทำเกษตรกรรมเลียนแบบธรรมชาติที่เรียกว่า “สวนสมรม” คือ การปลูกพืชผลในสวนแบบคละกันปลูก โดยไม่แยกแปลงปลูกหรือแบ่งขนาดของพื้นที่ในการปลูก เป็นการปลูกพืชเลียนแบบธรรมชาติเหมือนกับสภาพป่าที่มีต้นไม้หลากหลายชนิดขึ้นเองตามธรรมชาติเป็นการรักษาความหลากหลายของพืชพรรณและลดการแพร่กระจายโรคพืชอีกด้วย ในสวนจะมีไม้ผล เช่น จำปาตะ พุเรียน สะตอ กระท้อน ส้มกันดาร ลางสาด มังคุด หนาม พลุ ลูกเนียง พริกไปไทย เป็นต้น ต้นไม้ที่เป็นไม้ยืนต้นเป็นไม้ในท้องถิ่นที่ขึ้นอยู่ในสภาพป่าแต่เดิมที่มีรากลึกแข็งแรงทนต่อโรค ซึ่งระบบความหลากหลายของพืชผลบนสวนนี้เองมีผลต่อท้องถิ่นที่ขึ้นอยู่ในสภาพป่าแต่เดิม ที่มีรากลึกแข็งแรงทนต่อโรค ซึ่งระบบความหลากหลายของพืชผลบนสวนนี้เองมีผลต่อวิถีชีวิตชาวศรีว้าง เช่น การปลูก“ขน้า” คือ บ้านหลังเล็ก ๆ ที่เป็นทั้งที่พักที่เก็บเครื่องมือ ที่เก็บผลผลิตในหน้าผลไม้เป็นที่พักผ่อนผลผลิตบางอย่างที่ขนลงไปจากสวนยาก เพราะเป็นสวนที่อยู่บนภูเขา เช่น การกวนทุเรียน ฝานหมากผ่าและย่างหมากแฉ่น เป็นต้น จากวิถีชีวิต

ดังกล่าว มีผลต่อความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินเมื่อเกิดมหาอุทกภัยน้อยกว่าพื้นที่ที่บ้านกระพูน อำเภอบึงนาราง เพราะระบบการยึดเกาะดินของรากไม้หลากหลายชนิด และการอยู่กับสวนทำให้ชาวบ้านรู้จักธรรมชาติและรู้ว่าอยู่กับสวนทำให้ชาวบ้านรู้จักธรรมชาติและรู้ว่าอยู่กับธรรมชาติอย่างไร และการมีวิถีชีวิตที่อยู่กับสวนนี้เองที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่ชาวบ้านเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” แต่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”

ประการต่อมา คือ การสร้างแหล่งเงินทุนหมุนเวียนภายในหมู่บ้านเนื่องจากความพยายามพึ่งตนเองจากการประสพภัยธรรมชาติที่เป็นปรากฏการณ์ร่วมของชุมชนที่เกิดขึ้นหลายครั้ง (เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ) อันเป็นที่มาของการเกิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคีรีวง ในปี 2523 ซึ่งปัจจุบันเป็นแหล่งเงินทุนที่มีเงินหมุนเวียนในชุมชนหลายล้านบาท

ประการที่สาม ปัญหาเรื่องภัยธรรมชาติหรือการไหลหลากของน้ำป่าในช่วงทุก 13 ปี โดยปัญหาอุทกภัยที่ปรากฏในช่วง 50 ปีมานี้ ได้แก่ ในปี 2505, 2518 และ 2531 ทำให้ชาวคีรีวงทบทวนบทเรียนแห่งความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ส่งผลให้ชาวคีรีวงกลับมาให้ความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกับธรรมชาติแบบพึ่งพาโดยจัดตั้งกองทุนเดิมสี่เขียวใส่เขาหลวง เพื่อทำหน้าที่ดูแลทรัพยากรป่าไม้ร่วมกับองค์กรภายนอก

ประการที่สี่ จากเหตุการณ์น้ำท่วมที่ส่งผลต่อปัญหาเรื่องรายได้ อาชีพ การใช้เวลาในช่วงที่ว่างจากการทำสวนจึงเกิดกลุ่มอาชีพเสริมจำนวนมากในชุมชน เช่น กลุ่มทอเสื่อสาน กลุ่มมัดย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มสมุนไพร กลุ่มแม่บ้านหัตถกรรม กลุ่มแม่บ้านทำขนม ฯลฯ รวมถึงการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทำให้เกิดชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวง ต่อมา มีการสร้างกระบวนการกลุ่มร่วมกับกลุ่มเสิร์ฟพัฒนาซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนที่สนใจกิจกรรมในชุมชน กลุ่มเสิร์ฟพัฒนาจึงดำเนินกิจกรรมเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กิจกรรมค่ายเยาวชน และกิจกรรมนันทนาการต่อจากพื้นที่ที่ปรับบทบาทไปทำกิจกรรมอื่น ๆ ในชุมชนต่อไป และทำให้เกิดการรวมกลุ่มสมาชิกโฮมสเตย์ ได้แก่ สมาชิกในชุมชนที่แสดงความพร้อมและยินดีต้อนรับผู้มาศึกษาดูงานหรือเยี่ยมเยือนชุมชน ที่ต้องการพักบ้าน เรียนวิถีชีวิต และรับประทานอาหารร่วมกับครอบครัวที่เป็นสมาชิกของชุมชน ซึ่งมีอัตราค่าที่พักและค่าอาหารเป็นอัตรากลางของชุมชน เมื่อมีกลุ่มคณะมาศึกษาดูงานหรือเยี่ยมเยือนชุมชนจะมีการประชุมแจ้งให้สมาชิกในกลุ่มโฮมสเตย์ทราบเพื่อสมาชิกจะได้ตกลงกันว่าจะดูแลผู้มาเยี่ยมเยือนชุมชนอย่างไร

ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่าการฟื้นตัวของชุมชนคีรีวงนั้นไม่เพียงเป็นประโยชน์ต่อชาวคีรีวงเท่านั้น แต่ควรจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วย เพราะสิ่งที่ชาวคีรีวงทำนั้นเป็นการพลิกกลับจากกระบวนการพัฒนาที่เป็นกระแสหลัก คือ แทนที่จะอาศัยแนวทางและพึงพิงวิทยาการสมัยใหม่และความรู้ที่เข้ามาจากภายนอกเพียงอย่างเดียว ชาวคีรีวงกลับมีความมั่นใจในภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนซึ่งเป็นประเด็นสำคัญ เพราะเป็นกระบวนการที่จริงจังและมีพลัง เนื่องจากพวกเขาต้องเรียนรู้เพื่อฝ่าวิกฤติ ซึ่งพวกเขาสามารถใช้กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวฝ่าวิกฤติและสร้างโอกาสใหม่ให้แก่ชุมชนได้

ประสบการณ์ของชาวคีรีวงจึงน่าจะเป็นบทเรียนที่สำคัญแก่ชุมชนอื่น ๆ ในการที่จะสร้างแนวทางการเรียนรู้ของชุมชนของตนเองบนพื้นฐานการใช้พลังความรู้ของชุมชน

4.8 การศึกษาเรื่องศึกษาการจัดการองค์กรชุมชน กลุ่มออมทรัพย์กรณีศึกษากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตชุมชนคีรีวง โดย อารี หมดสมัน (2548) พบว่า กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตชุมชนคีรีวงมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในฐานะที่เป็นแหล่งเงินทุนและมีส่วนสนับสนุนให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชนเติบโตรวมทั้งเป็นช่องทางให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในกิจกรรมระดมทุนผ่านรูปแบบของเงินสัจจะที่มีส่วนให้เกิดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันภายในชุมชนในปัจจุบัน ด้วยพัฒนาการที่ยาวนานกว่า 35 ปีและการเติบโตที่ต่อเนื่องของกลุ่ม ทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาลักษณะและวิธีการในการจัดการองค์กรชุมชน อาจถือได้ว่าลักษณะและกระบวนการในการบริหารและจัดการขององค์กรเป็นปัจจัยสำคัญของการกำหนดความสามารถในการปรับตัวให้สามารถคงอยู่ได้ ท่ามกลางสถานการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ของระดับประเทศ ระดับภูมิภาค ตลอดจนระดับโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว งานชิ้นนี้ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์แก่องค์กรชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์กรชุมชน โดยอาจหมายความว่ารวมถึงการเป็นกรณีศึกษาให้กับองค์กรชุมชนทั้งที่เข้มแข็งและอ่อนแอใช้เป็นบทเรียนในการพัฒนาทางด้านการจัดการด้านการพัฒนาชุมชนในอนาคตต่อไป

4.9 วิทยานิพนธ์ เรื่อง การพัฒนารูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพในชุมชนชนบทพึ่งตนเอง โดย ดารณี รักดี (2540) งานชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพในชุมชนชนบทพึ่งตนเองและเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพ ในชุมชนชนบทพึ่งตนเอง ผู้วิจัยใช้เวลา 13 เดือนเก็บข้อมูลภาคสนามในชุมชน 3 แห่งซึ่งคีรีวงเป็นหนึ่งในสามชุมชนเหล่านั้น ผู้วิจัยยังได้ตรวจสอบรูปแบบและปัจจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาที่นำเสนอโดยชุมชนอีก 2 แห่ง หลังจากนั้นผู้วิจัยนำรูปแบบการศึกษาที่สังเคราะห์ได้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาตรวจสอบและพัฒนาเป็นขั้นสุดท้าย ผลการวิจัยสรุปได้ว่า 1) ชุมชนชนบทพึ่งตนเองมักมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการทำให้การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตมีบทบาทมากกว่าการศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน 2) การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต มีรูปแบบการศึกษาที่ชุมชนเป็นฐานความรู้ กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มอาชีพเป็นศูนย์กลาง ในการให้ความรู้ โดยหน่วยงานของรัฐและเอกชนให้การอบรมเพิ่มเติมแก่ผู้นำเพื่อเผยแพร่ความรู้ดังกล่าวแก่สมาชิกในชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้พัฒนาขีดความสามารถของกลุ่มส่วนใหญ่ใช้การอบรม ให้ความรู้ภาคทฤษฎี ศึกษาดูงานและปฏิบัติจริงในแหล่งความรู้ในชุมชน ตลอดจนมีการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน โดยมีเป้าหมายในการพึ่งตนเอง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในชุมชนแบบนี้ ที่สำคัญคือ ผู้ให้ความรู้ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนจะต้องมีความรู้ ทักษะ

และความสามารถในการสร้างเครือข่ายด้านอาชีพ คนในชุมชนมีความศรัทธาในผู้ให้ความรู้และชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน โดยมีเป้าหมายในการพึ่งตนเอง 3) การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพ มีโรงเรียนเป็นฐานความรู้จัดการศึกษาตามนโยบายและหลักสูตรของการทรวงศึกษาธิการ โดยให้ความสำคัญต่อเป้าหมายการพึ่งตนเองทางอาชีพ มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและปรับหลักสูตรด้านอาชีพท้องถิ่นและพัฒนาทักษะการประกอบอาชีพให้แก่นักเรียน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในด้านการให้ความรู้ รวมทั้งสนับสนุนให้นักเรียนนำความรู้ด้านอาชีพ ที่ได้รับไปใช้ชุมชน ปัจจัยสำคัญของการศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน คือ ผู้บริหารโรงเรียนต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน เห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำทรัพยากรในชุมชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและอาชีพ ครูผู้สอนเน้นการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสามารถเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน นอกจากนี้โรงเรียนจะต้องมีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานและมีความสัมพันธ์ที่ดีภายในโรงเรียน

4.10 งานวิจัยเรื่อง “200 ปี ศีรีวง: จากไพร่หนีนายถึงธนาการแห่งขุนเขา” โดย พรพิไล เลิศวิชา (2532) งานวิจัยชิ้นนี้พรพิไล เลิศวิชา เขียนด้วยความกระหายที่จะเข้าใจหมู่บ้านไทยในภาคอื่นเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยภายใต้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน กล่าวถึงชุมชนบ้านศีรีวงว่า

ศีรีวง เมื่อประมาณ 200 ปี เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ไม่กี่หลังคาเรือนโดยบรรดาทหารที่ถูกเกณฑ์ไปรบเมืองไทรบุรีได้ชวนกันมาทำไร่ทำนา เลาะเรื่อยขึ้นไปตามสายคลองขุนน้ำจนถึงที่ระหว่างภูเขาเชิงเขานครศรีธรรมราชหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า เขาหลวง จึงได้ตั้งบ้านเรือนขึ้น แต่เดิมชาวบ้านเรียกหมู่บ้านของตนว่า “บ้านขุนน้ำ” แต่ภายหลังได้เปลี่ยนมาเป็นศีรีวง ตามชื่อวัดที่สร้างขึ้นในหมู่บ้าน ชาวศีรีวงส่วนใหญ่ปลูก ทุเรียน มังคุด สะตอ ลูกเนียง หมาก พลู ปลูกคละกันไป และใช้เรือชุดในการลำเลียงผลผลิต ถ่อเรือไปแลกเปลี่ยนเป็นข้าว ปลา อาหารที่ผลิตไม่ได้จาก”พวกนอก” หรือชาวบ้านบริเวณปากพอง หัวไทรและเชียรใหญ่ โดยไม่มีใครสามารถกำหนดอัตราการแลกเปลี่ยนผลผลิตได้ว่าจะเป็แทเาใด ทุเรียนก็ลูกสะตอก็ฝัก กัวยี่ก็หิว จะแลกข้าวหรือเกลือได้สักกี่ลำเรือ แต่พวกเขาใช้วิธีการง่ายๆ คือ ชาวศีรีวงขนของไปกั่ลำ พวกนอกก็จะขนข้าวปลาอาหารให้จนเต็มลำเรือกลับมานั่นเอง

ท่ามกลางวงล้อมแห่งขุนเขาอันอุดมสมบูรณ์ปิดล้อมคนศีรีวงออกจากระบบการค้าขายและเศรษฐกิจแบบเงินตราโดยสิ้นเชิง ชาวบ้านศีรีวงยังคงได้แต่หาอยู่หากินจากผลิตผลจากหมู่บ้านไม่อาจนำไปซื้อขายเป็นเงินตราเพราะไม่ใช่สินค้าเศรษฐกิจในยุค นั้น เช่น เหมืองแร่ดีบุกและยางพารา ถนนหนทางก็ลำบากเกินกว่าจะขนผลผลิตไปขายได้มาก ๆ ผลไม้ก็เน่าเสีย ไม่สามารถเก็บข้ามคืนหรือนำไปขายเป็นเงินมาใช้สอยได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจของศีรีวงนั้นพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมช้ามาก แต่ในที่สุดการใช้เรือชุดเห็นพาหนะทางน้ำได้ยุติลงสิ้นเชิงเมื่อเกิดวาทภัยครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2505 กระแสลมได้พัดพาเอาบ้านเรือน สวนผลไม้เสียหาย ที่สำคัญทางน้ำลึกที่เคยใช้เดินเรือก็ถูกดินพังทลายลงมาทับถมจนตื้นเขิน ไม่สามารถล่องเรือได้ ชาวบ้านจึงช่วยกันทำถนน บ้านไหนว่างก็ไปช่วยกัน รวมทั้งสมภารวัด

ก็มีส่วนร่วมในการทำถนนเข้าหมู่บ้าน จนสำเร็จทำให้การค้าขายเป็นไปได้โดยสะดวกขึ้น นับว่าเป็นการแสดงความสามัคคีและความสามัคคีของชาวบ้าน เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ตนเองและชุมชนร่วมกัน

ภายหลังการกู้หมู่บ้านคืนจากวาทภัยใน พ.ศ. 2505 (แหลมตะลุมพุก) แล้ว 13 ปีต่อมาคือ ปี 2518 คีร์วงก็ประสบกับอุทกภัยครั้งใหญ่ ภูเขาถล่ม น้ำป่าทะลักพัดพาบ้านเรือน ต้นไม้ผล และที่ดินเสียหายไปมากมาย ชาวบ้านบางคนตื่นตื่นมากลางคืนพบว่าที่ดินของตนหายไปเป็นผืนๆ เสียงน้ำเสียงลมอีกทีก็อื้ออึงน่ากลัวมากอย่างที่ไม่เคยเห็นมาก่อนในชีวิต

ภัยธรรมชาติเกิดขึ้นกับชุมชนคีร์วงอีกครั้งหนึ่งในกลางดึกของวันที่ 21 พฤศจิกายน 2531 เมื่อเกิดอุทกภัยน้ำป่าไหลทะลักเกิดแม่น้ำสายใหม่กลางหมู่บ้าน ภูเขาพังทลายก่อความเสียหายให้กับบ้านเรือนไร่นา ชีวิตและทรัพย์สินอย่างหนัก หลายร้อยครอบครัวอยู่ในสภาพเป็นผู้ไร้ที่อยู่อาศัยหลายชั่วคืนไม่ว่าคนจนคนรวยต้องอยู่ในสภาพเท่าเทียมกัน คือตั้งต้นนับหนึ่งใหม่ การเกิดภัยธรรมชาติครั้งนี้ได้ทำลายการสะสมทุน และความอุดมสมบูรณ์ของคีร์วงลงไปมาก รวมทั้งทำให้โครงสร้างการถือครองที่ดินหรือระดับชั้นรายได้ของชาวบ้านเปลี่ยนไป ชาวคีร์วงเริ่มมีหนี้สินมากขึ้นต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติและคิดค้นการทำมาหากินขึ้นโดยลำพังราวกับเป็นชุมชนไร้รัฐ หมู่บ้านคีร์วงที่ได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านดีเด่นอันดับหนึ่งของภาคใต้ มีกลุ่มออมทรัพย์ขนาดใหญ่มีเงินหมุนเวียนระดับ 10 ล้านบาทจะทำอย่างไรกับปัญหาข้างหน้า แต่ชาวบ้านคีร์วงสามารถตั้งสติได้รวดเร็ว ด้วยความเข้มแข็งของคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ได้ช่วยกันฟื้นฟูชุมชน การสะสมทุนโดยกลุ่มออมทรัพย์จึงช่วยลดความร้ายแรงของปัญหาได้ เงินกู้ที่สูง 1,400,000 บาทนั้น ได้ช่วยให้ผลจากอุทกภัยไม่ทำลายฐานะของหมู่บ้านรุนแรงมาก ชาวบ้านไม่ต้องพึ่งพานายทุนเอกชนหรือธนาคารพาณิชย์ ดอกเบี้ยจะยังหมุนเวียนอยู่ภายในหมู่บ้าน ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์คีร์วงเป็นกองทุนที่ไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคล หรือจดทะเบียนเป็นสมาคม เพราะปรัชญาของชาวบ้านคือการพึ่งตนเองให้เงินรายได้จากผลผลิตทั้งหมดหมุนเวียนอยู่ในหมู่บ้านชาวคีร์วง จะไม่ยอมเสียผลประโยชน์ให้กับแนวทางที่ไม่ก่อผลสร้างสรรค์แก่กองทุนของหมู่บ้านของตนเอง ซึ่งเป็นเจตจำนงของชาวบ้านที่ได้ร่วมกันตัดสินใจหาทางเลือกด้วยตนเอง

สรุป

จากการทบทวนงานเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคีร์วงข้างต้น คณะวิจัย พบว่า ชุมชนคีร์วงมีชื่อเดิมว่าบ้านขุนน้ำ ซึ่งต่อมาถูกเขตการปกครองแบ่งออกเป็น 4 หมู่บ้าน ขึ้นเขตการปกครองกับตำบลกำโลน แต่เดิมผู้คนในชุมชนนี้มีวิถีชีวิตที่เหมือนดัดขาดจากโลกภายนอก การอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่แวดล้อมด้วยสายน้ำ ป่าเขาและสัตว์ป่าดุร้ายทำให้ต้องคอยระวังภัยจากสิ่งรอบตัวตลอดเวลา ทั้งภัยจากสัตว์ป่า ภัยธรรมชาติ และโรคภัยไข้เจ็บ สิ่งเหล่านี้บ่มเพาะให้ชาวคีร์วงเป็นคนมีความอดทน มานะพยายาม รักพวกพ้องและถิ่นฐาน ซึ่งเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างมาก เบื้องต้นสมาชิกชุมชนได้สั่งสมภูมิรู้ในการประกอบอาชีพสวนสมรม และอาศัยความสามัคคีของคนในชุมชนสร้างสาธารณูปโภคและกิจกรรมต่างๆ เพื่อความเป็นปึกแผ่นของชุมชนอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตามวิถีการที่ชุมชนได้รับการยอมรับจากสังคม

ภาพนอกทำให้ภาพลักษณ์ของชุมชนถูกเปรียบให้เป็นภาพหนึ่งของหมู่บ้านตัวอย่าง ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วชุมชนก็ประสบปัญหาต่างกรรมต่างวาระไม่ต่างจากชุมชนอื่นๆ ดังที่กล่าวไว้แล้ว เช่น ปัญหาเกี่ยวกับผลกระทบจากการศึกษากับการส่งทอดทางวัฒนธรรม และผลกระทบต่อจากการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว องค์กรและการเพิ่มของมลพิษ เป็นต้น

ในส่วนของงานวิจัย 10 เล่ม ที่ทางคณะวิจัยได้หยิบยกมาศึกษา คณะวิจัยมีความเห็นว่าเอกสารงานวิจัยที่ผ่านมามีส่วนมาก กล่าวถึงชุมชนศิวิลในเรื่อง การรวมกลุ่ม การพึ่งตนเอง การจัดการองค์กร การเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ชุมชน โดยเฉพาะงานชิ้นสำคัญโดยคุณพรพิไล เลิศวิชา ที่มีส่วนในการสร้างภาพแทน(representation) ยังขาดประเด็นของความเชื่อ พิธีกรรมและเรื่องเล่าที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรของชาวชุมชนศิวิล

ดังนั้นโครงการวิจัยชิ้นนี้ คณะผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาในประเด็นดังกล่าวเพื่อสร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนถิ่นฐานบ้านเกิด สร้างความภาคภูมิใจในความเป็นลูกหลานศิวิลให้เกิดขึ้นในหัวใจของเยาวชนชาวศิวิล โดยเชื่อมโยงผ่านข้อมูลที่สืบค้นจากการวิจัยและแทรกซึมสู่จิตใจเด็กๆ ผ่านทางกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการจัดค่าย หลักสูตรท้องถิ่น ตลอดจนการรื้อฟื้นประเพณีบางอย่างของชุมชนให้กลับคืนมา โดยจุดหมายปลายทาง คือ การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ และป่าไม้ที่ช่วยหล่อเลี้ยงชีวิต โดยเยาวชนจะเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและดำรงวิถีชีวิตแบบพอเพียงด้วยสวนสมรมต่อจากคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ ทั้งนี้เพื่อผลจากการทำงานโครงการวิจัยนี้จะเป็นหนึ่งในแบบอย่างที่ดีหรือเป็นบทเรียนให้แก่ชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกับชุมชนศิวิลในการศึกษาข้อมูลในชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อใช้ในการสร้างความสามัคคีภายในชุมชนได้อย่างมีพลัง และนำไปเป็นบทเรียนให้กับเยาวชนในการจัดการเรียนการสอนทั้งในรูปแบบของการจัดค่ายเรียนรู้ การแสดงละคร การจัดหลักสูตรท้องถิ่น และการปลูกฝังอุดมการณ์อนุรักษ์ให้แก่เด็กและเยาวชนในท้องถิ่นอื่นๆ ต่อไป

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

จากการวิจัยท้องถิ่นตลอดระยะเวลา 1 ปี คณะวิจัยได้กำหนดและดำเนินการตามระเบียบวิธี ดังรายละเอียด ดังนี้

1. ขอบเขตการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ คณะวิจัยมุ่งศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมและเรื่องเล่า ที่เคยมีอยู่ในอดีต ซึ่งบางส่วนได้สูญหายไปแล้วยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อจะได้รู้ถึงที่มาที่ไป คุณค่าหรือแง่คิดที่แฝงอยู่ในแต่ละเรื่อง บัณฑิตจึงเฝ้าหาข้อเท็จจริงที่ทำให้คงอยู่และสืบสาน เพื่อเป็นส่วนที่มีคุณค่าต่อการรักษาทรัพยากรมารื้อฟื้นและเผยแพร่ไปสู่สาธารณะชน รวมทั้งปลูกฝังอุดมการณ์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คนในชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนสตรีวัง ซึ่งเป็นอนาคตของชุมชนที่จะมีบทบาทสานอุดมการณ์และภารกิจดูแลชุมชน ทั้งนี้ คณะวิจัยได้สร้างปฏิบัติการต่างๆ ตลอดการวิจัย หลายประการ

เบื้องต้นที่วิจัยได้สร้างคำนิยามเฉพาะของชุมชน ดังนี้

ความเชื่อ	หมายถึง สิ่งที่ปฏิบัติกันมา โดยส่วนใหญ่มักสมมุติให้สิ่งนั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นเทพ ซึ่งเมื่อมนุษย์พึ่งพาจะต้องนอบน้อม นับถือ และปฏิบัติให้ถูกต้อง
พิธีกรรม	หมายถึง พิธีการที่กระทำขึ้นเพื่อแสดงความนอบน้อมถ่อมตนและการเคารพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ได้พึ่งพาอาศัย
เรื่องเล่า	หมายถึง เรื่องราวที่สืบทอดเล่าสู่กันมาตั้งแต่อดีตเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม และวิถีชีวิต

2. พื้นที่ดำเนินการวิจัย

พื้นที่ดำเนินการ คือ ชุมชนสตรีวัง ซึ่งประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน บ้านสตรีวังหมู่ที่ 5, บ้านศรีทอง หมู่ที่ 8, บ้านขุนศรี หมู่ที่ 9 และบ้านศรีธรรมหมู่ที่ 10 ต.กำโลน อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช

3. กลุ่มคนเป้าหมายและคณะวิจัย

3.1 คณะวิจัยและที่ปรึกษา จำนวน 12 คน คณะวิจัยทั้งหมดเป็นลูกหลานสตรีวัง ตามรายนามและบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1) นายธีรพันธ์	จุฬากาญจน์	หัวหน้าโครงการวิจัย
2) นายวิรัตน์	ตรีโชติ	ทีมวิจัย
3) นายจักรี	เนาว์สุวรรณ	ทีมวิจัย
4) นายวิเชียร	เจียมสวัสดิ์	ทีมวิจัย
5) นางหนูพันธ์	บรรเจิดเลิศ	ทีมวิจัย
6) นายสุทธา	สุทธิ	ทีมวิจัย
7) นายฉันทะ	บุญเฉลย	ทีมวิจัย
8) นายบันลือ	พิชัยกาล	ทีมวิจัย
9) นายยอด	เนาวาสน์	ทีมวิจัย
10) นางสาวพัชรภรณ์	ขุนทด	การเงิน
11) นางสาวบุษกร	สุชลจิต	บัญชี
12) นางสาวสุกัญญา	บุญเฉลย	เลขานุการ

ที่ปรึกษาโครงการ จำนวน 11 คน มาจาก 3 ส่วน 1) ผู้นำทางการของชุมชน คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 2) หัวหน้าส่วนราชการซึ่งมีความใกล้ชิดกับชุมชน คือ ผอ.โรงเรียน ไทยรัฐวิทยา 74 3) ตัวแทนชุมชนที่มีบทบาทในองค์กรภาคประชาชน คือ ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา ประธานกลุ่มบ้านสมุนไพร่ ดังรายชื่อต่อไปนี้

1) นายยงยุทธ	กระจำโลก	กำนันตำบลกำโลน
2) นายโกศล	คำจันทร์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8
3) นายนิกร	สุทธิ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9
4) นายกริธา	ชำนาญ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 10
5) นายสถิน	สุชลจิต	ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา
6) นายเสถียร	วัฒนาพันธ์	ผอ.โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 74 (ชุมชนบ้านคีรีวง)
7) นายสมจิต	ตลิ่งพันธ์	นายก อบต.กำโลน
8) นายสนธยา	ชำนาญ	ประธานกลุ่มบ้านสมุนไพร่
9) นายสุธน	ฉะพงศ์ภพ	สมาชิก อบต.หมู่ที่ 8
10) นายยงยศ	ตลิ่งเพชร	สมาชิก อบต.หมู่ที่ 9
11) นายสายันต์	พุทธเสน	สมาชิก อบต.หมู่ที่ 10

3.2 กลุ่มคนที่ร่วมโครงการ โดยที่วางแผนไว้ตั้งแต่ต้นที่จะเชิญทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน ซึ่งที่ผ่านมาได้รับความร่วมมือจากบุคคลในหลายภาคส่วน คือ

1) ผู้อาวุโสในชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้าน จำนวน 157 คน ประกอบด้วย ผู้อาวุโสจากหมู่ที่ 5 จำนวน 37 คน ผู้อาวุโสจากหมู่ที่ 8 จำนวน 14 คน ผู้อาวุโสจากหมู่ที่ 9 จำนวน 43 คนและผู้อาวุโสจากหมู่ที่ 10 จำนวน 63 คน

2) เด็กและเยาวชน “ลูกขุนน้ำ” จำนวน 80 คน

3) ผู้ปกครองเด็กซึ่งเป็นกลุ่มวัยกลางคน อย่างน้อยจำนวน 160 คน

4) องค์การภาคประชาชนในชุมชน คือ กลุ่มม้าย้อม กลุ่มสมุนไพร กลุ่มจักสาน

3.3 คณะวิทยากร ทางโครงการได้เชิญวิทยากรซึ่งมีความรู้ความสามารถมาให้ความรู้และประสบการณ์แก่คณะวิจัย เด็กและเยาวชนในกิจกรรมต่างๆ ทั้งผ่านกิจกรรมพิธีกรรม ประเพณี และกิจกรรมแนวใหม่ เช่น การจัดอบรม การจัดค่าย ตั้งแต่ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มองค์กรในชุมชน โฆษกประจำหมู่บ้าน ดีเจสถานีวิทยุ ซึ่งได้แก่

1) ตาศรีปาน นนทรีกาญจน์ เป็นผู้ทดสอบแบบสอบถาม

2) กลุ่มผู้อาวุโสสืบทอดวิชาการทำพิธีกรรมทางสงฆ์และการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ นายแจ้ง แดงอ่อน, นายกัน สุทธิ, นายจวน ตริโชติ

3) กลุ่มปัญญาชนในชุมชน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน การต่อสู้กับภัยธรรมชาติและการรวมตัวเป็นองค์การภาคประชาชน เช่น นายฝาก ตริวัลย์, นายสทิน สุขลจิต เป็นต้น

4) กลุ่มช่างฝีมือในการประดับตกแต่งนมพระ คือ กลุ่มคนในตระกูลตลิ่งจิตร เช่น นายกาด ตลิ่งจิตร, นายกอบ ตลิ่งจิตร, นายนิคม สุขันทอง, นายละม่อม สุขใส, นายล้อม ปนคำ, นายสมพงษ์ สามพิมพ์, นายเจือ เพชรวงศ์ และนายจำเริญ จันทวงศ์

5) กลุ่มละครสร้างสรรค์มานีมานะ มาเป็นวิทยากรสอนเทคนิคการแสดงละคร

6) ดีเจอ้อย และ ดีเจผิงผิง เป็นวิทยากรพี่เลี้ยงการอบรมค่ายโฆษกน้อย

7) กลุ่มองค์กรภาคประชาชนภายในชุมชนคีรวง ซึ่งเป็นวิทยากรในกิจกรรมไกด์นำเที่ยว ได้แก่ กลุ่มม้าย้อม กลุ่มสมุนไพร กลุ่มจักสาน

8) ดร.เลิศชาย ศิริชัยและคณะเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น นครศรีธรรมราช เป็นวิทยากรให้คำแนะนำในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งวิจารณ์และให้ข้อเสนอแนะต่อการแสดงละครของกลุ่มเยาวชน

3.4 ผู้สนับสนุนโครงการ

1) ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชน

2) ผู้อาวุโสในชุมชน รวม 157 คน

3) ผู้นำชุมชนและผู้นำกลุ่มองค์กร เช่น นายยงยุทธ กระจ่างโลก กำนันตำบลกำโลน ซึ่งเสนอแนะทีมวิจัยว่า ควรประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเรื่องเป็นระยะเพื่อให้ชาวบ้านได้รับทราบและเข้ามามีส่วนร่วม นายวิเชียร เจียมสวัสดิ์ รองนายกอบต.กำโลน เสนอแนะว่า ควรจะมีการเก็บข้อมูล เรื่องสถานที่ กลุ่มบ้านและลำคลองด้วย

- 4) ผู้ประกอบการที่พักคิ่ววังรีสอร์ทและกลุ่มบ้านสมุนไพร
- 5) กลุ่มละครสร้างสรรค์มานีมานะ
- 6) นายอำเภอลานสกา
- 7) ผู้อำนวยการศูนย์กีฬาท่องเที่ยวและนันทนาการ
- 8) สภาวัฒนธรรมตำบลกำโลน นำโดย นายอ้วน กระจ่างโลก

4. แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

คณะวิจัยช่วยกันออกแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ครอบคลุมข้อมูลตามโจทย์คำถามวิจัย 3 ประการ ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 เพื่อนำไปสู่การปลูกฝังอุดมการณ์ในการรักษาทรัพยากรให้แก่คนในชุมชน เมื่อคนมีอุดมการณ์แล้ว นำไปสู่ภาคปฏิบัติเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการใช้และการจัดการทรัพยากร หรือระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ต่อไป โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 แหล่งที่มาของข้อมูล มี 11 ประเภท คือ

- 1) การศึกษาเอกสารงานศึกษาที่เกี่ยวข้องและคำบอกเล่า(มุขปาฐะ)
- 2) โบราณวัตถุ เช่น รูปเคารพเทวสตรี ขวานฟ้า และอาวุธโบราณ
- 3) สถานที่ ที่มีเรื่องเล่าและเรื่องราว
- 4) พิธีกรรม โดยการเข้าร่วมในพิธีกรรมสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น งานพิธีพุทธาภิเษก รูปเหมือนพ่อท่านเถื่อน สุขาโต ณ วัดคิ่ววัง งานพิธีพุทธาภิเษกสบูเสริมราศี ณ บ้านสมุนไพรและงานพิธีปั้นรูปเหมือนปู่เจ้าอินทรเสศ ณ ยอดเขาหลวง
- 5) งานประเพณี เช่น งานลากพระ งานทำบุญพ่อท่านเถื่อน งานสารทเดือนสิบ เป็นต้น
- 6) ภาพถ่ายและแผนที่ที่แสดงถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต เช่น ภาพถ่ายสมัยเหตุการณ์ปี 2531
- 7) การปฏิบัติจริง หรือ การประกอบพิธีกรรมต่างๆ
- 8) การจัดเวที ประกอบด้วย การจัดเวทีย่อย และการจัดเวทีใหญ่ รวมจำนวน 8 ครั้ง
- 9) การจัดค่ายเยาวชน 3 ครั้ง
- 10) การฝึกอบรมเยาวชน 1 ครั้ง
- 11) การทดลองปฏิบัติจริง

4.2 วิธีเก็บและรวบรวมข้อมูล

1) ศึกษาเอกสาร ทีมวิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเพื่อช่วยในการศึกษาวิเคราะห์จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้แก่ เอกสารท้องถิ่น เอกสารวิทยานิพนธ์ การสืบค้นงานการสัมมนา รายงานการวิจัย บทความ และข้อเขียนต่าง ๆ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดประชาชน นครศรีธรรมราช ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ อำเภอลานสกา โรงเรียนลานสกาประชาสรรค์ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 74 (ชุมชนคีรีวง)

2) การสัมภาษณ์ ทีมวิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยมีเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ที่เป็นการกำหนดแนวทางคำถามในการสัมภาษณ์ไว้กว้างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ ทีมวิจัยได้ใช้แนวทางคำถามโดยอาศัยวัตถุประสงค์ในการวิจัย มากำหนดเป็นกรอบคำถามกว้าง ๆ สำหรับการสัมภาษณ์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโสของทั้ง 4 หมู่บ้าน

3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ทีมวิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนทั้งงานประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมต่างๆ

4) การจัดเวทีผู้เฒ่าเล่าความหลัง ทีมวิจัยได้เชิญผู้อาวุโส จำนวน 88 คน นักเรียน จำนวน 47 คน บุคคลภายนอกจำนวน 4 คนและทีมวิจัย 12 คน วัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่จะศึกษาและเพื่อให้คนในชุมชนรู้เรื่องราวของตนเอง เกิดความตระหนักและความภูมิใจในความเป็นชาวคีรีวง

จากการทำงานตลอดระยะเวลา 1 ปี ทีมวิจัยได้อาศัยกระบวนการต่างๆ เพื่อให้การวิจัยบรรลุตามวัตถุประสงค์โครงการ ซึ่งสามารถลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมเตรียมความพร้อมนักวิจัย เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2548 เพื่อชี้แจงโครงการต่อทีมงานวิจัยและที่ปรึกษาโครงการ ณ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านคีรีวง



ภาพที่ 7 คณะวิจัยประชุมร่วมกับ ดร.เลิศชายและเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จ. นครศรีฯ

2. การศึกษาและเก็บเอกสารและงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคีรีวงใน 10 แหล่งข้อมูล ระหว่างวันที่ 20-30 ตุลาคม 2548 ได้แก่ สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดประชาชนนครศรีธรรมราช ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, อำเภอลานสกา โรงเรียนลานสกาประชาสรรค์, โรงเรียนไทยรัฐวิทยา 74 และชุมชนคีรีวง เพื่อทบทวนค้นหาข้อมูลเบื้องต้นทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องราวที่กล่าวถึงชุมชนคีรีวง



ภาพที่ 8 คณะวิจัยศึกษาเอกสารต่างๆ จากแหล่งข้อมูลในภาพ คณะวิจัยสืบค้นข้อมูลที่หอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

3. การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้อาวุโส วันที่ 30 ต.ค.2548, 12 พ.ย. 2548, 13 พ.ย.2548 และ 5 ธ.ค.2548 โดยเริ่มจากทีมวิจัยออกแบบสัมภาษณ์ ณ ศาลาสุทธิพิทักษ์ หมู่ที่ 9 ต.กำโลน อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช เพื่อใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในชุมชน ประวัติกลุ่มบ้านและจุดที่ตั้งของบ้านเรือน สายตระกูล ประวัติบุคคลสำคัญ วิถีชีวิต สัตว์ป่า สัตว์น้ำ พืชพันธุ์ ขั้นตอนการทำสวน ประเพณีวัฒนธรรม และเจาะลึกในประเด็นความเชื่อ หลังจากปรับปรุงมา 2 ครั้ง ทีมวิจัยได้เห็นรูปแบบชุดที่ 2 ที่ปรับเปลี่ยนแล้ว จึงได้ทดสอบกับตาศรีปาน นนทรีกาญจน์

3.1 ชุดแรกหรือแบบที่ 1 พบว่ามีปัญหาในการบันทึก ผู้บันทึกต้องคอยหาหัวข้อ ทำให้ช้า และการสัมภาษณ์ไม่ลื่นไหล จึงปรับแบบทดสอบใหม่

3.2 แบบที่ 2 เป็นแบบที่ทำหน้าว่างและเว้นช่องไฟ คล้ายแบบที่ 1 ซึ่งอาจจะได้ใช้หรือเขียนไม่พอ จึงทดสอบแบบสัมผัสภาษณ์กับตาปาน นนทรีกาญจน์ และปรับเปลี่ยนอีกเล็กน้อย จนได้แบบสัมผัสภาษณ์ ชุดที่ 3

3.3 แบบที่ 3 เป็นแบบเขียนเฉพาะหัวข้อ และแนบกระดาษเปล่าและใช้ร่วมกับการบันทึกเสียง

ทั้งนี้ทีมวิจัยได้แบ่งทีมงานออกเป็น 4 ทีมย่อยแล้วแยกย้ายกันไปสัมผัสภาษณ์เชิงลึกและรวบรวมข้อมูลตามประเด็นศึกษาจากผู้รู้ ผู้อาวุโสในชุมชน ระหว่างวันที่ 1 ธันวาคม 2548 - 31 มกราคม 2549 ผู้อาวุโส 4 หมู่บ้าน จำนวน 63 คน

4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในงานพิธีกรรม ดังนี้

4.1 งานประเพณี 22 พฤศจิกายน

4.2 งานประเพณีทอดกฐิน

4.3 งานประเพณีตักบาตร
ปีใหม่

4.4งานประเพณีบุญสารท
เดือนสิบ

4.5 งานประเพณี งานบุญ
เดือนสาม

4.6 งานประเพณี งานวัน
สงกรานต์

4.7งานพิธีพุทธาภิเษก
รูปเหมือนพ่อท่านเถื่อน สุชาโต ณ วัดคีรีวง

4.8 งานพิธีพุทธาภิเษกสบูเสริมราศี ณ บ้านสมุนไพร

4.9 งานพิธีปั้นรูปเหมือนปู่เจ้าอินทเรศ ณ ยอดเขาหลวง



ภาพที่ 9 สังเกตการณ์การบูชารูปเหมือนปู่เจ้าอินทเรศ

5. การจัดเวทีผู้เฒ่าเล่าความหลัง ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2549 ณ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านคีรีวง ผู้เข้าร่วมเวทีครั้งนี้ ประกอบด้วย ผู้อาวุโส จำนวน 88 คน, นักเรียน จำนวน 47 คน, บุคคลภายนอก จำนวน 4 คน, ทีมวิจัย จำนวน 12 คน เวทีผู้เฒ่าเล่าความหลัง เคยจัดครั้งแรกเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมาเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2539 โดยอาจารย์ดารณี รักดี

6. การจัดให้มีการรื้อฟื้นพิธีกรรม โดยได้เลือกทำพิธีบวงสรวงบอกกล่าวไหว้เจ้าที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในวันที่ 15 ตุลาคม 2548 ณ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านคีรีวงเพื่อเป็นขวัญกำลังใจและเกิดสิริมงคล

7.การสร้างการเรียนรู้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชน “ลูกขุนน้ำ” จำนวน 4 กิจกรรม คือ

7.1การจัดค่ายเรียนรู้แก่เยาวชน

7.2การอบรมมัคคุเทศก์และการทดลองจัดท่องเที่ยวตามการโปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชน

คีรีวง

7.3การอบรมโขนน้อย

7.4การอบรมแสดงละคร

เวทีเผยแพร่เรื่องราวคีรีวง

8.การสรุปผล/วิเคราะห์ข้อมูล อย่าง
น้อย 2 ครั้ง

9.การคืนข้อมูลโรงเรียน

10.การจัดเวทีเสนอผลการวิจัย



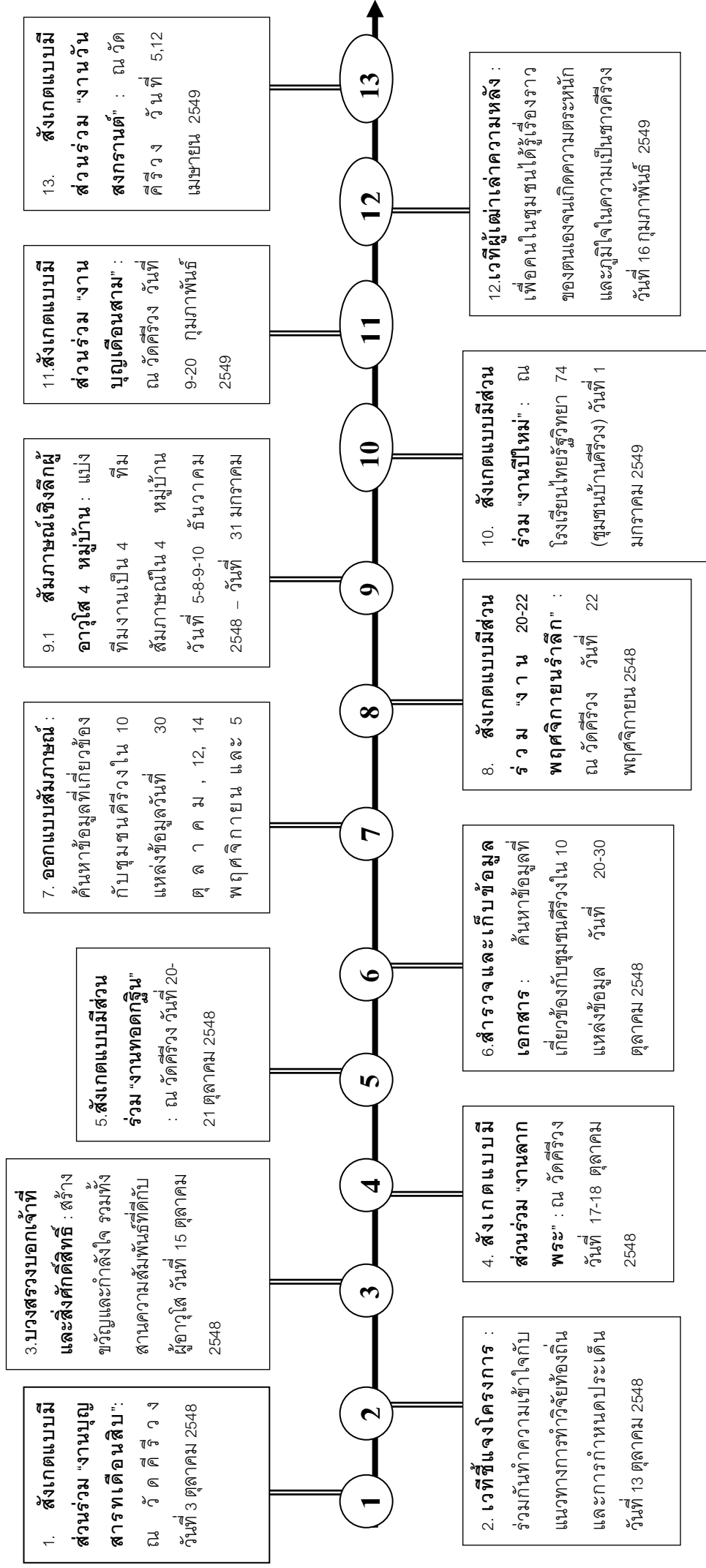
ภาพที่ 10 บรรยายเวทีเสนอผลการวิจัยและปิด
โครงการ วันที่ 26 พฤศจิกายน 2549

5. การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

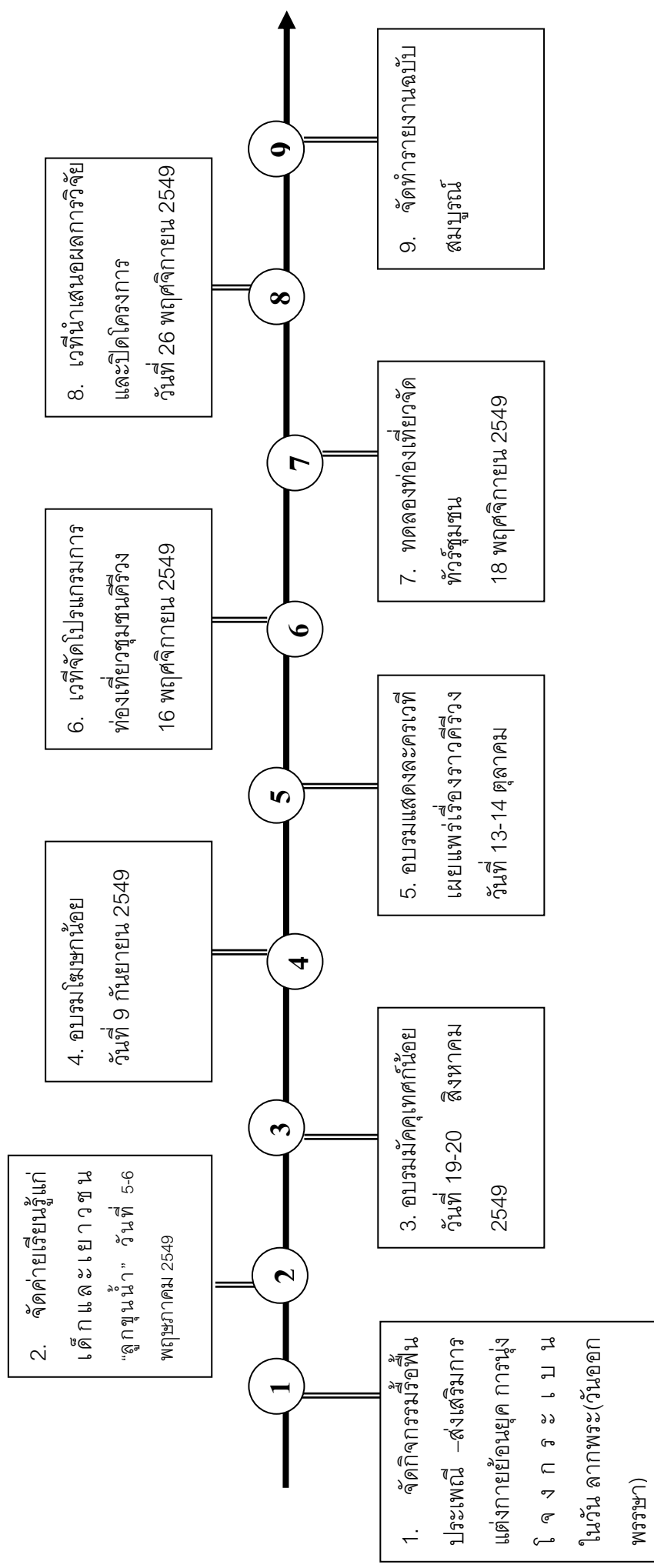
การวิจัยครั้งนี้ มีการวิเคราะห์โดย 2 วิธี คือ วิเคราะห์โดยทีมวิจัยและการวิเคราะห์โดยมีส่วนร่วม
จากชุมชน

กล่าวได้ว่าการทำงานที่กล่าวข้างต้นสามารถนำเสนอเป็นผังลำดับขั้นของกระบวนการทำงาน ดังนี้

ผังที่ 4 แสดงลำดับกระบวนการวิจัยช่วง 6 เดือนแรก (ตุลาคม 2548 – เมษายน 2549)



ผังที่ 4 แสดงลำดับกระบวนการวิจัยช่วง 6 เดือนหลัง (พฤษภาคม 2549 – 2551)



บทที่ 4

ประเพณี พิธีกรรมและเรื่องเล่าแห่งชุมชนคีรีวง

จากการศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมและเรื่องเล่าเพื่อสร้างอุดมการณ์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวคีรีวง อาศัยการสัมภาษณ์ผู้อาวุโส การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการรื้อฟื้นพิธีกรรมบางประเพณี พบว่าในชุมชนคีรีวงมีเนื้อหาเหล่านี้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะข้อมูลประเภทมุขปาฐะ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องเล่าจากผู้เกี่ยวข้องในเหตุการณ์ หรือผู้ประสบเหตุการณ์โดยตรง จึงเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจ ศึกษาเรียนรู้ อย่างไรก็ตามก็ดีเนื่องจากเรื่องราวเหล่านี้มีเป็นจำนวนมาก จึงขอเสนอเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 บันทึกเรื่องราวพ่อแม่แม่เล่าให้ฟัง

ตอนที่ 2 เวทีผู้เล่าความหลัง

ตอนที่ 3 พิธีกรรม : ภาวปฏิบัติกรของความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความมั่นคงของชุมชนคีรีวง

ตอนที่ 1 บันทึกเรื่องราวพ่อแม่แม่เล่าให้ฟัง

ประวัติศาสตร์ชุมชนคีรีวงที่เป็นที่รับทราบและถูกอ้างอิงกันโดยทั่วไป ส่วนใหญ่ถูกเขียนโดยนักวิชาการและผู้รู้จากภายนอก บางประเด็นนั้นแตกต่างจากผู้อาวุโส และบรรพบุรุษได้เล่าสืบทอดกันมา ซึ่งแม้กระทั่งชาวคีรีวงเองมีความสนใจเจาะลึกและตรวจสอบ ประกอบกับทีมวิจัยตระหนักว่าข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น แท้จริงแล้วถูกถ่ายทอดและสั่งสมเป็นภูมิรู้ในกลุ่มผู้อาวุโสที่เป็นปุชนิยบุคคลของชุมชน คณะวิจัยจึงได้ถือโอกาสของการวิจัยในครั้งนี้ ไปเยี่ยมชมเยียนท่านเหล่านั้น ซึ่งนอกจากได้ทราบถึงความเป็นอยู่สารทุกข์สุกดิบแล้ว ยังขอให้ท่านได้ให้ข้อมูลและเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของชุมชนเพื่อเรียบเรียงเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่เขียนโดยคนในชุมชนเอง

ข้อมูลจากผู้อาวุโสที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อนำมารวมกับหลักฐานทางโบราณวัตถุ รวมทั้งตำนานเรื่องการบุกเบิกตั้งถิ่นฐานและการสร้างวัด นับว่ามีส่วนสำคัญต่อการอธิบายความเป็นมาของคนคีรีวงหรือประวัติศาสตร์คีรีวงที่เล่าโดยคนคีรีวงเอง มีทั้งที่สอดคล้องและแตกต่างจากงานศึกษาก่อนหน้านี้ที่น่าสนใจ นอกจากนี้ยังมีเกร็ดทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของชุมชนคีรีวง ซึ่งคณะวิจัยขอเรียบเรียงและนำเสนอ ดังนี้

1. คนศิวิลมาจากไหน : ขวานฟ้า รูปปั้นเทวดา ตากระดิง(อาวุธโบราณ)

“ขวานฟ้า” เป็นมรดกที่หลายครอบครัวชาวศิวิลจำนวนหนึ่งได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษและแต่ละครอบครัวก็เล่าถึงการได้มาครอบครองที่แตกต่างกันออกไป เช่น

1.1 ครอบครัวลุงชอง ชำนะ อายุ 74 ปี มีประมาณ 3-4 เล่ม เล่าว่าคนที่พบคือ นายเขียน ชำนะ ผู้เป็นพ่อ

1.2 ครอบครัวนายธีรพันธ์ จุฬากาญจน์ มีจำนวน 1 เล่ม โดยได้รับมอบมาจากน้าชาย คือ นายขุนพันธ์ ซึ่งเล่าเหตุการณ์ที่พบขวานฟ้า ในไร่ของตนว่า ในวันที่พบขวานฟ้า นั้น เกิดฝนตก มีฟ้าผ่าลงมา พ่อของนายขุนพันธ์ ล้มลงและมองไปที่จุดที่ฟ้าผ่าเห็นรอยวัตถุ เหมือนแมงซอนไซไปเป็นทาง จึงตามไปดูรอย รอยไปสุดที่ตอไม้ จึงขุดได้ตอไม้ จึงพบขวานหิน ปัจจุบันขวานหินชิ้นดังกล่าว นายธีรพันธ์เก็บรักษาไว้



ภาพที่ 11 แสดงขวานฟ้าลักษณะต่างๆ ที่พบในศิวิล

1.3 ครอบครัวนางยุพิน บุญเฉลย มี 1 เล่ม เล่าว่า ฟ้าผ่าหลังคาบ้าน กระเบื้องหลังคาเป็นรู จึงเห็นตกอยู่ที่ครัวหลังบ้าน

1.4 ครอบครัวลุงยศ มีประมาณ 2-3 เล่ม เคยเห็นมีหลายขนาดมีสี่เหลี่ยม สี่ด้าม สี่เหลี่ยม ครั้งที่มีการพบขวานฟ้ามากที่สุด คือ จำนวน 29 เล่ม เมื่อนายเปี้ยก เขนย ได้ชวนพรรคพวก ไปพลิกพื้นที่ดินสำหรับยกขน้า วันนั้นฟ้าผ่ามาในหลุมดินลึกประมาณ 4 เมตรเห็นเป็นทางจึงช่วยขุดลงไปตามทางนั้น ปรากฏว่าพบหม้อแตกข้างในมีขวานหินจำนวน 29 เล่ม จึงนำมาล้างแบ่งกันไปคนละ 1-2 เล่ม อยู่ที่นายดำ ตลิ่งพัฒนา 1 เล่ม

ขวานฟ้าเหล่านี้มีหลายแบบ อาทิ แบบมีปากนกแก้ว หลายขนาด บางอันก็หักแห้ว ส่วนใหญ่แล้ว คนที่มีขวานฟ้าเหล่านี้ ไม่ใคร่รู้ว่าควรจะทำอะไรกับขวานฟ้าไปใช้ทำอะไร บางคนได้เอาไปใส่ไว้ในโถงน้ำ เพราะเชื่อว่าไว้ทำยาแก้คุณไสย โดยผู้ที่ถูกขอรหรือถูกคุณไสยจะดื่มน้ำที่แช่ขวานฟ้า บางคนก็เอาไปทำเบอ (ภาษาถิ่นเรียก ทำพิธีขอหวย)

นอกจากขวานฟ้าแล้ว ยังมีการพบรูปปั้นเทวดาในชุมชนศิวิลด้วย ลุงกัน สุทธิ อายุ 79 ปี เล่าถึงลักษณะของรูปปั้นเทวดา ซึ่งท่านเห็นมาตั้งแต่สมัยเป็นเด็ก ว่าเป็นเทวรูปปางลีลา คล้ายนางธรณีบีบมวยผม พบในพื้นที่หมู่ที่ 5 จากการศึกษาของหน่วยโบราณคดีที่ 11 กรมศิลปากร จังหวัดนครราชสีมา สันนิษฐานว่าเป็นรูปปั้นศิลปะภาคใต้ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18-20 โดยมีรายละเอียดว่า

“คล้ายกับศิลปกรรมของอินเดียในแถบเบงกอลที่มีอายุระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 10-14 ที่นิยมประดับส่วนฐานของเจดีย์ด้วยแผ่นดินเผาที่สลักเป็นรูปชาดกต่างๆ เพื่อให้ผู้มาทำประทักษิณ ได้มีความรู้ในด้านพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น ความนิยมในแง่นี้ จึงพบตามโบราณสถานในพม่า ทั้งที่พุกามและพะโค ส่วนในราชอาณาจักรไทย พบในศิลปกรรมแบบทราวดีด้วยซึ่ง อาจจะเกิดจากความนิยมในศิลปะอินเดียตะวันออกเฉียงเหนือ ที่แพร่เข้ามานั่นเอง ความนิยมที่นำภาพปูนปั้นมาประดับตามฐานเจดีย์หรือศาสนสถานในสมัยหลังต่อมาดังที่ปรากฏ เช่น ศิลปะศรีวิชัยในภาคใต้ ในศิลปะลพบุรี และสืบต่อมาในศิลปะสุโขทัย ศิลปะล้านนา ศิลปะอุททอง เป็นต้น แต่ในสมัยหลังนี้ ลักษณะลวดลายและคติในการประดับจะต่างไป จากระยะแรกๆ อย่างเด่นชัด คือ ในสมัยหลังภาพปูนปั้นที่ประดับจะประดับเพื่อความสวยงามมีรูปเทพบุตรและเทพธิดามานูชาเจดีย์หรือไม่ก็เป็นภาพลวดลายดอกไม้ มิได้มีคติในอันที่จะสอนเรื่องราวในพุทธศาสนาแต่อย่างใดอีกต่อไป **ภาพปูนปั้นเทวสตรี ในที่นี้ก็เช่นกัน อาจจะเป็นภาพปูนปั้นประดับอาคารสถาปัตยกรรมอย่างทั่วไป มากกว่าจะมีส่วนเป็นภาพเล่าเรื่องชาดกดังได้กล่าวมาแล้ว”**



ภาพที่ 12 แสดงภาพเทวสตรี

พร้อมกันนี้ในชุมชนศรีวัง ยังมีครอบครัวนายปั่น ดิษสระ ที่มีมรดกตกทอดเป็นอาวุธโบราณเรียกกันว่า “ระดิง” ลุงปั่นบอกว่าระดิงนี้ด้ามทำด้วยทองเหลือง ปลายเป็นเหล็ก ง้าว คล้ายดาบแต่ไม่เหมือนดาบ โดยมากเป็นของจีน ใช้รบแบบสมัยก่อน ด้ามใช้ทองเหลืองรับไว้เพื่อไม่ให้ถูกมือ

นอกจากระดิงแล้ว ยังมีปืนแก๊ปโบราณ ดาบไ้แดง หอกปลายปืน ง้าว และศาสตราวุธอื่นๆ ซึ่งเก็บไว้ที่วัดสมอ เกี่ยวกับเรื่องนี้จึงมีหลายคนตั้งข้อสังเกตว่า “บรรพบุรุษของเราไม่ใช่ไพร่ อาจเป็นนายก็ได้”

จากการค้นพบขวานฟ้า รูปปั้นเทวสตรีและระดิงนี้ เบื้องต้นทำให้เชื่อว่าในพื้นที่ศรีวังเคยมีคนเข้ามาอยู่อาศัยหรือตั้งถิ่นฐานแล้ว ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือตรงกับสมัยยุคขวานหิน ไม่ใช่การอพยพขึ้นมาบุกเบิกด้วยเหตุผล “หนีนาย” เพียงข้อสันนิษฐานเดียว

2. “บ้านขุนน้ำ” : กลุ่มบ้านในอดีต

จากการสัมภาษณ์ตาเหมิน ธวัชกาญจน์,ลุงฝาก ตรีถวัลย์ และตาเปี่ยม ขุนทน เล่าว่า ชื่อเดิมของชุมชนศรีวัง คือ “บ้านขุนน้ำ” มีอาณาเขตตั้งแต่วัดโคกหรือปัจจุบัน คือ วัดโคกโพธิ์สถิต ขึ้นมาทางต้นน้ำ ประกอบด้วยหลายกลุ่มบ้านซึ่งมีชื่อเรียกต่างๆ กันออกไป ได้แก่ บ้านนาออก, นาดก

บ้านบนโคก, เชียงแตระ,หัวหม้อง,บ้านเกาะยวน,แพรงตัง,หนองไถ่นก,ตรอกวัดกลาง,หัวนอน, บนควน วัดใหม่, จิวแดง,หน้าวัด ซึ่งแต่ละกลุ่มบ้านมีสมาชิกดั้งเดิม ดังนี้

2.1 กลุ่มบ้านใหญ่ ประกอบด้วย บ้านยายหนูน ลุงเตี้ย ลุงทอง ยายช่วย ยายแป้น กลุ่มคนในสกุลธรรมวิจิตร ลุงรอด สุกใส ซึ่งคนเหล่านี้ยังคงอยู่ในบริเวณบ้านเดิมหมด

2.2 บ้านหัวหม้อง ประกอบด้วย บ้านลุงรอด ลำภูศรี, ลุงลับ ทิศเกิด บ่าวเพชร บ่าวยอง บ่าวหมื่น บ่าวหวาน บ่าวย่น

2.3 กลุ่มบ้านหัวนอนบนควนดินควน กลุ่มบ้านเหล่านี้มักสร้างบ้านยกสูงเพราะกลัวเสือ ซึ่งอาจจะอาศัยอยู่ในป่าแกหรือป่าดงดิบรอบๆ บริเวณนั้น ประกอบด้วย บ้านลุงหมื่น จะพงศภพ ตาน่วม สุทธิชน, ไหม ส้มเปรี้ยว กุด แป้น ลุงปั้น ลุงพลับ ลุงเอียดน้อย ลุงทองสุข ป้าลิ้ม ป้ารอด ป้าห่อ พ่อลุงท่ม สารนวน บ่าวสง ลุงขาว หมุ่น ลุงชื่น ป้าสิญญ สารเข้ม สารเพ็ง ลุงกัน ไข่เนียง บ่าวหมึก บ่าวเกลี้ยง สารเพื่อง ลุงปริง สารส้ม ลุงกลับ บ่าวทับ ลุงเอียด สิ้นุ่น ป้าออน ลุงนา ลุงกัน

2.4 บ้านในนา ประกอบด้วย บ้านป้าช่วย-ลุงทับ ป้ารอด-ลุงกัน ลุงธรรม ตาสุด ป้าพูน สาวน้อย ลุงแป้น ป้านิ่ม บาวน้อย บ่าวพลับ บ่าวพริก ป้าไธ ลุงไหม ยายคง บ่าวพริ้ง สารเพียร พ่อดำ

2.5 บ้านในเกาะ ประกอบด้วย บ้าน ลุงสง จิตร บ่าวเอียด พุด ดอง สุด ผู้ใหญ่จอน ดี ดับหวาน

2.6 บ้านจิวแดง ประกอบด้วย บ้านนายเหี่ยม ศรีถกกล

3. สาธารณูปโภค : วัด โรงเรียน ตลาด ถนน

3.1 วัด ชาวศรีวังให้ความสำคัญกับวัดมาก โดยมองว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน วัดที่คนขนานน้ำกล่าวถึงมีอยู่ด้วยกัน 3 วัดในต่างเวลาต่างวาระกัน คือ วัดใหม่ วัดกลาง (วัดพิกุลแก้ว) และวัดศรีวัง

3.1.1 วัดใหม่ นายปาน จะพงศภพ กล่าวว่า “วัดใหม่ไม่เห็นร่องรอยอะไรเลย” หมายถึงมีแต่ชื่อแต่ไม่มีสิ่งปลูกสร้าง แสดงว่าเป็นวัดร้าง

3.1.2 วัดกลางหรือวัดพิกุลแก้ว จากข้อมูลพบว่า สภาพวัดกลางมีศาลาโรงธรรมหลังคามุงเหล็กขาว พ่อท่านแจ้เป็นเจ้าอาวาส สอนหนังสือ ตอนหลังพ่อท่านแจ้ไปจำพรรษาอยู่วัดเสมาชาวบ้านจึงย้ายโรงเรียนไปอยู่วัดศรีวัง วัดกลางจึงร้างมาแต่บัดนั้น ยายมิตรเล่าว่า วัดกลางน่าจะร้างมาเกือบ 60 กว่าปีแล้ว ยายจำได้ว่าที่วัดมีต้นกุล ต้นบุญนาคน ฤๅษี ต้นส้มกันดาร(ส้มแขก)ต้นใหญ่ยืนต้นอยู่ชายคลอง มีเรือจากนครมาจอด ยายมิตรว่าครั้งที่มีการสวดยติที่ท่าวัดกลาง มีการห้ามไม่ให้ผู้หญิงลงไปในเรือ ขณะที่นายปั้น ดิษสระ อายุ 76 ปี เล่าว่า “ตอนที่บวช เขากำลังลงรากโบสถ์ บวชตอนอายุประมาณ 24-25 ปี ตอนนี่วัดกลางยังไม่ร้าง แต่หลังจาก อาจารย์แจ้กลับไปแล้วถึงจะร้าง” หมายถึงวัดกลางเพิ่งร้างไปราว 60 ปีที่ผ่านมา นัยยะหนึ่งวัดกลางร้างไปตั้งแต่อาจารย์แจ้ย้ายไปจำพรรษาที่วัดเสมา

3.1.3 วัดคีรีวง เป็นวัดที่อยู่คู่กับชุมชนคีรีวง “วัดคีรีวง” สังกัดนิกายมหานิกายอยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ภาค 16 จากเอกสารประวัติวัดคีรีวงที่ปรากฏในหนังสือ วัด อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช สันนิษฐานว่าวัดเริ่มก่อตั้งประมาณปี พ.ศ. 2237 ตำนานกล่าวว่ามีชาย 5 คน นำโดยนายสีนุ่นได้มาทำ ทำนบดักปลาที่วังน้ำเย็น (ชื่อสถานที่) อยู่เหนือทำนบวัดคีรีวงปัจจุบัน คนทั้ง 5 คนได้ตัดเชือก ตัดไม้ สร้างทำนบและได้พบกับเจดีย์องค์หนึ่งรูปร่างคล้ายเจดีย์เป็นรูปเหลี่ยม⁸ ทั้ง 5 คน เข้าใจว่าคงเป็นวัดมาก่อนจึงได้พร้อมใจกันสร้างวัดขึ้นให้ชื่อว่า “วัดคีรีวง”

“คีรีวง” ในความหมายนี้ หมายถึง สถานที่ที่มีภูเขาล้อมรอบหรือวัดที่อยู่ในวงรอบของภูเขา เล่าสืบต่อมาว่าปี พ.ศ. 2296 มีผู้เฒ่าคนหนึ่งชื่อคล้ายแต่งตัวคล้ายพราหมณ์นั่งชาวหม่มชาว ชาวบ้านเรียกติดปากว่า “สมมุติคล้าย” ขนลุกหิณมาทำกำแพงบกลางคืน ใครเจ็บไข้ไม่สบายมาหาสมมุติคล้ายซึ่งจะใช้ไม้เท้ารักษาให้ เมื่อวัดสร้างเสร็จแล้วจึงนิมนต์พระนุ่นมาเป็นเจ้าอาวาส นับว่าท่านเป็นเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดคีรีวง หลังจากนั้นก็มีเจ้าอาวาสปกครองเรื่อยมาเป็นลำดับ ลุงยศ อายุ 67 ปี(เกิดปี 2483) นับ**หัววัด**หรือเจ้าอาวาส (ภาษาท้องถิ่นว่า หัววัด) ที่ปกครองวัดได้ จำนวน 13 ท่าน ดังนี้

1. สมภารนุ่น
2. สมภารคล้าย
3. พ่อท่านข้า ประมาณปี พ.ศ. 2354
4. พ่อท่านรอด ประมาณปี พ.ศ. 2403
5. พ่อท่านเถื่อน ประมาณปี พ.ศ. 2442
6. มหาฤทธิ์
7. ท่านผ่อง
8. ท่านแวว
9. ท่านครูนิเทศธรรมรัตน์
10. มหาเวียง
11. ท่านแบน
12. พระวิรัตน์เขมจาโรภิกขุ

⁸ ลุงฝาก ตรีกวัญย์เล่าว่า “ตอนผมเด็กๆ มีเจดีย์พ่อท่านนุ่น อยู่ที่หน้าโบสถ์ พังจะหายไปเมื่อครั้งสร้างโบสถ์” เจดีย์นี้สูงประมาณ 1.5 เมตร ข้างหน้ากว้าง 3 เมตร ต่อมาขุดได้หักพัง มีประตูอยู่ทางทิศเหนือ เป็นช่อง ลุงช่อง ชำระ จำได้ว่า มีรูปลัทธิขงจื้ออยู่ด้วย ขุดเขาออกตอนขอที่ดินโบสถ์เป็นดินเผา นายบัน ดิษสระ กล่าวว่า ต่อมามีคนมาขุดเจดีย์ พบว่าข้างมีเนียง(ไห) มีกระดูกใส่อยู่ รูปทรงเป็นวงกลมเหมือนฝาชี สำหรับใส่ของไปวัด มีรูปท่านนุ่นอยู่ มีช่องเท่ากำมือ มีรูปพระเสด็จ เป็นขันขนาดเท่านิ้วชี้เป็นกลมๆ เป็นดินเผา รูปแบบทองเหลืองก็มี มีพระประธาน หนึ่งในคณะคนขุดเจดีย์นี้เอาเทียนไปจุดที่รูปพ่อท่านนุ่นซึ่งแกะจากไม้แก่นขนุน เทียนลัมไฟไหม้รูปแกะสลักบริเวณขาพ่อท่าน ต่อมาตัวเขาเองก็ถูกไฟไหม้ขา รักษาไม่หายต้องตัดขาทิ้ง

13. ทานผ่อง (พระครูสังฆรักษ์ผ่อง ถาวระระปันโย)

วัดศิรีวงมีที่ดิน 2 ไร่ 2 งาน 4 ตารางวา ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2489 ความเปลี่ยนแปลงของวัดก็เช่นเดียวกับชุมชน จากเหตุการณ์มหาอุทกภัยปี พ.ศ. 2531 ทำให้น้ำสายนี้เปลี่ยนเส้นทางจากความแรงของกระแสน้ำทำให้เกิดลำธารสายใหม่และทับถมธารน้ำสายเดิม (ชาวปักษ์ใต้เรียกลำธารและแม่น้ำว่า “คลอง”) กลายเป็นพื้นที่ราบกินบริเวณกว้าง

3.2 โรงเรียน

สันนิษฐานว่าเดิมนั้นการเรียนหนังสือของคนศิรีวงเริ่มขึ้นที่วัดแบบโรงเรียนวัดทั่วไป ในชุมชนชนบทไทย แล้วค่อยๆ พัฒนาเป็นรูปแบบการเรียนหนังสือตามระบบโรงเรียนที่เห็นกันในปัจจุบัน ซึ่งสามารถแบ่งพัฒนาการออกเป็นยุค ได้ดังนี้

ยุคโรงเรียนหลาดต้นโพธิ์ ลูกกัน สุทธิ อายุ 79 ปี และลูกฝาก ตริถวัลย์ อายุ 64 ปี เล่าตรงกันว่า โรงเรียนหลังแรกอยู่ที่วัดกลาง(หรือวัดพิบูลแก้ว) โดยอาศัยใต้กุฏิใหญ่เป็นห้องเรียน ขณะนั้นวัดศิรีวงสร้างแล้ว โรงเรียนสมัยอยู่ที่วัดกลางนั้น มีครูสองคน คือ พ่อท่านแจ้ง เป็นท่านแรก ต่อมาเมื่อครูชาวเพิ่มมาอีกคน ภายหลังพ่อท่านแจ้งย้ายไปอยู่วัดเสมา หลังจากนั้นห้องเรียนหรือโรงเรียนก็ย้ายมาอยู่ที่ใต้ต้นโพธิ์ พระท่านสอนตั้งแต่ ปฐม ก.กา ถึงชั้น ป.4 เป็นอาคารสร้างด้วยเสากลม มุงจาก เรียกเล่นๆ กันว่า “โรงเรียนหลาดต้นโพธิ์” มีเด็กนักเรียนประมาณ 10 คนกว่า เท่าที่จำได้นักเรียนในยุคนั้น คือ ได้แก่ ด.ญ.เหมื่อย ด.ญ.เพียร ด.ญ.ณอม ด.ญ.รอด ด.ช.จันทร์ เป็นต้น ดังนั้นสาเหตุที่เด็กๆ ต้องเรียนที่หลาดต้นโพธิ์ก็อาจจะเพราะโรงเรียนที่วัดศิรีวงยังสร้างไม่เสร็จเรียบร้อย ปัจจุบันต้นโพธิ์นี้ล้มลงไปแล้ว

ยุคโรงเรียนวัดศิรีวง ตาแจ้งว่าหลังโรงเรียนย้ายจากหลาดต้นโพธิ์มาอยู่ที่วัดศิรีวงแล้วก็มีครูเปลี่ยนเข้ามาสอนอีกคน ตามมาด้วยครูจันทร์ จากนั้นวัดกลางก็เริ่มทรุดโทรมร้างลง มีการนำสังกะสีจากวัดกลางมาใช้งานที่วัดศิรีวง โดยโรงเรียนใหม่แห่งนี้พ่อท่านเถื่อนเป็นคนสร้างตรงที่เป็นเมรุในปัจจุบัน มีพ่อท่านขึ้นเป็นผู้ช่วยหลัก ลูกยศซึ่งเกิดปี 2483 ปัจจุบันอายุ 67 ปี จำได้ว่าในปีที่สร้างโรงเรียนนั้น ลูกยศเห็นพ่อท่านขึ้นทำหน้าต่างและกันห้องนั้นหมายความว่าโรงเรียนวัดศิรีวงน่าจะสร้างหลังปี 2483 ราว 3-4 ปี ข้อมูลจากการพูดคุยครั้งนี้ทำให้ทราบว่า ผู้ที่อยู่ในช่วงรอยต่อของการย้ายจากโรงเรียนจากวัดกลางมายังวัดศิรีวง คือ ป้ามา ตาแจ้ง เฉพาะตาแจ้งเรียน ป. 1-3 ที่วัดกลาง แล้วย้ายมาเรียนจนจบ ป.4 ที่วัดศิรีวง

ลูกซอง ชำนะ ปัจจุบันอายุ 74 ปี เล่าถึงสภาพทั่วไปของโรงเรียนวัดศิรีวงที่เต็มร่มครึ้มไปด้วยแมกไม้ว่า ตอนมาเข้าเรียนที่โรงเรียนนี้ บริเวณหน้าวัดข้างบ้านป่าจิมมีต้นไม้ตะเคียน 2-3 ต้น มีต้นไม้ยางภายในวัดมีต้นพิบูล ต้นราชพฤกษ์ ต้นมะขามป้อม ต้นมะขามใหญ่ ต้นสารภี ต้นโพธิ์ใหญ่เป็นที่วางกระดุก ต้นม่วงปราบ กุฏิพ่อท่าน ครวพ่อท่าน โรงหั่วเรือ กุฏิต้นโหนด(ภิกษุชื่อโหนด) กุฏิแถว กุฏิอาจารย์ขึ้นมีโรงธรรม(ศาลาวัด) ปลูกสร้างอยู่หน้าต้นน้ำดอกไม้(ต้นชมพู) ทำด้วยสังกะสีเอามาจากวัดกลาง กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าก่อนที่วัดกลางจะร้างลง ได้มีการย้ายสิ่งของบางอย่างจากวัดกลางมาไว้ที่วัดศิรีวง

ซึ่งนอกจากสังกะสีแล้วยังมีพระพุทธรูปหิ้งค์ด้วย ลุงช้องว่าโรงเรียนในยุคแรกๆ มีครูเพียง 2 คน คือ ครูจาง เป็นครูใหญ่และครูเฟื่องเป็นครูน้อย เพื่อนนักเรียนร่วมรุ่นเท่าที่จำได้ คือ ด.ช.หวิด ด.ช.พันธ์ ด.ช. พา เวลาสอบเลื่อนชั้นต้องไปสอบเทียบที่วัดวังไทร หากจบชั้น ป.4 จบแล้วมักจะไปเรียนต่อ ม.1 ที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ และด้วยระยะทางที่ไกลจากบ้าน เด็กที่เรียนต่อส่วนก็ไปอาศัยกินอยู่ที่วัด วัดหนึ่งๆ มักจะมีเด็กวัด 10 กว่าคน เด็กจากคีรีวงมักจะไปอยู่วัดใหญ่ (ปัจจุบันคือวัดใหญ่ชัยมงคล) การเรียนการสอนที่โรงเรียนวัดคีรีวงดำเนินมาจนถึงปี พ.ศ.2509 จึงได้สร้างอาคารเรียนเพิ่มขึ้นอย่างมั่นคงถาวร

ยุคโรงเรียนชุมชนวัดคีรีวง ก่อนที่จะมีการรื้อถอนอาคารเรียนหลังเก่าเพื่อสร้างเมรุในปี พ.ศ.2523 เล็กน้อย ได้สร้างอาคารเรียนใหม่สองชั้นหนึ่งหลังในปี 2511 บริเวณสวนวัดริมคลองจุดที่เรียกว่าวังน้ำเวียน แล้วเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น โรงเรียนชุมชนวัดคีรีวง ต่อมาอาคารหลังนี้ถูกน้ำป่าพัดพาหายไปไม่เหลือแม้แต่กระดานสักแผ่นเดียว ดังภาพ



ภาพที่ 13 แสดงสภาพอาคารเรียนสองชั้นของโรงเรียนชุมชนวัดศรีวงมณี
ป่ามะพร้าวเป็นฉากหลัง



ภาพที่14 แสดงสภาพหลังเหตุการณ์มหาอุทกภัย 2531 อาคารเรียนสอง
ชั้นของโรงเรียนชุมชนวัดศรีวงมณีไป เผยให้เห็นแนวป่า
มะพร้าวเป็นฉากหลัง

ยุคโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 74 (ชุมชนบ้านคีรีวง) การเรียนการสอนที่โรงเรียนวัดคีรีวงดำเนินมาอย่างเป็นปกติ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2531 เกิดมหาอุทกภัย น้ำป่าพัดเซาะมาถึงทำให้วัดและโรงเรียนเสียหายเกือบทั้งหมด ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ไทยรัฐจึงเข้ามาช่วยเหลือ ด้วยการย้ายโรงเรียนไปสร้างใหม่บริเวณห่อมบ้านในเกาะ ขึ้นกับเขตการปกครองหมู่ที่ 9 บ้านขุนคีรี แล้วจึงเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 74 และได้เปิดการเรียนการสอนมาจนถึงปัจจุบัน



ภาพที่ 15 บรรยากาศโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 74 (ชุมชนบ้านคีรีวง) แรกเปิดทำการเรียนการสอน

3.4 ตลาด

จากการสัมภาษณ์ ตาเปี่ยม ขุนทน,ยายเพ็ง ดิษสระ,ตาปาน ฉะพงศ์พ พบว่า ตลาดแห่งแรกของชุมชนคีรีวงอยู่หน้าวัดคีรีวงระหว่างบ้านลุงชิตถึงบ้านนายสถิต สุทธิ ที่ตั้งศูนย์ผลิตภัณฑ์ในปัจจุบัน จำหน่ายผลไม้ ตลาดปัจจุบันเดิมเป็นป่าช้า หรือ “เปรว” สร้างเป็นตลาดหลังจากย้ายป่าช้าไปอยู่ที่วัดสมอ ปัจจุบันตลาดนี้จะนัดจ่ายทุกวันจันทร์และวันศุกร์

3.5 ถนนและรถคันแรกที่มาถึงคีรีวง

ตาเปี่ยม ขุนทนและลุงเซียง จะระนิล เล่าถึงพัฒนาการของการสร้างถนนในคีรีวงว่า เดิมแล้วการออกไปนอกชุมชนมักนิยมเดินทางด้วยเรือ ที่เรียกว่า “เรือเหิน” แต่ก็มีเส้นทางเดินเท้าเข้าคีรีวงเริ่มตั้งแต่วัดโคกโพธิ์สถิตย์ พอหลังจากปี พ.ศ.2505 เกิดวาตภัยลักษณะของคลองต่างๆ เปลี่ยนไปไม่สามารถจะล่องเรือทางน้ำได้ รักษาการพระอาจารย์ขึ้นจึงระดมชักชวนชาวบ้านไปตั้งทับหรือขนานที่ควนตอ วังไทร แล้วขุดดินทางป่าทำเป็นถนนถาวรขึ้นมา เล่ากันว่าในยุคที่เริ่มทำถนนขึ้นมาคีรีวงเป็นครั้งแรก

มีนายสนั่น เทพาสีทเป็นนายอำเภอหัวหน้ากิ่งคนแรก แต่มีปัญหาว่าชาวบ้านไม่ให้ที่ดิน จึงต้องเปลี่ยนเส้นทางจากเดิมที่จะตัดตั้งแต่เปรว(ป่าช้า) เดิมไปทางหัววังหลวงมาเป็นหน้าบ้านนายอรุณไปออกบ้านนายนาค ถนนเส้นนี้ทำเสร็จและเปิดใช้ในสมัยนายอำเภอวิระ ขจรบุญ ว่ากันว่ากว่าจะสร้างถนนนี้เสร็จต้องอาศัยทั้งแรงงาน แรงเงินและแรงศรัทธา เข้าด้วยกัน เพราะข้อจำกัดด้านเครื่องมือเครื่องมืองบประมาณ เหตุว่าที่ดินบางจุดพระอาจารย์ขึ้นต้องไปบิณฑบาตขอที่มาสร้างถนน ที่ดินบางจุดต้องช่วยกันเรียไรเงินซื้อเพราะเจ้าของที่ไม่ยอมให้ผ่าน อย่างไรก็ตามเมื่อได้ที่แล้วจึงให้นายนิพนธ์ ทรงนาคาเป็นช่างก่อสร้างตัดถนนไปจนถึงวังก้อง และอาจจะกล่าวได้ว่าวาระจิตของนายนิพนธ์ ทรงนาคานั้นเองเป็นรถคันแรกที่เบิกฤกษ์วิ่งเข้ามาในชุมชนศิวัง

4. บุคคลสำคัญของศิวัง

4.1 “14” สายสกุลคนดั้งเดิมบ้านขุนน้ำ

ข้อมูลโดยนายทองอินทร์ รัชชากาญจน์ (ตาเหมิน) ปัจจุบัน อายุ 81ปี กล่าวว่าในสมัยที่ท่านยังเป็นเด็ก ตระกูลที่มีอยู่ในชุมชนศิวังหรือที่เรียกกันในสมัยนั้นว่า “บ้านขุนน้ำ” มีประมาณ 14 ตระกูล คือ ดาษเวช,ดาษพร,ตลิ่งจิตร,ตลิ่งเพชร,ตลิ่งพัฒน์,ชุมสวัสดิ์,เขนย,รัชชากาญจน์,ประพัฒน์,ธรรมวิจิตร,ศิริวรรณ,ศรีทองปลอด,หัตถิและศรีสกุล

4.2 ผู้นำ

ตั้งแต่อดีตมาแล้วที่ชุมชนศิวังไม่เคยแห้งแล้งคนดี ชี้ว่ามีผู้ที่ประกอบคุณงามความดีไว้กับชุมชน และสามารถเป็นแบบอย่างให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้หลายท่าน อาจจะแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

4.2.1 ผู้นำตามธรรมชาติ มักเป็นบุคคลที่มีบทบาทที่สำคัญทั้งในการสร้างสาธารณูปโภคและสร้าง “คน” โดยเฉพาะผ่านทางกิจกรรมด้านศาสนาและการศึกษา แบ่งเป็น

1) ผู้นำทางศาสนา เช่น

(1) สมภารนุ่น เจ้าอาวาสรูปแรกของวัดศิวัง

(2) พ่อท่านแจ้ง เป็นพระสงฆ์รูปแรกๆ ที่สอนหนังสือในระบบโรงเรียนในบ้านขุนน้ำ ตั้งแต่ในยุคที่วัดกลางหรือวัดพิบูลแก้วยังไม่ร้าง

(3) พ่อท่านเถื่อน หรือ พระปลัดเถื่อนเป็นเจ้าอาวาสวัดศิวังรูปที่ 5 มีบทบาทสำคัญในการสร้างวัดและโรงเรียนวัดศิวัง เป็นที่พึ่งของชาวบ้านในยุคนั้นแทบทุกด้าน ทั้งทางธรรม การรักษาความเจ็บไข้ การหาฤกษ์ดีต่างๆ ด้วยบารมีคุณความดีเหล่านั้น แม้ท่านจะล่วงลับไปเป็นเวลาหลายสิบปีแล้ว แต่ลูกหลานศิวังก็ยังสำนึกถึงท่านอยู่ตลอดมาและจัดงานรำลึกขึ้นทุกปี เพื่อแสดงความกตัญญูและถือโอกาสพบปะกันในบรรดาลูกศิษย์

(4) พ่อท่านทุน (พระครูนิเทศธรรมรัตน์) เป็นเจ้าอาวาสวัดคีรีวงรูปที่ 9 ท่านเป็นพระนักเทศน์ ได้เป็นผู้นำริเริ่มรณรงค์ลดละเลิกอบายมุขในหมู่บ้าน สมัยประกวดหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง(อปป.)

2) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา เช่น

(1) สมมุติคล้ายเล่ากันว่าท่านชอบแต่งตัวเหมือนพราหมณ์ คือ นุ่งขาวห่มขาว เชื่อว่าเป็นคนที่ชนหินมาสร้างวัดคีรีวงและช่วยรักษาความเจ็บป่วยของคนด้วยการใช้ไม้เท้า

(2) หมอจิบเป็น หมอพื้นบ้าน

(3) เฒ่าด้วงหรือนายด้วง แต่งอ่อน เป็นหมอพื้นบ้าน

(4) ตาแจ้หรือนายแจ้ แต่งอ่อน (หลานของนายด้วง แต่งอ่อน) เป็นหมอพื้นบ้าน

(5) ตาน้อยหรือนายน้อย ตลิ่งจิตร เป็นหมอพื้นบ้าน เชี่ยวชาญทางด้านยาสมุนไพร ปัจจุบันตำรายาตกทอดมาที่ลูกสาว คือ นางเปี้ยว มัฏฐารักษ์ พบว่า ยาตำมต่างๆ เหล่านี้ ยังเป็นที่นิยมของคนอายุ 20 ปีขึ้นไป ยาตำมที่คนนิยมมาเจียดยาตำมอยู่บ่อยๆ คือ ยาตำม ยาลม ยาแก้เลือด ยาแก้ลม

(6) ตาหนู ผสาร์พันธ์.เป็น หมอพื้นบ้าน,หมอไสยศาสตร์เป็นคนทรงเจ้า (เช่น ตาหลวงพัง ปู่เจ้าอินทเรศ เจ้าป่าเจ้าเขาต่างๆ)

4.2.2 ผู้นำการปกครอง

ปลัดสถิน สุขลจิต อายุ 59 ปี เล่าว่า การปกครองสมัยก่อนคล้ายคลึงกับสมัยนี้ มีกำนันผู้ใหญ่บ้าน ที่ชาวบ้านให้ความเคารพ เชื่อฟัง และนับถือ ไม่เป็นการเมืองเหมือนสมัยนี้ ผู้นำจะปกครองแบบพ่อปกครองลูก มีปัญหาอะไรก็มานั่งปรึกษาหารือกันไม่ค่อยแย่งชิง ใครไม่มีที่ดิน ไม่มีเรือ ไม่มีข้าว ก็จะแบ่งให้กัน อยู่กันแบบเครือญาติเป็นพี่เป็นน้องกันทั้งหมด หากมีการลักขโมยวัวที่ชาวบ้านออกมาฝากเลี้ยง ผู้นำหรือผู้ใหญ่ก็สามารถตามคืนได้เกือบทุกครั้ง

บ้านคีรีวงในยุคอดีตขึ้นกับเขตการปกครอง หมู่ที่ 11 ต.ท่าดี อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช หลักฐานที่ยืนยัน คือ ใบทะเบียนสมรสของพ่อกับแม่นายสถิน ซึ่งได้จดทะเบียนสมรสกันในปี 2487 ระบุว่า คู่สมรสทั้งคู่เป็นชาวบ้านในหมู่ที่ 11 ตำบลท่าดี สอดคล้องกับประวัติการยกฐานะและขยายพื้นที่เป็นตำบลที่เกิดขึ้นภายหลัง หรือตรงกับในยุคที่มีปลัดเนตรเป็นปลัดตำบล

ตาเปี่ยม ขุนทน เล่าว่าบ้านขุนน้ำที่มีอาณาเขตเริ่มจากบ้านวัดโคกขึ้นมาประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านมีผู้นำ ดังนี้

ม. 1 บ้านวัดโคก	ผู้ใหญ่หนูขาว
ม. 2 วัดจันทร์	ผู้ใหญ่แะ
ม. 3 บ้านย่านยาว	ผู้ใหญ่คง

ม. 4 วังไทร(เนินจำปา)	ผู้ใหญ่เต็ม
ม. 5 บ้านนาบอน	-
ม. 6 บ้านย่านยาว	ผู้ใหญ่คง
ม. 7 บ้านหัววังกลาง	กำนันครุฑ
ม. 8 บ้านวัดสมอ	ผู้ใหญ่ทองสิน
ม. 9 บ้านท่าออก	ผู้ใหญ่น้อย
ม. 10 บ้านหัวนอน	ผู้ใหญ่หมุ่น
ม. 11 บ้านโนนา	ผู้ใหญ่จร

5. วิถีชีวิตของชาวชุมชนศิรีวงยุคพ่อแม่แม่เฒ่า

ตาเปี่ยม ชุนทน ย้อนอดีตของศิรีวงว่า เดิมมีป่าไม้มากและสมบูรณ์ หิงห้อยมาก เวลาชาวบ้านจะขึ้นไปจับจอบทำสวนก็อาศัยคาดหังนอนตามต้นไม้ เพราะแรกๆ ไม่กล้าสร้างขนาเนื่องจากสัตว์ป่ามีมาก เป็นอันตราย เล่าว่าเคยมีคนชื่อนายเนื่องถูกเสือกัดตายแต่เสื้อตัวนั้นก็ถูกหาวป็นตายเหมือนกัน ในน้ำมีสัตว์น้ำทั้งปลา กุ้ง ปู หอย สัตว์น้ำที่เด่นๆ เช่น ปลาสุตร(เหมือนปลาเงาะ แต่ตัวสั้นกว่า หลังดำเหมือนปลาอีกด) กุ้งบ้าย กุ้งหมู ปูนา เฉพาะปลาหากจะจับมากินหรือทำกับข้าวก็อาศัยการตกเบ็ดเอาก็เพียงพอ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสมัยก่อนนั้นในคลองชุกชุมไปด้วยปลา

ทั้งนี้อาจจะฉายให้เห็นสภาพและกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนตามประเด็น ดังนี้

5.1 การบุกเบิกที่ดิน

จากการสอบถามผู้อาวุโส พบว่า เดิมพื้นที่ของศิรีวงเป็นป่าเขาอุดมไปด้วยสัตว์ป่า ดังนั้นในการบุกเบิกพื้นที่สำหรับตั้งบ้านเรือนและทำกินจึงต้องอาศัยความมานะพยายามของคนในรุ่นปู่ย่าตายาย เป็นอย่างมาก นายปาน จะพงศภพ เล่าว่า “เมื่อก่อนก็ทำสวน แต่หากินเอาข้างบ้าน⁹ ของกินมากพอ ที่สวนบนเขาปีหนึ่งถึงไปสักครั้ง เมื่อก่อนข้างบ้านก็พอกิน เพราะคนน้อยของกินมาก ไม่ต้องทำมากเหมือนปัจจุบัน เพราะทำไปก็ขายไม่ได้ ได้แต่เอาไปแลกของแลกข้าวกับเขา”

ขั้นตอนในการบุกเบิกที่ดินของคนศิรีวงนั้น เริ่มจากการบุกเบิก ถางในที่ดิน จากนั้นจึงนำข้าว (ปลูกข้าวไร่) เสร็จแล้วก็จะปลูกพืชไร่และพืชยืนต้นต่างๆ เช่น ทุเรียน หมาก สะตอ ลูกเนียงเอาไว้ ประมาณ 7 ปี ต้นไม้ก็จะเริ่มให้ผลผลิต ทั้งนี้พบองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชาวศิรีวงในการบุกเบิกพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

5.1.1 พื้นที่ทำกินและตั้งบ้านเรือน พบว่า พื้นที่ทำกิน รวมถึงที่ตั้งบ้านเรือนมักกระจายอยู่ตามสายคลองและที่ราบเล็กๆ เเชิงเขา สายคลองเหล่านี้เป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ แหล่งหาสัตว์น้ำและพืชผักมาบริโภคในครอบครัว รวมถึงเป็นเส้นทางคมนาคมด้วย โดยแหล่งทำกินที่สำคัญ ได้แก่

⁹ หมายถึง ทำสวนเพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตไปแลกกับข้าวเปลือกเอาไว้รับประทานในครัวเรือน และเก็บผักที่ปลูกหรือออกธรรมชาติจากข้างบ้าน หาปลาจากลำคลองและห้วยใกล้ๆ บ้าน

- 1) สายคลองใหญ่ เริ่มแต่สวนป่าหมาก-ห้วยหนองแก้ว-วังยาว-ปรางหวาน-ท่าหา- วังวัว ปลายท่า-วังคางคว-บัวภา-ท่าแร่-ปากสัน-ทับช้าง และสิ้นสุดที่คลองไฮ
- 2) สายคลองลำงา เริ่มตั้งแต่วังไม้ไผ่-สวนไธหลุม¹⁰-สวนห้วยสัน-ควนตาขาน-สวนขี้หนอ สวนหม้อธาตุ
- 3) สายคลองท่าชาย เริ่มจากปากคลองท่าชาย-ทางข้าม-สันไธผู้-น้ำตก(ปัจจุบันเรียก น้ำตกกินรี)-วังห้วยาราด-ทับสมพาน –ปลายชาย-ค่ายช้างและโนโป
- 4) สายคลองปง เริ่มจากโนนง- วังเตย-สวนหม่อมเต่า-ต้นไธโคระ-จัวแดง-สวนห้วยเหว ต้นไธหม้อเหี่ยว-สวนห้วยน้ำ-สวนปลายปง-ห้วยรำพัน-ต้นยางแดง-ห้วยท่า-หินเพิง-สวนโนและพุก่า
- 5) เขายอยสังข์ เริ่มจากห้วยกุ่ม-หน้าเขา

ด้วยลักษณะของพื้นที่ ที่เหมาะแก่การทำสวนมากกว่าทำนาตัวเองทำให้ชาวศรีวังที่มีพื้นที่สวน อยู่เชิงเขาทำสวนเลียนแบบธรรมชาติที่เรียกว่า “สวนสมรม” ซึ่งคำว่า “สมรม” นั้น แปลว่า ผสม+รวม เป็นรูปแบบการผลิตอย่างหนึ่งที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีรูปแบบการผลิตเลียนแบบธรรมชาติ ที่มีความเหมาะสมกับภูมิประเทศ โดยการปลูกต้นไม้หลากหลายชนิดไว้ทั้งบนที่ราบและในพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ไม่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีขั้นสูง แต่ใช้เพียงเครื่องมือธรรมดาที่มีในท้องถิ่น การปลูก การดูแลเก็บเกี่ยวล้วนใช้เครื่องมือแบบเรียบง่าย จัดหาและสร้างขึ้นได้เอง ราคาถูก ดังมีผู้นิยมสวนชนิดนี้ ทั่วไปว่า

“...สวนสมรมต้องปลูกพืชหลายชนิดไว้ด้วยกัน เป็นการเพิ่มผลผลิตจากข้อจำกัด เรื่องพื้นที่ทำกิน และค่าครองชีพเพราะต้องนำไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าหลายชนิด(กับข้าวเปลือก ปลาแห้ง ปลาเค็ม พุงปลา เคยปลา) ถ้าปลูกน้อยชนิดการแลกเปลี่ยนทำได้ยาก(เพราะชาวนอก อาจจะต้องการผลผลิตจากสวนหลากหลายชนิด..”

5.1.2 เครื่องมือเครื่องใช้

จากวิถีชีวิตชาวสวนข้างต้น เครื่องมือเครื่องใช้ในวิถีชีวิตประจำวันของชาวศรีวังนับเป็นเรื่อง ที่น่าสนใจเรื่องหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาการนำวัสดุที่มีอยู่รอบตัวมาดัดแปลงประยุกต์ใช้ให้เกิด ประโยชน์และรองรับหน้าที่ใช้สอยในชีวิตประจำวัน

เบื้องต้นพบว่าเครื่องมือเครื่องใช้ที่พบได้ทั่วไปสำหรับการบุกเบิกและใช้เก็บเกี่ยว รวมทั้งจัดการ ผลผลิต เช่น จอบ เสียม พร้า ขวาน คราด ไม้หนูน ขอ พาย ชะ เคียว ไม้กร้า ไม้ง่าม ไม้สอย บันไดเลว พะโอ่ง บันไดดิน เล็บเก็บพลู โต๊ะ โดยเครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้ถูกนำมาใช้งานที่แตกต่างกัน ดังนี้

¹⁰ คำว่า ต้นไธหลุม ต้นห้วยสัน ต้นสันไธผู้ ต้นไธหม้อเหี่ยว เป็นชื่อพันธุ์ทุเรียนพื้นบ้านที่ปลูกกันอยู่ในศรีวัง

ตารางที่ 4

แสดงชื่อ ลักษณะ และการใช้ประโยชน์ของเครื่องมือเครื่องใช้ประจำวันของชาวคีรีวง

ที่	ชื่ออุปกรณ์	รูปร่าง/ลักษณะ	ประโยชน์ใช้สอย
1	ไม้หนูน	ไม้วง หรือ หนูนรับไม้อื่น	ใช้รองไม้อื่นให้สูงขึ้น
2	ขอ	หรือตะขอ เป็นไม้งอเหมือนเลข 1	ใช้เกี่ยวหญ้าหรือผลไม้
3	พาย	ผ้าสี่เหลี่ยมผืนผ้าทั้ง 4 มุม (นำ 2 มุมมาผูกกัน)	ใช้ใส่สิ่งของต่าง ๆ
4	ชะ	ภาชนะใส่ผลไม้	ใช้หาบผลไม้
5	เคียว	เหล็กโค้งใส่ด้ามไม้	เกี่ยวหรือตัดผลไม้
6	ไม้กร้า	ไม้ไผ่ผ่าสี่พูแล้วกรองด้วยเชือก	เก็บมังคุด
7	ไม้ง่าม	ไม้ไผ่ปลายจะบากให้มีง่าม	ใช้สอยผลไม้
8	ไม้สอย	ไม้ไผ่ยาวปลายจะผูกมัดไว้	เก็บสะตอหรือลูกเนียง
9	บันไดเลว	บันไดทำจากไม้ไผ่	ขึ้นต้นไม้
10	พะโอง	ไม้ไผ่ทั้งลำต้นตัดแขนงหรือไว้ประมาณ 1 คืบ	ขึ้นต้นไม้
11	บันไดตีน	เหมือนบันไดเลว มีขาเท้าเพิ่มสองขา	เก็บพลู
12	เล็บเก็บพลู	กระป๋องนม, แผ่นสังกะสี แต่งเป็นรูปเล็บใช้ด้ายพันนิ้ว	ใช้เด็ดใบพลู
13	ไตร๊ะ	เหมือนชะแต่ใบใหญ่กว่า	ใส่พลู หาบพลู

ในที่นี้ขอยกตัวอย่างลักษณะและการใช้สอยเครื่องมือเครื่องใช้ไม้สอยที่สำคัญ บางชนิด ดังนี้

“พาย” หรือ ถุงผ้า, ห่อผ้า

ชาวปักชำไต้หวันมีสำนวนที่ว่า “เสาเร็นอยู่ในห่อพาย” หมายถึงคนที่ต้องเดินทางไปเรื่อย ๆ เหมือนกับเสาบ้านอยู่ในห่อผ้าเดินทาง ดังนั้น “พาย” หรือ ถุงผ้า หรือห่อผ้าสี่ของนั้น จึงเป็นของใช้พื้นฐานหรือกระเป๋าเดินทางในอดีตซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปของชาวปักชำไต้หวัน ดังคำบอกเล่าของ นายคง นิลสุวรรณ ที่กล่าวถึงพายว่า “พายสำหรับใช้ทั่วไป” เช่น ไปตลาดจะเป็นผ้ามีสีสันทสวยงามแล้วแต่รสนิยมของผู้ใช้ เช่น ผ้าสีเข้ม ผ้าสีพื้นลายจุด ผ้าไฉรง บางกรณีมีการประยุกต์จากการผูกชายผ้าเป็นปมมาเป็นการนำชายผ้ามาเย็บติดกันเพื่อความสวยงาม แข็งแรงทนทานและไม่เป็นปมเมื่อน้ำหนักกดทับบนหัวไหล่ การใช้ “พาย” สามารถพบเห็นกันได้ทั่วไปในชีวิตประจำวันทั้งในสวนและที่อื่นๆ ผู้ใช้ “พาย” มีทั้งที่เป็นเด็กชาย-หญิง วัยรุ่น หนุ่ม-สาว และผู้สูงอายุ



ภาพที่ 16 การใช้พายในชีวิตประจำวัน แม่บ้านสะพายห่อผ้า หรือ พาย ไปขายตลาด ขณะที่ชาวสวนหาบได้ระไ้ร้จำปาตะและสะพายพาย

นอกจากการทำเครื่องใช้ด้วยการนำผ้ามามัดแบบง่าย ๆ อย่าง “พาย” แล้ว ยังมีการทำเครื่องจักสานด้วยต้นคลุ้มและหวายที่มีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ซึ่งมีขนาดและคุณสมบัติต่าง ๆ กัน ด้วยความหลากหลายของทรัพยากรดังกล่าวทำให้ชาวสวนเรียนรู้คุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิดแล้วนำมาปรับใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านชนิดต่างๆ เช่น การนำต้นคลุ้มมาทำชะคลุ้ม หมาด้อ พะอง หรือ “อง” เป็นบันไดชนิดหนึ่งสำหรับเก็บพลู และ “ไต่ดิน” เป็นบันไดชนิดหนึ่งที่มีขาสำหรับเก็บพลู “มง” ทำจากไม้สามแฉกนำลำต้นมาทาบสำหรับจุดไฟไล่แมลงในการตีผึ้ง ตะกร้า กระบุง ไตร้ะ เจ้ย มีดฝานหมากแว่น เตาย่างหมาก เตากวนทุเรียน การทำเรือเหิน กลองและเครื่องดนตรีต่างๆ ดังนี้

“บันไดเก็บพลู”

การปลูกพลูนั้นชาวศรีวังจะปลูกพลูข้างต้นไม้ในสวนที่มีลักษณะลำต้นและกิ่งโปร่งให้ต้นไม้นั้นเป็นค้ำพลู¹¹ แทนที่จะนำไม้มาปักทำค้ำเหมือนกับพื้นที่อื่น เพราะค้ำที่เป็นต้นไม้นั้นมีความแข็งแรงคงทนและช่วยเป็นร่มเงาให้กับพลูได้เพื่อให้พลูขึ้นได้ดี งอกงาม เก็บใบง่ายเพราะใบพลุนั้นจะเก็บขายได้ทุก 3 เดือน โดยเก็บ 5-7 ใบ แล้วเว้นยอดใบพลูอ่อนไว้ 2 ใบ อีก 3 เดือนจะเก็บใบพลูได้ใหม่อุปกรณ์ในการเก็บพลู ได้แก่ ไตร้ะ, ชะ กระสอบ, บันไดหรือกระได มีทั้ง “ไต่ดิน” เป็นบันไดที่มี ไม้ค้ำเป็นขา 2 ข้าง “ไต่เลว” มาจากคำว่ากระไดเร็ว โอง มาจากคำว่า องหรือ พะอง เป็นบันไดชนิดหนึ่ง ชื่อของบันไดที่แตกต่างกันนั้นมาจากลักษณะและสัดส่วนของบันไดที่แตกต่างกันตามหน้าที่ใช้สอย และสภาพความลาดชันของพื้นที่



ภาพที่ 17 ลักษณะของค้ำพลู

¹¹ ค้ำ หมายถึง หลักที่ให้ต้นไม้เลื้อยพันขึ้นไปรอบ ๆ การใช้ต้นไม้เป็นค้ำพลู ต้องตัดกิ่งก้านใบของต้นไม้ที่เป็นค้ำออกให้โปร่ง เพื่อให้พลูขึ้นได้ดี งอกงาม เก็บใบง่าย



ภาพที่ 18 ด้านซ้ายสุด คือ ลักษณะของโอง หรือ อง หรือ พะอง สองรูปกลาง แสดงบันไดตีน หรือ 'ไต่
 ตีน' คือ เป็นบันไดที่ทำได้ง่าย ๆ แบบหนึ่งหรือบันไดตีนที่มีซำค้ำ 2 ซ้ำงและ ขวามือสุดแสดง
 การปีนบันไดเก็บพลูและเลียบพลูที่สวม紐สำหรับเก็บพลู

“หมาดักน้ำ”

งานหัตถกรรมของชาวคีรีวงนั้นมีหลากหลายชนิด เช่น ภาชนะที่ดักน้ำที่เรียกว่า “หมาดักน้ำ” คำว่า “หมาดักน้ำ” ในภาษาปักษ์ใต้ หมายถึง ภาชนะที่ใช้ดักน้ำทำจากวัสดุหลายชนิด เช่น ใบจาก กาบหมากหรือกาบของต้นหลาวโอนโดยนำมาสอดสานกันเป็นรูปทรงและเย็บด้วยหวายหรือค้ำเพื่อช่วยให้แข็งแรง “หมาดักน้ำ” หรือ “ดักน้ำ” ทำจากกาบหมากที่หุ้มทะลายลูกหมากหรือหุ้มดอกที่คอกหมาก เพราะกาบหมากนั้นมีขนาดใหญ่ หนาและแข็งแรง หมาดักน้ำที่ทำจากดักน้ำจึงทนทาน มีอายุการใช้งานประมาณ 1-2 ปี “หมาดักน้ำ” นั้นมีใช้ในท้องถิ่นที่ปลูกต้นหมากมาก เช่น ในพื้นที่อำเภอลานสกา และ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งในปัจจุบันได้ดัดแปลงมาเป็นสินค้าที่ระลึกสำหรับนำไปใช้แต่งบ้าน เป็นกระถางชั้นนอก สำหรับใส่กระถางต้นไม้ และ ดัดแปลงรูปร่างและขนาดมาเป็นบรรจุภัณฑ์ใส่ทุเรียนกวน เป็นต้น ในปัจจุบันมีภาชนะดักน้ำที่ทำจากสังกะสีหรือพลาสติกแต่ด้วยความเคยชินที่ชาวบ้านเคยเรียกภาชนะสำหรับดักน้ำว่า “หมา” จึงมีคำว่า “หมาถึง” เกิดขึ้น



ภาพที่ 19 “หมาดักน้ำ” และ “หมวกดัก” หนึ่งในของใช้ในวิถีชีวิตประจำวันของชาวคีรีวง ในภาพนี้ นายจัด แดงอ่อน ใช้หมวกดักสวมกันแดดกันฝนยามไปทำงานในสวน มีชาวถือพร้า ไหล่ขวามีพาย ภาพขวาเป็นหมวกดักอีกแบบหนึ่ง

“รังใส่จำปาตะ”

การทำ “รัง” สำหรับสวมผลจำปาตะ คือ การนำใบมะพร้าวสดมาสานเป็นปลอกลักษณะคล้าย ๆ ถูสำหรับสวมหุ้มผลจำปาตะ โดยสวมขณะที่ผลจำปาตะยังมีขนาดเล็กเพื่อป้องกันแมลงวันทองไม่ให้มาวางไข่ นับเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่น่าสนใจยิ่ง เนื่องจากการนำใบมะพร้าวมาสานเพื่อป้องกันแมลงวันทองนั้นได้ผลในการป้องกันแมลงวันทองได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกัน “รัง” ที่ทำจากใบมะพร้าวสานนั้นเมื่อใช้ประโยชน์แล้วก็ย่อยสลายได้ดีและยังเป็นปุ๋ยให้กับต้นจำปาตะอีกด้วย นอกจากนี้ “รังจำปา” ยังทำให้สีผิวของผลจำปาตะมีสีสวยและมีลวดลายที่เกิดจากรังที่สวมจนกลายเป็นสัญลักษณ์ของจำปาตะที่มาจากสวนคีรีวงทำให้ขายง่ายและเป็นที่ต้องการของตลาดอีกด้วย



ภาพที่ 20 ชาวบ้านศรีวังกำลังนึ่งसान “รังจำปาตะ” เพื่อหุ้มผลจำปาตะ จัดได้ว่าเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันแมลงวันทองจะทำลายผลผลิต
ภาพล่างแสดงลักษณะของผลจำปาตะที่เป็นลายหลังการถอดรัง

“เรือเหินือ”

ในอดีตชุมชนศรีวังใช้เส้นทางน้ำเป็นทางสัญจรมี “เรือเหินือ” เป็นพาหนะในการเดินทางและลำเลียงผลผลิตจากสวนไปแลกเปลี่ยนกับ“ชาวนอก” ที่เป็นทั้งความใฝ่ฝันในการเดินทางผจญภัยบนเรือที่จะเดินทางไปให้บรรลุจุดหมายและกลับมามีความปลอดภัย เป็นวิถีชีวิตและประสบการณ์ที่คนหนุ่มคนสาวในอดีตจดจำภาพเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี ด้วยวิถีชีวิตที่ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนเพื่อความอยู่รอดบนความเป็นเอกกับคนในชุมชนอื่น ๆ ที่มีวิถีการผลิตที่แตกต่างกัน พระครูญาณธรรมาภรณ์ เล่าเรื่องเรือเหินือและระบบความสัมพันธ์ของคนที่ได้ทำการแลกเปลี่ยนผลผลิตกัน 2 กลุ่มนี้ ว่า

...“เรือเหินือ” หมายถึง เรือขอ “ชาวเหินือ” แถบอำเภอลานสกา พรหมศรีไม่เรียกพวกนอก เขาเรียกชาวนอก ชาวเหินือ ชาวนอกคือ พวกที่เราไปหาข้าว ชาวเหินือ คือ พวกที่ทำสวนผลไม้ถึงตอนที่เราเอาของใส่เรือไปแลกข้าว ใครรู้จักเพื่อนที่ไหนเราก็ไปที่นั่น ในสมัยหนึ่งเขาเอาว้ามาฝาก พอทำนาเสร็จเอาว้ามาฝาก เราก็เลี้ยงวัวให้ เสร็จแล้วพอลูกข้าวเราก็ไปเอาข้าว บางคนก็พาของไปให้ของสมัยนั้นเป็น หมาก พลุ กล้วย สะตอดอง เรียนลูก (ลูกทุเรียน) สมัยนั้นไม่ค่อยมีเรียนลูก กุฎิหลังที่สร้างหลังแรกที่วัดโคกตอนนั้นเราเอาเรือเหินือศรีวังไปทุก 25 ลำ ตอนนั้นจำได้ไปทุกกระเบือ้งมา ทุกมาจากเขาโดยมีพรรคพวกไปลำละ 2 คน พาแม่ครัวและเอาเครื่องแกงไปด้วย หุงหาอาหารกันในเรือ



ภาพที่ 21 ลักษณะของเรือเหินือ

นายซ่ง ชำนะ เล่าถึงเรื่องเรือเหินือไว้เช่นกันว่า

“...เรือเหินือทำด้วยไม้เคียน (ตะเคียน ต้องหาวันดีโค่น เช่นวันเสาร์หรือวันอังคารเพราะเป็นวันแข็ง วันที่ดีถ้าข้างขึ้นใช้วันคี่ ถ้าข้างแรมใช้วันคู่) ไม้เนื้อแข็งที่ใช้ทำเรือเหินือ ได้แก่ ไม้ตะเคียน ไม้ดงหน ไม้ไผ่กล้อง เคยมีคนใช้ไม้เนื้ออ่อนทำกราบเรือ¹² แต่ไม่มันปิ บางทีคนปากพนังซื้อเรือเหินือไปแล้วนำไปต่อเติมด้านข้างและด้านหัวให้โค้งขึ้นทำเป็นเรือมาดซึ่งในคีรีวงจะไม่ใช้เพราะคลองที่คีรีวงเป็นคลองน้ำเชี่ยว คลองมีหินเยอะต้องใช้เรือท้องแบน แบบเรือเหินือมีแจวหัวท้ายเรือหัวโทง เรือมาดนั้นเป็นเรือน้ำเค็ม เรือเหินือหลังจากใช้งานเสร็จแล้วจะยกขึ้นคานไว้...หมากเมื่อก่อนไม่ค่อยมีการทำหมากแวนส่วนมากจะปล่อยให้หมากสุกเพราะต้นสูงขึ้นลำบาก การหาบผลผลิตลงมาจากสวน โดยทั่วไปหาบได้ 30-40 กิโลกรัม โดยบรรจุเรียง สะตอ ทุเรียนโดยสะตอนั้นจะหาบมาเป็นพวง แม่ค้ามาซื้อและรับซื้อที่บ้านหรือแม่ค้าใส่เรือเหินือพาไปขายโดยไปขึ้นที่วัดจันทร์ต่อเกวียนไปขายที่หัวท่าปากพนัง ตอนนั้นยังไม่มีตลาดหัวอิฐ สะตอจะไม่ขายเป็นฝัก จะทำสะตอดองขายหรือปั่นกันกินมากกว่า...”



ภาพที่ 22 เครื่องไหวก่อนทำการล่องเรือ และการรื้อฟื้นล่องเรือเหินือ

ปัจจุบันการเดินทาง ทางน้ำด้วยเรือเหินือในชีวิตประจำวันไม่มีแล้ว เนื่องจากเส้นทางน้ำ ตื้นเขิน มีก้อนหินขนาดต่างๆ ขวางทางน้ำ มีเขื่อนซีเมนต์และคอสะพานตลอดเส้นทาง เนื่องจากเหตุการณ์ น้ำท่วมหลายครั้งในอดีตและมีการสร้างถนนและใช้ถนนเป็นเส้นทางสัญจร อย่างไรก็ตามชาวคีรีวง เกรงว่าลูกหลานจะไม่รู้จักและไม่เคยเห็นเรือเหินือ จึงได้รวบรวมเงิน ขอบริจาคต้นไม้และขอแรงสมาชิก ในชุมชนช่วยกันทำเรือเหินือขึ้นมา เพื่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้วิถีชีวิตของบรรพบุรุษของตน และได้ทำการทดลองล่องเรือเหินือในปี 2549 ด้วย

5.1.3 พันธุ์พืชที่ปลูก ได้แก่ พืชผักกระยะสั้นเพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน เช่น ผักเสี้ยน ดีปลี พริกชี้หนู ข้าวโพด หัวมัน ถั่วฝักยาว หัวบอน หัวมันล่า บอนเภา ลูกเขือสั้น-ยาว ถั่วพลู่ มันหอม ข้าวฟ่าง ชีมัน หรือขมิ้น ตะไคร้ พืชผักเก็บกินได้ในระยะยาว เช่น มะละกอ กล้วยน้ำว้า กล้วยดอก กล้วยสา กล้วยกินดิบ และพืชยืนต้น เช่น หนากา ลูกเนียง ทุเรียน มังคุด สะตอ ลางสาด จำปา ขนุน เงาะ ส้มแป้น ส้มโอ มะนาว เป็นต้น

5.2 ประเพณีวัฒนธรรม

ชาวศรีวังม้งงานประเพณีที่ดั่งงามอยู่มากมาย ซึ่งบางอย่างก็ยังสืบทอดมาถึงสมัยนี้ บางอย่างก็กลืนหายไปกับกาลเวลา

ยายเพ็ง ดิษสระ อายุ 88 ปี จำได้ดีว่า เมื่อก่อนเด็กในศรีวังม้งไว้ผมจุก ทุกปีจึงมีพิธีโกนจุก ที่วัดสมอและทุกคนก็จะไปร่วมงานนี้ ลักษณะการจัดงานเหมือนงานแต่งงานในยุคเดี๋ยวนี้นี้ คือ มีการเชิญชวนญาติพี่น้องและเลี้ยงอาหารผู้ไปร่วมงาน

ขณะที่ตาเปี่ยม ขุนทน อายุ 97 ปี กล่าวว่างานแต่งงานเมื่อก่อน ไม่มีธรรมเนียมการให้ของ(การ์ดเชิญ) พอแต่งงานแล้ว เจ้าบ่าวจะอยู่บ้านเจ้าสาวสามวัน แล้วก็พากันไปไหว้ญาติผู้ใหญ่ ซึ่งญาติผู้ใหญ่ก็จะให้ของรับไหว้ เช่น ถ้วยชาม หม้อ ถาด ของใช้ในครัวเรือน บางรายที่พอใจกันมาก หรือมีความสนิทชิดเชื้อก็จะให้สิ่งของมีค่าหรือมีความสำคัญ เช่น เหยียบหรือพระเครื่องศักดิ์สิทธิ์ แหวนทอง สร้อยคอทอง ที่ดิน เป็นต้น

สำหรับงานลากพระนั้น ตารินทร์ ฉะพงศัภพ เล่าว่า เป็นเหมือนสนามรบ ใครไม่พอใจกับใครก็ได้ล้างแค้นกันวันนั้น สมัยก่อนตีกันอย่างเดียว นอกจากนี้ชาวศรีวังยังมีประเพณีอื่นๆ ที่น่าสนใจอีกหลายอย่าง เช่น บวชนาค, บุญเดือนสาม, งานเดือนสิบ เป็นต้น

5.3. อาหารการกิน

การที่ชุมชนตั้งอยู่ท่ามกลางขุนเขาที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์และเป็นต้นน้ำสำคัญที่มีความอุดมสมบูรณ์ คนศรีวังจึงมีความสามารถในการเสาะหาอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือนหลากหลายเมนู ผลผลิตจากสวนสมรมที่ปรากฏอยู่ในรายการผักหนေးที่รับประทานกับข้าวแกง หรือน้ำพริกในอาหารแต่ละมื้อในชีวิตประจำวันของชาวศรีวังอีกมากมาย เช่น ลูกเนียง ลูกเหียง สะตอ ยอดมันปู ยอดหญ่ ยอดตาเปิดตาไก่ ยอดม้งค่า ยอดมะกอก ยอดมะปริง ยอดมะปราง ยอดมะม่วง ยอดหัวครก(ยอดมะม่วงหิมพานต์) ยอดเหียง ยอดเพกา บอนเภา บอนส้ม ดอกกาหลา อ้อดิบ ส้มกุ่ม แดงร้าน ผักชีล้อม ถั่วฝักยาว ลูกฉิ่ง ถั่วพู ฯลฯ

ชาวศรีวังนั้นนิยมรับประทานอาหารที่มีรสจัดแต่ไม่โดดเฉพาะรสใดรสหนึ่ง รสเผ็ดจาก "ดีปลีต้น" หรือพริกชี้หนูและดีปลีเชือกและพริกไทย รสเปรี้ยวได้จากส้มกันดาร(ส้มแขก), มะขามสด, มะขามเปียก

มะนาว, ตะลิงปลิง รสเค็มได้จากเคย(กะปิ) และเกลือ และนิยมใช้เครื่องเทศปรุงอาหาร เช่น ขมิ้นชัน พริกไทย ตระไคร้ ข่า กระเทียม กระชาย หอมแดง ฯลฯ

อาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่ได้จากสวน ได้แก่ ปลาและกุ้งในคลองและลำธารบนสวน, รอก (กระรอก), หมูเถื่อน(หมูป่า) ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากบนสวนเพราะหมูป่าเป็นสัตว์ที่ขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว โดยหาอาหารจากสวนผลไม้ เช่น ทะเปิ้ลือกบริเวณโคนต้นไม้ซึ่งเมื่อทะมาก ๆ ทะรอบ ต้นหรือดุนรากไม้ขึ้นมาเพื่อขุดหาอาหาร ฯลฯ จะทำให้ต้นไม้ตาย ชาวสวนจึงเกิดภูมิปัญญาในการป้องกันด้วยวิธีต่าง ๆ ทั้งการนำไม้ซี้มาปัก “กันหมูดุ” (กันไม่ให้หมูมาดุนรากไม้) และการวางกับดัก เพื่อกำจัดและลดปริมาณของหมูป่าแล้วนำมาดัดแปลงเป็นอาหารสารพัดชนิด หากเหลือกินก็เก็บถนอมไว้ ด้วยการหมักเกลือ ตากแดด ทำให้เก็บไว้ได้นาน วิธีทำนองเดียวกันนี้ประยุกต์ใช้ได้กับ สะตอ เป็นสะตอดอง หมากและส้มแขกตากแห้ง ลูกเนียงเป็นลูกเนียงหวาน¹³ ทุเรียนกวนแล้วนำมาห่อ กาบหมากรมควัน การนำเนื้อจำปาตะมากรวน ซึ่งต่อมากลั่นนอมอาหารเหล่านี้กลายมาเป็นอาชีพเสริม ที่สร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนเป็นอย่างดี

อาหารคาว เช่น จู๊ปลาร้า หลนปลาร้า ปลาใส่สวน ต้มกะทิหวัชก แกงเลียงหยวกกับมะละกอ น้ำซุบ¹⁴ เลียงเคยเลียงเกลือ เลียงทิ ผักแหม ผักกูด ยอดลำเพ็ง แกงบอนมัน บอนส้ม บอนยารัตน์ แกงเทโพ แกงดอกขี้เหล็ก ผัดหมี่กะทิ ขนมนจีน

ขนมหวาน เช่น บวชกลอย ลอดช่อง ขนมหกิม ขนมหกวน ขนมหกวนหน้าซึ่มมัน ขนมห่อม(ขนมใส่ไส้) ขนมหกรวย ขนมห่มอด

5.4 การสร้างบ้านและที่อยู่อาศัย

บ้านชาวศรีวังสร้างจากวัสดุที่มีอยู่ในธรรมชาติ รวมทั้งบ้านพักอาศัย โดยฟากและฝาบ้านทำจาก ไม้หมากผ่าโกธแล้วผูกติด หลังคามุงด้วยจากสาคุ ยกใต้ถุนสูงด้วยเสากลมทำจากไม้ต้นเดียวเป็นไม้เนื้อแข็งบ้างเป็นไม้ซี้เหล็กบ้าง และทำบันไดอย่างน้อย 7 ขั้น บันไดนี้เวลากลางคืนเจ้าบ้านก็จะยกบันไดขึ้นไว้ บนบ้านเพื่อป้องกันสัตว์ร้ายปีนป่ายขึ้นทำอันตรายเจ้าของงานบ้าน

ยายเพ็ง ดิษสระ อายุ 88 ปี กล่าวว่า บ้านเรือนในอดีตใช้การตอกสลักแทนการตอกตะปู เมื่อก่อนไม่มีตะปู(เหล็กโคน) เฉพาะบ้านของยายที่ยังอาศัยอยู่ในปัจจุบันสร้างเมื่อสมัยญี่ปุ่นขึ้นเมือง หรือสร้างประมาณ พ.ศ.2480

ลุงชองเป็นอีกคนที่ยังอนุรักษ์บ้านหลังเก่าเอาไว้ เล่าว่า บ้านหลังที่อนุรักษ์และใช้สอยมาจนถึงทุกวันนี้เป็นบ้านดั้งเดิมสร้างมาตั้งแต่รุ่นพ่อ นับอายุได้ประมาณ 100 กว่าปีแล้ว ดั้งเดิมนั้นใช้เสากลมทำจากไม้ซี้เหล็ก ไม้สังเกียดและไม้มันหมู หลังคามุงจาก 300 จาก(ตับ) ไม้ใช้ตะปูแต่เจาะไม้เป็นลิ่ม

¹³ หมาน คือ การนำเมล็ดมาเพาะในทรายเพื่อถนอมอาหารให้ได้กินได้นาน

¹⁴ น้ำซุบ หมายถึง น้ำพริก

ใช้แทนตะปู มีใต้ถุนบ้าน ที่จริงเดิมเจาะนอกบากทั้ง 4 เสา แต่ปัจจุบันได้ลาย(เรือ)ออกเสียแล้ว ตะปูสมัยนั้นใช้ตัวใหญ่อ้วนประมาณ 6 นิ้ว ปลายเสาทำเป็นเดือยไว้ ส่วนข้อเจาะรูปตั้งหน้าเสาไล่ขนาด เล็กไปตั้งเทียบกับรอด ตอนปี 2505 พายุพัดไม้ลงมาตีตัวบ้านแต่เสียหายไม่มาก แม้หลังคานอนแลเห็น ดาวแต่เมื่อฝนตกไม่รั่ว สาเหตุที่ได้อนุรักษ์ไว้ถึงปัจจุบันเพื่อเก็บไม้(บ้านเก่า) เอาไว้ บ้านหลังนี้เคยมีคน มาพักอยู่หลายหนแล้ว ในจำนวนบ้านที่ถูกอนุรักษ์ไว้นี้ นอกจากบ้านลุงทองแล้ว

ปัจจุบันยังมีบ้านเก่าของลุงทอง ป้าเขียว(โดยเฉพาะครัว) บ้านตาเปี่ยม บ้านป่าหมิด แซ่ตัน ลุงเกลี้ยง ป้ากลับ

5.5 เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน

นอกจากการอนุรักษ์บ้านสมัยบุกเบิกแล้ว บ้านบางหลังในชุมชนยังคงอนุรักษ์เครื่องมือเครื่องใช้ ภายในบ้านให้เป็นมรดกในครอบครัวด้วย โดยเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนสะท้อนให้เห็น วิถีชีวิตหลายๆ ด้าน เช่น การทำมาหากิน พืชที่เพาะปลูก ซึ่งลูกหลานสามารถไปขอชมและศึกษาได้ จำนวนหลายชิ้น ได้แก่

5.5.1 เครื่องมือสำหรับการโค่นถากไม้ เช่น ขวานปल्ली ใช้ทำเรือ ถากเสา ,แม่เลื่อย เลื่อยได้ทั้งคนเดียวและ 2 คน ,ไถ่โง้งไว้คั่นดิน,เหล็กขวานทบ , กบไสไม้, บัวเจาะ, เลื่อยสั่น (สั่น ภาษาถิ่น แปลว่า ตัด) ,ขวานปल्ली ,ขวานถากปากกลม

5.5.2 เครื่องใช้ในครัว (ซึ่งมีมากเป็นพิเศษ) เช่น ไ้ครกรุ่นเก่า(ครกไม้แป้ง) ,มีด, หัวเตาแบบ เเชิงกรานมีหน้าซาน สมัยก่อนเอาไว้ใช้ในเรือเหนือ ตีเป็นแม่ไฟ(กระบะสี่เหลี่ยมกรูดด้วยดินแล้ววางเตา เเชิงกรานไว้ข้างบน บริเวณที่ว่างในเตาเเชิงกรานที่ดับไปแล้วจะรองส่งกะสีและวางตะเกียงน้ำมันก๊าดไม่ให้ น้ำมันตะเกียง

หก ลงบนพลู (ชาวศรีวิชัยส่วน ใหญ่มักนำพลูไป ขาย) หม้อข้าว หม้อแกง,หม้อ ทองเหลือง (พบ มาก ที่ บ้าน น้ำวณ) แต่ก็มิ



ภาพที่ 23 เครื่องใช้ในครัวเรือนที่เจ้าของอนุรักษ์ไว้

ที่บ้านน้ำพันด้วย เรียกว่า หม้อทองแดง เป็นเครื่องใช้ในครัว, หม้อดินไว้หุงข้าวหุงแกง , หม้อขัดมีหู 2 ข้าง ไว้สำหรับต้มส้มปลาบอก , เพล้งสาร (ไหทองแป้นปากกว้างนิยมไว้ใส่ข้าวสาร), เนียงปากหีบไว้ใส่น้ำ (พบที่

บ้านน้ำพัน), หม้อทองเหลือง, เนียงใส่น้ำกัน, บวยตักน้ำ, ไหเทียม (เอาไว้รองกระเทียม เป็นไหที่ปากไม่กว้างมากนักพอให้มือล้วงลงไปหยิบได้)

5.5.3 ของใช้ยามว่างหรืออุปกรณ์เพื่อการผ่อนคลาย พักผ่อนกับเพื่อนฝูง เช่น เขียนหมาก ปั่นปอกผมสำหรับคนไว้ผมจุก, มีดขวานยา (มีดหันยาสูบ) มีดอย่างหลังนั้นนอกจากในอดีตจะใช้หันยาสูบ แล้วกลุ่มบ้านใหญ่ที่มีอาชีพทำเส้นหมี่ ใช้มีดขวานยานี้หันเส้นหมี่ด้วย

5.5.4 อาวุธไว้ป้องกันตัว เช่น หอกหลาว ตาซ่องเรียกหอกใบปรีอ สำหรับยิงไว้ในซองตุ (มุมประตู) เพื่อป้องกันตัวเวลากลางคืน

5.5.5 เครื่องมือเพื่อใช้ในการรักษายามป่วยไข้ เช่น ครกหินไว้ตำยา (ตำหรือบดยาสมุนไพร)

5.5.6 ร่มเงินแดง ตัวร่มกรุด้วยกระดาษ ก้านร้อยด้วยเส้นผม

5.5.7 เงินพดด้วง ปลัดสถินเล่าว่าเป็นเงินที่ใช้แทนเงิน ปลัดเคยได้มาจากที่ อ.ลานสกา ชุดพบอยู่ หลังบ้านพักนายอำเภอ ตอนชุดคนชุดชุดไปกระแทกเข้ากับข้างฝาของกระปุก เงินพดด้วงจึงกระเด็นเต็มไปหมด รวมได้ราว 500 อัน ที่แรกมีการเอาไปขายได้อันละ 50 บาท ผ่านไปเพียง 1 ชั่วโมงราคาขึ้นเป็น 500 บาท ปัจจุบันนี้ขึ้นราคาเป็นอันละ 5,000 บาท เป็นรูปคล้ายๆ เรือจีน มีหลายรุ่น สืบรู้ว่าที่ดินสร้างอำเภอนั้นเดิมเคยเป็นที่ดินของปู่ย่าของนายช่วง ชิดมาลย์ สมัยก่อนยังไม่มีธนาคาร ชาวบ้านจึงนิยมฝังเงินฝังทองไว้

5.6. การแต่งกาย

ข้อมูลจากตาปั่น-ยายเพ็ง ดิษสระ และตาปาน จะพงศัภพ สรุปได้ว่า ชาวศรีวังเคยทอผ้าไว้ใช้เอง และบางครั้งก็ทอไว้ขายด้วย เช่น เฉ่าหนูนบ้านในเกาะยวน ยายลิ้ม(แม่ของตาปอง) บางครั้งก็ทอไม่พอขายและยังต้องรีบทอให้คนสั่งจนผู้ทอเองไม่มีเวลาที่จะทอไว้ใช้เอง จนเกิดคำพูดว่า “ให้ทู่มทำงาน ภูไม้พักนุ่งผ้า นุ่งกางเกง” ป้าบลกับยายรอด ก็เป็นอีกสองคนที่จำได้ว่าแม่ของตนเคยทอผ้าไว้ใช้เอง ป้าบลยังเก็บผ้าเก่าๆ บางชิ้นไว้ ส่วนยายรอดเล่าว่าเคยแอบทอผ้าในช่วงที่แม่ขึ้นบ้านไปกินข้าว (ก็ทอผ้าจะวางไว้ใต้ถุนบ้าน) จนถูกแม่ดู “แม่ทอ พอแม่ขึ้นไปกินข้าวลักทอ แม่ว่าทำของภูขาดหมด”

สำหรับผู้ใหญ่ในยุคนั้นนิยมนุ่งผ้าโจงกระเบน เพ็ญเปลี่ยนมานุ่งผ้าถุงและกางเกงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่วนเด็กๆ ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงพ่อแม่จะให้แขวนปั้ง หากเป็นครอบครัวมีฐานะจะให้แขวนปั้งทอง ปั้งยวน แต่ถ้าเป็นครอบครัวยากจนก็จะแขวนปั้งพริก¹⁵ หรือปั้งที่ทำด้วยกะลา ถ้าเด็กผู้ชายส่วนใหญ่มักจะแกะเปลือกหรือเปลือยไม่นุ่งผ้า

¹⁵ พริก หมายถึง กะลา ในที่นี้ คือ การนำกะลามาคัดให้ได้รูปแล้วขัดอย่างดีแล้วผูกเชือกสำหรับคาดที่สะเอวเด็ก

5.7 การละเล่นและการบันเทิง

ข้อมูลจากต่าปั่น-ยายพันธ์ ดิษสระและ ตารินทร์-ยายอุบล ฉะพงศ์ภพ รวมถึงลุงช้อง ชำนะเล่าว่า เด็กในยุคก่อนมีการละเล่นอยู่หลายอย่าง แบ่งเป็น

การละเล่นที่เด็กสามารถเล่นเป็นปกติประจำวัน เช่น อีกาฟักไข่หรืออีกาหวงไข่ อีหยบ ฉีเยด เตย ขว้างลิง อีฉุด อีเก้ เรือบิน อีเก็บ ตี ม้าถีบ ผิงลูกหิน ชิงบ้านชิงเมือง เล่นเข้

การละเล่นสำหรับช่วงเทศกาล (เดือน 5, เดือนสิบ) เช่น จู้จี้ โคมลอย ลูกพรวไฟ ตรวด จุดโพละ วาว อีกั้งอีปลาหรือแทงน้ำเต้า อีผัดหรือไฮโล หมากขุม

ขณะเดียวกันความบันเทิงแบบการแสดงมหรสพต่างๆ นั้นมักจะพบในช่วงเทศกาลหรือการจัดงาน เช่น เพลงบอก รำวงเวียนครก ลิเก มโนรา หนังตะลุง

ส่วนการรำวงนั้นจะรำกันในงานศพเพราะกลัวผี

สำหรับเพลงบอกนั้นนิยมเล่นกันในช่วงบุญเดือนห้า หรือ ที่เรียกว่า “วันว่าง” เพราะมีความเชื่อว่าเป็นช่วงเวลานี้ห้ามทำงานทำการ “วันว่างจะไม่ไปไหน จะว่าเพลงบอก “เรื่องวันว่างนี้ต่าปาน ฉะพงศ์ภพว่า “วันว่างจะไม่ให้ทำอะไรเลย ให้ไปทำบุญที่วัด เล่นหมากขุม เล่นอีผัด” โดยการพนันที่อนุญาตให้เล่นในช่วงเทศกาลนี้เน้นให้เกิดความสนุกสนาน

เป็นหลักมีหลายประเภท เช่น อีผัด (ไฮโล) บ้ำ(สระบ้ำ) อีกั้งอีปลา(ปัจจุบันเรียกเล่นน้ำเต้าปลา) น่าสเถินว่า สมัยก่อนเชื่อกันว่า ถ้าใครไม่เล่นการพนันเหล่านี้เทวดาจะแข่งเพราะเมื่อก่อนคนทำงานยาวนานแทบไม่ได้หยุดเมื่อถึงวันว่างจึงมาเล่นกันเพื่อความสนุกสนาน ตำรวจไม่จับและจะเล่นกันที่วัด ปลัดสเถินเห็นว่าเป็นว่า “ปัจจุบันว่างกันตลอด มีการเล่นกันตลอด” การละเล่นเชิงสันตนาการในยุคพ่อแม่แม่นั้น นอกจากที่กล่าวข้างต้นแล้ว ก็ยังมี



ภาพที่ 24 ลุงช้อง ชำนะ ภูณาสาธิตการเล่านกาหวงไข่ให้ลูกหลานดู

หลายประเภท เช่น เล่นอีมอญซ่อนผ้า กาหวงไข่ ภูกินหาง ตีคลี ชิงบ้านชิงเมือง หมากเก็บ หมากขุม อีพาฉีเยด แต่ละการละเล่นก็เน้นถึงความสนุกสนาน ความสามัคคี ผิงไหวพริบและความว่องไว โดยมีรายละเอียดการเล่นแตกต่างกัน เช่น

การเล่นชิงชิงชัยหรือกาหวงไข่ วิธีเล่น คือ ชีตวงกลมไว้ เอาลูกหินใส่ข้างในแทนไข่ คนเล่นต้องอุบไข่ ต้องรักษาไข่ โดยการใช้เท้าถีบคนที่มาขโมยไข่ ถีบถูกใครคนนั้นต้องเป็นคนอุบไข่ต่อ

การเล่นเจียด ต้องแบ่งคนเล่นออกเป็นสองพวก

การเล่นชิงบ้านชิงเมือง เล่นกันได้ทั้งในคลองและบนบกแต่ต้องมีการขีดเส้นแบ่งแดนผู้เล่นออกเป็นสองฝ่าย

นอกจากนี้ ชุมชนศรีวังมีศิลปอยู่หลายคนหลายคนะ ที่จำกันได้ เช่น

- 1) เล่นลิเก มีลุงคด ตาแสง
- 2) เล่นลิเกป่า ชื่อว่าลิเกขุนน้ำ มี 4 รุ่น คือ รุ่นแรกเฒ่าครุฑ รุ่นสองบ้านตานุ่น รุ่นสามบ้านตาเอื้อน รุ่นสี่บ้านตาพลาง ปัจจุบันไม่มี
- 3) ตีรำมะนา มีตาด้วง บุญเฉลย
- 4) หนังตะลุง มีหนังเซย, หนังลาก, หนังกลิ้ง ตลิ่งจิตร

5.8 การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

โรคที่พบบ่อยและชุกชุมในศรีวังยุคก่อน คือ ไข้มาลาเรีย โรคนี้นายฝาก ตีวัลย์ เป็นอยู่หลายครั้ง สมัยที่การแพทย์สมัยใหม่ยังไม่เข้ามาในชุมชนนั้นก็ได้อาศัยกินยาต้มของนายพุ่มจนหาย นอกจากนายพุ่มแล้วก็มีหมอตั๋มยาอีกหลายคน เช่น ตาจีบ พระอาจารย์เถื่อน หมอแยม ตาน้อย ตาจวนซึ่งเป็นตาของนายธีรพันธ์ จุฬากาญจน์ สำหรับสูตรยาของตาน้อยนี้ ปัจจุบันตกทอดมาถึงนางเปี้ยว สูตรยาตั๋มนี้ นางเปี้ยว ฆัฏฐารักษ์ เล่าว่าปัจจุบันนี้ก็ยังมีคนไปขอตั๋มอยู่มีทั้งยาแก้ลม แก้เลือด มีข้อสังเกตว่าคนที่อายุยี่สิบปีขึ้นไปยังให้ความเชื่อถือเรื่องการตั๋มยาสมุนไพรอยู่มาก

5.9 สัตว์ป่าดุร้าย

ความลำบากของคนในยุคอดีต นอกจากโรคภัยไข้เจ็บและน้ำท่วมแล้ว คือ สัตว์ป่า มีเรื่องเล่าจากนางชู ว่าสมัยที่ตนเองทำสวนอยู่บนเขาสวนบัวเกา เด็กซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานวิ่งมาบอกว่าเห็นมดสิง¹⁶ ตัวเองจึงรีบวิ่งตามคลองขึ้นไปอย่างรวดเร็วและเสียงดังขึ้นเสือจึงวิ่งไป แต่ตอนนั้นลูกอายุ 7 ขวบ ตายไปแล้ว เสือตัวนั้นตอนหลังนายพร้อยหรือเณรพร้อยพันจนตาย นายเนื่อง(บ่าวเนื่อง) ก็เป็นคนหนึ่งที่ถูกลี้อตามขบ(กัด) ในช่วงที่ชวนกันไปออกต่อเรือ โดยเสือตามมาที่บ้านหัวเหว มากัดลิง

นอกจากการใช้อาวุธโดยตรงแล้ว สิ่งหนึ่งที่ชาวศรีวังใช้ในการดักจับเสือ คือ การดักหาว ตาบันพรานอาวุธโส เล่าว่า ในชีวิตการเป็นพราน ตาบันเคยดักหาวได้มี 18 ตัว หมูจำจำนวนไม่ได้ ตัวหาวนี้ทำได้ทั้งหาวหอกและป็น

¹⁶ สัตว์กินเนื้อ มีขนาดใหญ่กว่าแมวบ้านเล็กน้อย ขนยาวหนา หางยาวเป็นพวง หูมีขนาดเล็กมาก และขาหลังใหญ่ ภาคกลางเรียก อีเห็น

5.10 เครือข่ายทางสังคมจากการล่องเรือเหนือ: ไปนอก-ชาวเมือง-ชาวนอก-ชาวเหนือ ชาวนอกเขา

“การล่องเรือเหนือ” คือ การล่องเรือซึ่งขุดจากต้นไม้ทั้งต้นของคนที่อยู่บริเวณต้นน้ำหรือที่เรียกว่า “ชาวเหนือ” เพื่อไปแลกเปลี่ยนผลผลิต เยี่ยมเยียนญาติมิตรที่อยู่ในพื้นที่ราบหรือปากน้ำหรือชายทะเล และในเรือมักจะบรรทุกทุกผลผลิตจากสวน-ไร่ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด ลูกเนียง พริก หนากพลูและของป่า เช่น น้ำผึ้ง สมุนไพร ลงไปฝากหรือแลกเปลี่ยนด้วย โดยสิ่งที่คนพื้นราบมักขนลงเรือจนเต็มลำในซากลับ คือ ข้าว ปู-กุ้ง-ปลา ทั้งสดและแห้งเพื่อเป็นการตอบแทน-แลกเปลี่ยนกัน

ลุงฝาก ตรึงวัลย์ เล่าถึงประสบการณ์ที่เคยล่องเรือเหนือและเส้นทางล่องเรือเหนือว่า “เคยไปเมื่อตอน 13-14 ไปหาข้าว ยืมเรือไป เอาของไปไว้แล้วบรรทุกข้าวกลับมา เอาข้าวขึ้นเรือ ที่ท่าวัดกลางหน้าบ้านป่าภาส- ลุงปอง ทำเดินเรือผ่านวัดสมอ วังไทร-วัดโคก-วัดเสมา-วัดดินดอน-วัดปะ ทำใหญ่ วัดขัน หนองบัว -วัดพระเขียน คลองป่าเหล้า เริ่มจอดบ้านน้ำพุย บ้านบางจาก เอาของให้บ้านเดียว เขาจะแจกญาติพี่น้องกันเอง นอนค้างจนเขาเอาข้าวมาให้ใส่ลำเรือ น้ำพุยเป็นเพื่อนกับแม่ ของอื่นๆ มีปลาสด กุ้งตัวใหญ่ ใส่ถังมาเป็น ๆ ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาตูก”

ก่อนที่จะล่องเรือเหนือ นั้น จะมีการขุดเรือ เริ่มจากการขึ้นไปตัดไม้ นำไม้มาโกรน ด้วยไฉ้ไฉ้งเผาจนไหม้ใช้ไม้ขอเบะเรือ โดยอาศัยความร้อนเผาไม้คันซึ่ง ใช้เชือกยัน ผู้ที่รู้ข้อมูลเกี่ยวกับการโกรนเรือเหนือเป็นอย่างดี คือ นายซ่อง ชำนะ

นอกจากการล่องเรือเหนือเพื่อไปมาหาสู่และแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างกันชาวเหนืออย่างคิริวงกับชาวนอกหรือชาวพื้นราบแล้ว กิจกรรมหนึ่งที่ทำให้ชาวเหนือกับชาวนอกพึ่งพาอาศัยกัน คือ การฝากเลี้ยงวัว ปลัดสินเล่าว่า เมื่อก่อนชาวนอกจะเอาวัวมาฝากเลี้ยงที่คิริวง ถ้าวัวสูญหายถือเป็นการลักวัว แต่คนที่มาลักหรือโจรที่มาลักขโมยมักไม่ใช่คนที่นี่ แต่เป็นคนข้างนอกหมู่บ้าน เวลาวัวสูญหายก็จะอาศัยให้ผู้นำ ผู้ใหญ่ตามหาให้ก็มักได้คืนมา

ทั้งนี้จากเครือข่ายความสัมพันธ์อันเนื่องมาจากการล่องเรือเหนือทำให้เกิดศัพท์เฉพาะถิ่นซึ่งใช้สื่อสารระหว่างความสัมพันธ์นี้หลายคำ ได้แก่

“ไปนอก” เป็นคำพูดของชาวคิริวงในการติดต่อกับหมู่บ้านภายนอกโดยใช้เรือขุดซึ่งพวกเขาจัดทำจากไม้ตะเคียน ไม้ไผ่กลึง หรือไม้ตั้งหนขนาดใหญ่หลายคนโอบ มาลำเลียงผลหมากรากไม้ที่ผลิตได้จากสวน เช่น ทุเรียน มังคุด สะตอ ลูกเนียง หนากพลู ไปแลกข้าวปลาอาหารที่ผลิตได้จากพวกที่อยู่ในบริเวณที่ราบปากพนัง หัวไทร และเชียรใหญ่ ซึ่งชาวคิริวงเรียกว่า “พวกนอก” และเมื่อชาวคิริวงถ่อเรือไปแลกข้าวก็ใช้คำว่า “ไปนอก”

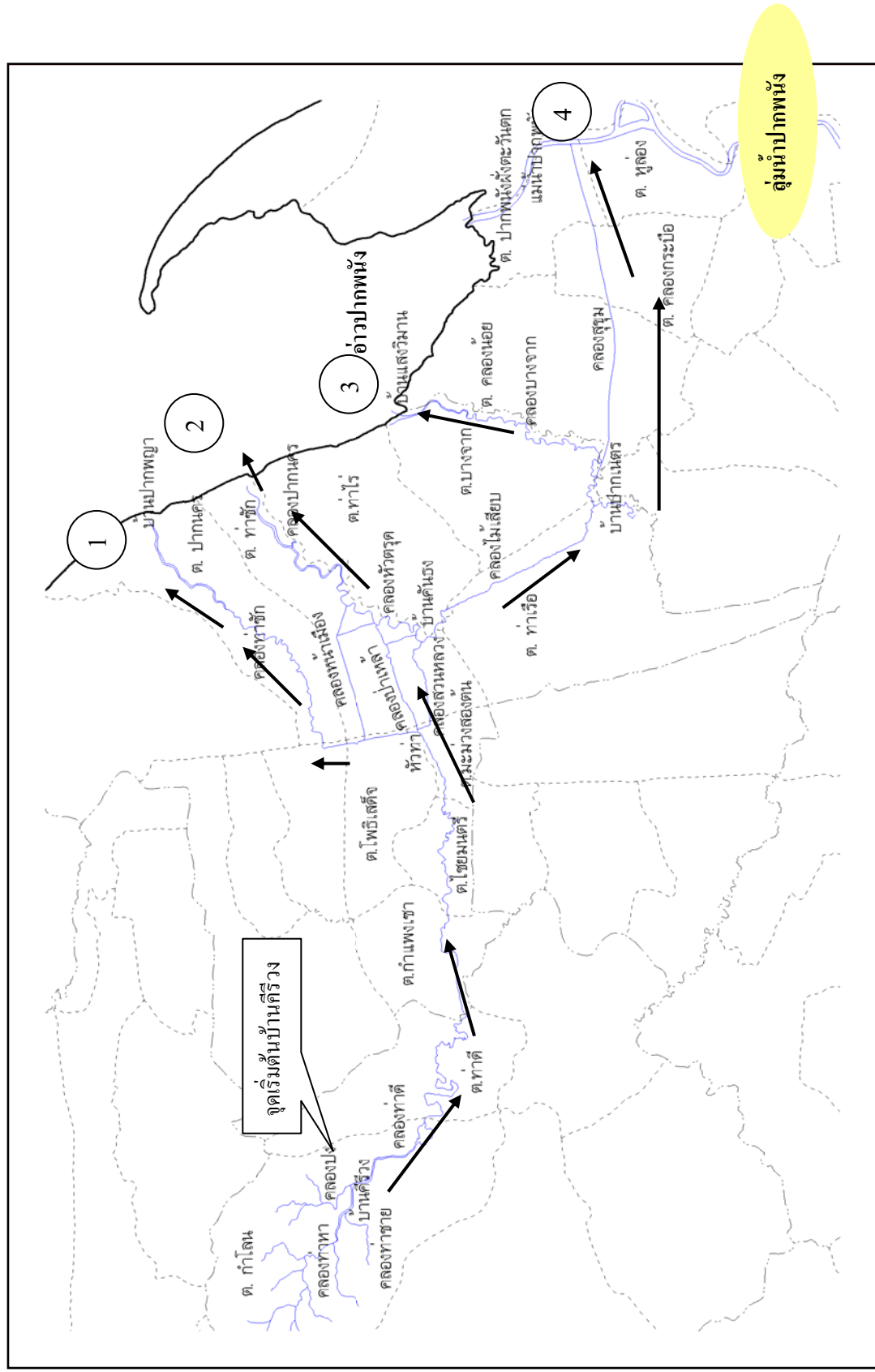
“ชาวเมือง” เป็นคำเรียกที่ชาวคิริวงแทนคนในตลาดในตัวเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งได้แก่ ขุนนาง ข้าราชการ ไพร่ ทาส ที่เข้ามารับใช้การงานของมูลนาย พ่อค้าจีนและชาวต่างชาติ

“**ชาวนอก**” หรือ “**พวกนอก**” เป็นคำที่ชาวศรีวังใช้เรียกชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือน ทำนา ทำประมง อยู่ตามบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำริมฝั่งทะเลตะวันออก นอกตัวเมืองไปบริเวณปากพัง หัวไทร เขียวใหญ่

“**ชาวเหนือ**” หรือ “**พวกเหนือ**” เป็นคำที่ชาวศรีวังเรียกชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ทำไร่ ทำสวน ผลไม้ อยู่ตามภูเขาด้านทิศตะวันออกของเขาลวง ทางตะวันออกของตัวเมืองนคร ชาวเหนือหรือพวกเหนือ มีนัยความหมายว่าเป็นพวกที่อาศัยอยู่เหนือน้ำ ส่วนพวกนอกเป็นพวกที่อยู่ปลายน้ำ บางคราวพวกเหนือ ถ่อเรือลงไปแลกเปลี่ยนกับพวกนอก พวกเขาจะเรียกพวกเหนือว่า พวกเรือเหนือ

“**ชาวนอกเขา**” เป็นคำที่ชาวศรีวังเรียกชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ทำนา ทำสวนผลไม้ และหาของป่าอยู่ตามที่ราบด้านตะวันตกของเทือกเขาลวง ได้แก่ พื้นที่ฉวาง พิปูน นาบอน ชาวนอกเขา อยู่ไกลจากเมืองมาก เลยจากภูเขาที่ชาวเหนืออยู่ ซึ่งชาวเมืองและชาวนอกเห็นอยู่ลิบๆ เมื่อมองจากในเมือง หมู่บ้านแถวนี้มีผลผลิตอุดมสมบูรณ์ แต่ต้องทิ้งเปล่าเพราะกินไม่หมด และระยะทางไกลเกินกว่าจะนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกับพวกในเมืองและพวกนอกได้

ผังที่ 6 แสดงเส้นทางล่องเรือเหื่อนจากศรีวงถึงลุ่มน้ำปากพริง



จากข้อมูลข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า ศีร์วงเป็นแหล่งที่มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ดังจะพบหลักฐานขวานฟ้าโบราณจำนวนหลายชิ้น ระเบิด และรูปปั้นเทวสตรี ในการพัฒนาชุมชนพบข้อมูลจากการสอบถามกลุ่มผู้อาวุโสในชุมชนอายุประมาณ 60 ปี ขึ้นไป พบว่า คนในชุมชนถือว่าวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ทั้งการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ การประกอบศาสนกิจ การศึกษา การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ โดยมีพระสงฆ์ผู้ทรงคุณงามความดีที่จำพรรษาอยู่ในวัด และผู้อาวุโส บุคคลในกลุ่มนี้มักกลายเป็นกลุ่มแกนนำสำคัญในการพัฒนา เช่น พ่อท่านเถื่อน พ่อท่านชื่น ขณะที่ในฝ่ายฆราวาสหรือชาวบ้านมีการอยู่อาศัยและบุกเบิกพื้นที่ทำมาหากินและทำสวนสมรมมานานแล้ว พื้นที่เหล่านี้เป็นหย่อมบ้านเล็กหย่อมบ้านน้อยกระจัดกระจายกันตามริมลำคลอง มีการพึ่งพาอาศัยกันแบบเครือญาติ

ตอนที่ 2 เวทีผู้เฒ่าเล่าความหลัง

ชุมชนศีร์วงมีเรื่องเล่าอยู่มากมาย เรื่องเล่าเหล่านั้นบ้างก็พูดถึงความศักดิ์สิทธิ์ที่มองเห็นบ้างและไม่เห็นบ้าง พูดถึงอำนาจบารมีของบรรพบุรุษของคนศีร์วง โดยส่วนใหญ่เน้นให้มีการประพฤติตนให้เหมาะสมทั้งเข้าใช้อย่างรู้คุณค่า ยึดมั่นในศีลธรรม และการปฏิบัติตัวต่อสิ่งเหล่านั้นด้วยความเคารพ สิ่งก็ตามมาจากการเล่าเรื่องเหล่านี้คือ การเกิดพิธีกรรมว่าด้วยการเคารพบูชาที่มีความเฉพาะ ด้วยเหตุนี้จึงได้จัดเวทีผู้เฒ่าเล่าความหลังเป็นหนึ่งในกระบวนการวิจัยซึ่งได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 ณ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน



ภาพที่ 25 ลุงฝาก ตรีวัลย์ แสดงทักษะและให้ข้อคิดเห็นในเวทีผู้เฒ่าเล่าความหลัง

บ้านศีร์วง มีผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ผู้อาวุโสจำนวน 88 คน นักเรียนจำนวน 47 คน บุคคลภายนอกจำนวน 4 คน ทีมวิจัย

จำนวน 12 คน เวทีผู้เฒ่าเล่าความหลังครั้งนี้ถือว่าการจัดขึ้นเป็นครั้งที่ 2 ห่างจากครั้งแรกที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2539 โดย อ.ดารณี รักดี เป็นเวลาเกือบ 10 ปี

เพื่อให้การจัดเวทีครั้งนี้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นหัวหน้าโครงการกล่าวถึงความสำคัญของเวทีครั้งนี้ว่าเป็นการช่วยกันเขียนเรื่องราวประวัติศาสตร์ศีร์วงโดยคนชุมชนเอง ที่ผ่านมากการศึกษาเรื่องราวของศีร์วง เช่น ประวัติศาสตร์ สวนสมรม สภาพแวดล้อมที่สวยงาม ที่คนส่วนใหญ่ยังไม่ได้ถูกเขียนโดยคนศีร์วง นับหนึ่งว่าคนศีร์วงไม่เคยเขียนประวัติตนเอง งานศึกษาในครั้งนี้จะมีส่วนสำคัญในการที่จะเป็นการนำเนื้อหาสาระที่ผู้อาวุโสทราบหรือได้รับถ่ายทอดมาอบไว้ให้ลูกหลานของศีร์วงได้เรียนรู้เรื่องราวของตนเองในแง่ความเชื่อ พิธีกรรมเพื่อสร้างอุดมการณ์ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เรื่องเล่าทุกเรื่องที่เกี่ยวข้อง

กับศิรวัง เนื้อหาสาระที่ได้ส่วนหนึ่งจะนำไปถ่ายทอดให้กับรุ่นลูกหลาน ให้กับโรงเรียนเพื่อเป็นหลักสูตรท้องถิ่น จัดอบรมเด็กให้ศึกษาเรียนรู้เรื่องราวศิรวัง ฝึกอบรมมัคคุเทศก์น้อย อบรมโฆษกน้อยและจัดทำชุดละครวิถีชีวิตศิรวัง ต่อไป จากนั้นคุณลุงผาก ตรีถวัลย์ หนึ่งในผู้อาวุโสที่ได้สร้างคุณความดีจนชาวบ้านศิรวังรักใคร่นับถือก็ได้พูดคุยกับผู้มาร่วมประชุมว่าวันนี้ถือว่าชาวบ้านเรา(ศิรวัง) ยังมากันน้อย การประชุมครั้งนี้ถือเป็นครั้งสำคัญเพราะเป็นการเขียนประวัติศาสตร์ของชาวบ้านเราเอง เพื่อลูกหลานของเราเอง “ที่แล้วๆ เป็นการเขียนประวัติศาสตร์ให้เรา โดยหน่วยงานต่างๆ หรือบุคคลที่เข้ามาเพื่อศึกษาเพื่อทำปริญญา วันนี้จึงขอให้เราเขียนประวัติศาสตร์ ตรงตามความเป็นจริงตามข้อมูลที่มีการเล่าโดยคนศิรวังหลายท่าน” ในเวทีนี้ผู้อาวุโสท่านหนึ่งยังได้เล่าเป็นอุทาหรณ์เกี่ยวกับการตัดไม้เตียนสติให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมกับการดำรงชีวิตอยู่ ด้วยว่า “สมัยก่อนการทำมาหากิน ทำสวนโค่นต้นไม้กับขวาน หาไม้แห้งมาเผาทำกันไม่มาก ไม่กระทบเหมือนปัจจุบัน ซึ่งทำกันมาก ผลที่ออกมาทำให้โบสถ์ขาดพังไปเหลืออยู่ครั้งเดียว”

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้และกลุ่มผู้อาวุโสผ่านเวทีผู้เฒ่าเล่าความหลัง พอจะให้เห็นเรื่องราวความเชื่อ ความผูกพันของคนต่อความเชื่อเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี ดังนี้

1. เรื่องเล่าเกี่ยวกับภัยธรรมชาติ

1.1 ภัยพิบัติและน้ำท่วมใหญ่

“น้ำท่วมใหญ่” เป็นเรื่องเล่าที่เด่นมากของชุมชน คือ เรื่องเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ภัยพิบัติ ชุมชนศิรวังเคยผ่านภัยพิบัติมาแล้วหลายครั้งและภัยพิบัติเหล่านี้มักเกิดขึ้นทุกรอบ 12-15 ปีครั้ง ขึ้นอยู่กับความสามารถในการดูดซับน้ำหรือนัยหนึ่งคือการมีต้นไม้ตามธรรมชาติมากหรือน้อย จากการสอบถามผู้อาวุโส พบว่า ปกติแล้วฝนตกบนภูเขาด้าน 7 วัน กว้าน้ำจะมาถึงหมู่บ้าน เพราะป่าไม้มีมากมีความหนาแน่นช่วยดูดซับน้ำพยุลงไว้ แต่ถ้าปีไหนพื้นที่ป่าลดน้อยลงก็มักจะเกิดน้ำท่วมใหญ่ที่ทำให้สูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน โดยน้ำท่วมใหญ่ที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว เช่น

ปีโรงน้ำแดง(ปีมะโรง) เกิดขึ้นก่อนปี 2505

วาทภัยปีพ.ศ. 2505 ป่าสอง ตรีถวัลย์ เล่าว่าปีนั้นมีลมแรงมาก ต้องซุกหลุมอยู่

อุทกภัยปีพ.ศ. 2518

อุทกภัยปีพ.ศ. 2519

อุทกภัยปีพ.ศ. 2531

ในครั้งที่เกิดภัยพิบัตินี้ ชาวศิรวังมีความเชื่อว่าถ้าเป็นคนๆ นั้นมีความประพฤติดี มักจะมีสิ่งเร้นลับมาเตือนให้รู้ล่วงหน้าเพื่อให้ปลอดภัย ดังที่นายสทิน สุขลจิต เล่าว่า “ทุกครั้งที่ผมขึ้นสวนหรือไปตรงไหนก็แล้วแต่ ถ้าผมพาข้าวห่อไปหรือไปหุงข้าวผมต้องตั้งเจ้าที่¹⁷” เรื่องมีอยู่ว่า ตอนที่ผมเด็กๆ ผมเห็นกับตา

¹⁷ เจ้าที่หมายถึง บรรพบุรุษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้คุ้มครองสถานที่นั้น ๆ

ผมถามว่าบนสวนปลายปง บนสวนหัวน้ำมีใครอยู่ ตอนนั้นแม่ไปอยู่ไปทำเรียน(ทำทุเรียนกวน) ที่สวนพีเณรย่อย ปีนั้นน้ำป่ามากไม่ทราบปี พ.ศ.เท่าใดแล้ว น้ำจิ่งหู(เยอะมาก) เลย พ่อก็ยกหน้าไว้ตรง ทำฝั่งนั้นแหละ ตรงนั้นมีสวนของน้ำหม่อม น้ำเปี่ยมไปอยู่อีกฝั่งหนึ่ง ผมเล็กๆ อายุประมาณ 3 – 4 ขวบ พอช่วงฝนตกหนักน้ำมันมาเหมือนกับอุทกภัย ก่อนน้ำจะมามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาให้อธิษฐาน มาร้องกรีดหวีๆ ปลุกให้ตื่นว่า น้ำจะมาแล้ว หน้าจะลอยแล้ว ตอนนั้นทั้งผมและแม่อยู่กัน แม่ลุกขึ้นจุดเทียน แม่เอาเทียนที่เป็นปักไว้ข้างบน พอสักเดี๋ยวดังอีกเล่าหวีๆ ดังแบบให้ พ่อตรงนั้นแม่บอกว่าอยู่ไม่ได้แล้วตรงนี้ให้ออก ตอนนั้นพีเณรย่อย พีเณรน้อย ผมกับแม่ออกจากหน้า พอออกมาพ้น น้ำพอลงหน้าแม่ยกผมขึ้นบนควน พอขึ้นไปถึงบนควน หน้า(หน้าลอยน้ำ) ไปเลย เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นจริงหลายปีแล้ว ปีนั้นปีโรงเหมือนกัน”

นอกจากนี้ในบางปีก็มีเหตุการณ์แผ่นดินไหวเกิดขึ้นด้วย ทำให้เด็กผู้ชายในตระกูลตลิ่งจิตรที่คลอดในปีวอกนั้นถูกตั้งชื่อว่า “สะเทือน ตลิ่งจิตร” ปัจจุบันนายสะเทือนจึงมีอายุ 77 ปี เท่ากับระยะเวลา นับแต่เกิดแผ่นดินไหวในปีนั้น

2. เรื่องเล่าเกี่ยวกับภินิหาริบุคคลสำคัญ

2.1 รูปแกะสลักของพ่อท่านนุ่น

พ่อท่านนุ่นเป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างวัดคีรีวง จึงมีการสร้างรูปแกะสลักจากไม้ของท่านไว้ รูปแกะสลักนี้ทำด้วยแกนไม้ขนุน พบที่เจดีย์รูปเหลี่ยมสร้างด้วยดินเผา เจดีย์นี้สูงประมาณ 1.5 เมตร หน้ากว้าง 3 เมตรมีลายฉลุรูปพระแม่ธรณีเดิมตั้งอยู่ในบริเวณวัด แต่ต่อมามีการขอเอาเจดีย์นี้ออกจากบริเวณนั้นเพราะจะสร้างเป็นโบสถ์ ชาวคีรีวงเชื่อว่ารูปปั้นนี้ศักดิ์สิทธิ์มาก ใครเดินผ่าน จะต้องกราบไหว้ ลูกหรือหนึ่งมาเล่นต้องไปไหว้หรือรำถวายก่อน ถ้าไม่ได้รำถวายฝนจะตก

2.2 พ่อท่านทวด

ลุงซ่ง ชำนาญเล่าว่าสมัยที่ยังมีวัดกลาง มีพ่อท่านทวดเป็นพรคพวก(หมายถึงเป็นญาติ) กับแม่หรือเป็นพรคพวกของพ่อเฒ่าเกตุ พ่อท่านทวดอยู่ก่อนพ่อท่านแจ้งมาอยู่ แม่เล่าว่า พ่อท่านทวดให้แม่ขึ้นมะพร้าว มีแมงสังเวียนบินอื้อ แกว่า “ขึ้นไปอีแดงนุ้ย ไม่ให้สังเวียนไซ” เคยมีนกเงือกมาลักปลา เลี้ยงปลาไว้เยอะ เหมือนหน้าทำวัดคีรีวงปัจจุบัน พ่อท่านทวดว่า “ทำไมมาลัก มาเอาตอหน้าแล” แกเอาข้าวมาโดย(โปรย) ตอหน้า แกว่า “ทอดเอาตัว ทอดๆ” ปรากฏว่าแหขาดหมดไม่ได้ปลามาสักตัวทั้งๆ ที่เห็นอยู่ก่อนเหยียงแหลงไปว่ามีแต่ปลาตัวใหญ่ๆ ว่ายอยู่ พ่อท่านทวดยังเลี้ยงลิงนาบุตรกับนกขุนทองไว้ วันหนึ่งลิงหลุด นกขุนทองจึงฟ้องพ่อท่านทวดว่าลิงหลุดไปอยู่ดอนป่าพร้าว

3. เรื่องเล่าเกี่ยวกับวัตถุ รูปเคารพ และสมบัติของวัดและส่วนรวม

3.1 พระลาก

ลุงกัน สุทธิ ให้ข้อมูลว่า พระลากทำในคิรีวงนี้เอง ตาดวน ตริโรจน์เล่าให้ตากันฟังว่า ตาปลดกับท่านรอดทำ แกนข้างในเป็นไม้ขนุน พอเสร็จแล้วจะพาไปห่มที่ลานสกา แต่ตาปลดไม่ให้พาไปและห่มแค่กับเงินทั้ง 2 องค์ ตาปลดเป็นพ่อของสาวปาน ผสนพันธ์ ซึ่งเป็นช่างทองอยู่ที่นครศรีธรรมราช ที่ขึ้นมาได้ภรรยาชาวคิรีวงชื่อ สุด เป็นคนบ้านใหญ่ (กลุ่มบ้านหนึ่งของคิรีวง) คนคิรีวงมีความเชื่อเรื่องพระลากว่าถ้าเอาพระลากขึ้นมณฑปแล้วเอาไม้ตะเคียนรองฝ่าเท้าพระลาก การลากพระครั้งนั้นจะเกิดการรบกัน(ทะเลาะ) ในระหว่างที่ลากพระทุกครั้งไป ลุงช่องเล่าว่าเคยเอาเปลือกเคียนรองแล้วปรากฏว่ามีการรบกันจริง เชื่อว่าพระลากองค์เล็กดูนกหนา ลุงกันว่าลุงเจตเอาสายคอ (สร้อยคอ) กำไลของป้าพิณ ที่ลูกเสียชีวิตมาถวายพระลาก ทำให้พระลากสมัยก่อนเป็นพระทองเครื่องเพราะสาเหตุว่าถ้าลูกใครตายจะเอาสมบัติมาทำบุญถวายพระลาก



ภาพที่ 26 ชาวคิรีวงสรงน้ำพระลากเพื่อความเป็นสิริมงคล

ในการจัดเวทีผู้เฒ่าเล่าความหลังครั้งนี้ ยังมีผู้เสนอความเห็นว่ แกนขนุนที่อยู่ในพระลากมุเตมที่ควรจะมีการปรับปรุงซ่อมแซม

3.2 ทรายวัด

พื้นที่ของวัดคิรีวงจะมีการมทรายเพื่อความสวยงาม ที่มาของทรายด้วยการทำบุญก่อเจดีย์ทรายหรือชักชวนกันไปชนทรายเข้าวัด คนคิรีวงมีความเชื่อว่า เมื่อเข้าวัดห้ามมิให้เม็ดทรายติดเท้าออกมา แม้แค่ติดเท้าหรือตักออกมาถือว่าบาป

4. เรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าที่ศักดิ์สิทธิ์

เจ้าที่ในความหมายทางสังคม คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษที่ชาวคิรีวงเคารพนับถือ ล่วงละเมิดมิได้ เจ้าที่ดลบันดาลให้เกิดความปลอดภัย ความอุดมสมบูรณ์ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ จากการสอบถามและสังเกตการณ์พบว่า “เจ้าที่” ที่ชาวคิรีวงนับถือมีชื่อเรียกหลายชื่อ ไม่ซ้ำกันและเจ้าที่แต่ละนามประจำหรือสถิตในแหล่งพื้นที่ต่างๆ ของคิรีวง การเชื่อว่ามีเจ้าที่คุ้มครองที่สืบทอดกันมาโดยมีประสบการณ์เชิงประจักษ์จากคนรุ่นต่อรุ่นก่อให้เกิดรูปแบบของการเซ่นไหว้เคารพบูชาหรือพิธีกรรม การเข้าใช้ทรัพยากร

ที่จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายศีลธรรม โดยเฉพาะการใช้หรือเก็บหาให้พอดีกับความจำเป็น การใช้ด้วยความเคารพนอบน้อม ยึดมั่นในสัจจะ และการใช้อย่างทะนุถนอมไม่ก่นถางหักล้าง เบื้องต้นส่งผลให้พื้นที่ธรรมชาติที่เชื่อว่าเป็นที่สิ่งสถิตของเจ้าที่เหล่านั้นคงสภาพความสมบูรณ์ไว้ได้ ขณะเดียวกันก็เกิดแบบแผนพฤติกรรมการใช้ของผู้คนได้ด้วย ในกรณีที่ผู้เข้าใช้มีพฤติกรรมแปลกแยกจากแบบแผนหรือจารีตการเข้าใช้ก็จะนำมาซึ่งเภทภัย ไม่เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและคนรอบข้าง และเคยเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงจนถึงขั้นโศกนาฏกรรมมาแล้ว ดังนี้

4.1 อิทธิฤทธิ์ “ตากลวงตาพัง”

จากการถอดเทปบทสนทนาของตาดวน ตริโรจน์ ในเวทีที่จัดโดย อาจารย์ดารณี รักดี ท่านได้เล่าเรื่องนี้จากปรากฏการณ์ที่พบด้วยตนเองว่า

จากเขตเขาหอยสังข์ไปทางวัดโคกจนถึงวัดวังไทร มีเจ้าที่ชื่อ “ตากลวงส่อง” ในเขต วัดคีรีวง ไปจนถึงวัดสมอ มีเจ้าที่ชื่อ “ตากลวงตาพัง” มักปรากฏนิมิตเป็นเสียง ตัวตาดวนเองมีสวนอยู่บนเขาลำงา พอฤดูหน้าลูกไม้หรือผลไม้ ออกผลก็ขึ้นไปอยู่ที่สวน พอถึงเดือน 11 แรมค่ำ ต้องกลับแล้วค่อยไปใหม่ ถ้าใครไปเที่ยวสวดประมาทจะถูกลงโทษ เรื่องเล่ามีอยู่ว่าวันหนึ่งตาดวนกับพวกไปจับผึ้งกับตาคง ตาดวนพ่อตาตาดวน ตากัน ตาด้วง ตาเจียม (พ่อตาตาด้วง) รวมจำนวน 6 คน เดินทางไปบนเขาตอนเย็น นัดคดข้าวห่อ (ห่อข้าว) ไปกิน ไปหากับข้าวเอาข้างหน้า ไร่¹⁸ จับกุ้ง¹⁹ ต้มกินกับข้าว ก่อนกินข้าวก็ตั้งเจ้าที่ แต่มีการพูดเล่นกันสนุกปาก โดยตาด้วงพูดว่า “เฮ...คง(ตาคง) ไปตั้งพ่อตากลวงตาพังนะเดี๋ยวเอาใบตองมา” จากนั้นตาด้วงพูดหยอกเล่นเปรียบเปรยระหว่างตากลวงพังกับพ่อตา (พ่อของเมีย) ของตาคงว่า “พ่อตามึงอยู่นอกโน้น ทำดี อยู่แต่หน้า พ่อตาเตี้ย²⁰ มึงนะ สวนอยู่กับเงรตวนพ่อตามาแล้วค่อยคดกินในหม้อ มึงพ่อตาไม่มาเชิญมาซะ มากินกุ้งหอยได้กุ้งหม้อหนึ่ง” พอกินข้าวเสร็จใกล้จะค่ำก็แยกย้ายกันไปตีผึ้ง คณะของตาดวน พ่อตาของตาดวนและตาคงลงมาข้างล่างเพื่อตีผึ้ง ขณะที่คณะของตาด้วง ตาเจียม (พ่อตาของตาด้วง) และตากันตีผึ้งอยู่ข้างบน (สันเขา) คณะหลังนี้ตาเจียมเป็นคนขึ้นผึ้ง พอตั้งลูกทอยได้ไม่กี่หน่วย (ไม่กี่ลูกทอย) ก็ต้องรีบเดินทางกลับ มาเล่าเหตุการณ์ให้คณะตาดวนฟังว่าพ่อตั้งลูกทอย “เสียงดังครึกๆ เสือมาดัง ตากลวงตาพังยก(ไล่) เรื่องล้อเล่นกัน ตอนที่ตั้งพ่อตาเตี้ยนะแหละ”

4.2 ปู่เจ้าอินทเรศ : ผู้ปกป้องช่วยเหลือและอำนวยโชคลาภ

ปู่เจ้าอินทเรศ เป็น เทพที่คุ้มครองดูแลลูกหลานชาวคีรีวงซึ่งเป็นที่รู้กันว่าท่านจะสิ่งสถิตอยู่ที่เขาหลวง ชาวคีรีวงมีเรื่องเล่ามากมายเกี่ยวกับเทพองค์นี้

¹⁸ หมายถึง เปิดช่องน้ำให้ไหลสะดวก

¹⁹ กุ้งเป็นกุ้งลำคลองตัวโตชอบอยู่บริเวณน้ำตกที่น้ำไหลแรง

²⁰ หมายถึง พ่อตานายคงชื่อ นายเตี้ย

นายทองอินทร์ รัชชคาญจน์ เล่าว่า สมัยเล่นเบอร์กัน(เล่นหอยใต้ดิน) เขาเชิญปู่เจ้าอินทเรศ เข้าทรง นายปลอดเป็นคนทรงที่บ้านนายเจียม นายหมื่นนั่งข้างคนทรง ปู่เจ้าอินทเรศมาเข้าทรงบอกเลข 485 ทุกคนซื้อกันหมดไม่ออก ถึงงวดหลังเชิญเจ้าพ่อลันดำ พอจับลง(เจ้าเข้าทรง) เจ้าพ่อลันดำบอกว่า “จะให้แต่อย่าซื้อของร้านนะเราให้ 3 งวด แต่ว่าบอกให้พอสนุกแล้ว ของศักดิ์สิทธิ์พอหลวงสองนี้ ตาหลวง ตาพังนี้ ที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่ที่นี้ รักษาเขต เราต้องนับถือ เชิญเขามาเลี้ยง เราไม่ต้องทำอะไร” ท่านบอกว่า ให้จำไว้ “จำแล้วรี แต่สูอย่าลืมิไ้ไป มันมาก่อนกู มันมาก่อนกู” งวดนั้นเบอร์ขึ้น 485 ไม่มีใครถูกลักคน แยกบอกแล้ว แต่แยกบอกเลขอื่น พอแยกจะไปหรือออกจากร่างทรงแยกบอกว่า “สูอย่าลืมิไ้ไป” คำเดียว แล้วแยกไป ดังนั้น ไ้ไป หรือ ไ้ไป หมายถึง ปู่เจ้าอินทเรศ นัยยะนี้คือเจ้า พ่อลันดำชี้ว่าเลขเด็ดของงวดนี้คือ เลข (หอย) ที่ปู่เจ้า อินทเรศบอกไว้งวดก่อนมา ออกงวดนี้ ไม่มีใครถูกลักคน

เรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่ง เมื่อ พ่อทองทรัพย์ บุญโรจน์(ปัจจุบันเสียชีวิต แล้ว) บนบานปู่เจ้าอินทเรศขอให้ถูกเบอร์ (ถูกหอย) จะรับหนึ่งไปเล่นแก้เบอร์(แก้ หอย) ขึ้น 044 พ่อทองทรัพย์ถูกจริง 30-40 บาท ตามที่บนไว้ แต่ก็ไม่ได้ทำการรับ

หนึ่งไปเล่นสุดท้ายพอเงินหมด ก็มีคนพวกหนึ่งจะอัญเชิญปู่เจ้าอินทเรศเพื่อขอหอยอีก ปู่เจ้าในร่างทรงพูด ถึงพ่อทองทรัพย์ว่า “ไ้ทองทรัพย์กูไม่ให้กู” สาวแดงถามว่าจริงรี ปู่เจ้าบอก “จริง กูไม่ให้กูไ้ทองทรัพย์” ปราบกว่าพ่อทองทรัพย์ไม่ถูกหอยอีกเลยจริงจนบัดนั้น จวบจนพ่อทองทรัพย์เสียชีวิต



รูปที่ 27 ปู่เจ้าอินทเรศ ผู้คุ้มครองเขาหลวง

4.3 ปู่เจ้าอินทเรศกับ “เรื่องโสกที่สวนไสใน”

สวนไสในเป็นสวนที่อยู่เข้าไปลึกที่สุดของชุมชนคีรีวง ในเส้นทางเดินขึ้นสู่ยอดเขาหลวง มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาสวนไสในคือ ปู่เจ้าอินทเรศซึ่งเป็นที่นับถือของชาวคีรีวงที่ขึ้นไปทำสวน บริเวณนั้น เรื่องเล่าของเจ้าของสวนไสในมีอยู่ว่า วันหนึ่งกลุ่มหนุ่มสาวที่มีสวนได้ชวนกันไปหัดหญ้า (ดายหญ้า) ในสวน เมื่อถึงขนำฝ่ายผู้ชายได้ไปตัดแล้วหามาบริเวณริมสวน ฝ่ายผู้หญิงปิดกวาดเช็ดถูขนำ เตรียมหุงหาอาหาร ตกเย็นหุงปาดิด้แล้วแต่ถูกเสือกินเหลือครึ่งตัว พวกผู้ชายก็นำหามาให้ผู้หญิง ทำอาหารกิน เมื่อปรุงอาหารเสร็จ ก่อนกินอาหารมีการบอกกล่าวให้ตักอาหารตั้งเจ้าที่ก่อน แต่เพื่อนผู้ชาย คนหนึ่งพูดขึ้นมาว่า “ไม่ต้องตั้งเจ้าที่ กูนิเจ้าที่ ตักมาให้กูกิน”

หลังจากรับประทานอาหารเสร็จ ขณะที่เดินทางมาก็แยกย้ายไปนอนบนขนำ ตกดึกเพื่อนผู้ชาย ชวนแฟนมานอนที่ขนำชั้นล่างและกรนเสียงดัง เพื่อนผู้ชายที่นอนอยู่ชั้นบนกลับได้ยินเสียงกรน